

קונטרס

בעניני חג השבועות

משיעורי הגאון

רבי יוסף עבי חשין שליט"א

קונטרס
בעניני חג השבועות

משיעורי הגאון
רבי יוסף צבי חשין שליט"א

כתבי התלמידים

ה'תשפ"ג

©

כל הזכויות שמורות

-פנימי-

השיעורים היו למראה עיני הרב

להערות ניתן לשלוח

9995753@gmail.com

תוכן הענינים

שיעור א

בקבלת התורה התחדש שהעולם מונהג עפ"י התורה, ובמעלת לימוד התורה בעצם מלבד הידיעה לקיום המצוות, והחילוקים בין לימוד תורה של יהודי לשאר אומות העולם ולנשים, ובחיוב ברכת התורה

- חלק א – קיום העולם דבראשית ברא אלקים ביחס לחודשי תשרי וניסן
- חלק ב – קיום העולם תלוי בתורה שבכתב ותורה שבע"פ וענין התרגום ביחס ללשון הקודש
- חלק ג – חג הפסח שורשו נעוץ באברהם אבינו
- חלק ד – ביאור דברי ספר היצירה בכוחו של חודש ניסן ויחודיותו
- חלק ה – ענין ה'ראשית' ששייך ביחס למשה רבינו ששורשו תורה שבכתב
- חלק ו – שייכות אהרן הכהן לאברהם אבינו ביחס למידותיו
- חלק ז – מצות מילה שהתחדשה אצל אברהם וגילוי ענין זה בקיום ועשיית כל המצוות
- חלק ח – זכות אהרן הכהן בכניסתו לק"ק מחמת אברהם וחיבור תורה ותפילה

שיעור ב

הגילוי במעמד הר סיני היה כחתן אל כלה, אהבת ה' לעם ישראל, טעם קריאת מגילת רות ושייכות דוד המלך לחג השבועות, ביאור דברי רב יוסף אי לאו ההוא יומא כמה יוסף איכא בשוקא

- חלק א – השתוקקות הקב"ה וישראל כחתן אל כלה שהתגלה במתן תורה
- חלק ב – טעם קריאת מגילת רות בחג השבועות ועומק שירת דוד המלך בספר תהילים שהיא בכל מצב
- חלק ג – מעלת דוד המלך דהן בתורה והן בתפילה יהיה איחוד בין ההתחלה לסוף
- חלק ד – העבודה שבחג השבועות מלבד לימוד התורה הוא גם בעבודת התפילה וזו ההכנה לקבלת התורה
- חלק ה – ביאור דברי רב יוסף אי לאו ההוא יומא כמה יוסף איכא בשוקא הוא נשמת יוסף הצדיק
- חלק ו – במתן תורה התגלה אהבת ה' לישראל ע"י נתינת התורה ועבודת ישראל לגלות את אהבתם להקב"ה

שיעור א

בקבלת התורה התחדש שהעולם מונהג עפ"י התורה, ובמעלת לימוד התורה בעצם מלבד הידיעה לקיום המצוות, והחילוקים בין לימוד תורה של יהודי לשאר אומות העולם ולנשים, ובחיוב ברכת התורה

- חלק א -** קיום העולם מותנה בקבלת התורה ומזמן זה ואילך הכל מושתת ומונהג עפ"י ודרך התורה
- חלק ב -** 'חצבה עמודיה שבעה' ספר ויהי בנסוע אין בו שום מצוה להורות שיש מעלה בתורה בעצמה
- חלק ג -** חיוב גוי בלימוד התורה בו' מצוות דידהו והחילוק בינו ללימוד תורה ע"י ישראל
- חלק ד -** הגדרת לימוד התורה וגוף הת"ח והזכות שעל ידה יקומו לתחיית המתים
- חלק ה -** חיוב נשים בלימוד התורה ובברכת התורה
- חלק ו -** ביאור מעלת קוב"ה וישראל ואורייתא חד ומעלת ישראל כלפי המלאכים והגויים

חלק א

קיום העולם מותנה בקבלת התורה ומזמן זה ואילך הכל מושתת ומונהג עפ"י ודרך התורה

(א) איתא בזוהר (פרשת פקודי דף רנה ע"ב), "סמכין דאתמנון לסטר דרום חד סעדיא"ל וחד סטריא"ל, כל חד וחד על תריסר אלפין ממנן אחרנין, אלין לא אתעדון משולטנהון

קיום העולם שייך ע"י פריה ורביה שהיא מצוה גדולה וממתן תורה נעשה בעיקר דרך התורה

לעלמין. אלין כולהו ממנן 'על קיומא דעלמא', אלין אינון דתקלי במתקלא 'דכורין ונוקבין' לאתנסבא דא עם דא, ואלין אקרון מאזנים, על דא כתיב במאזנים לעלות, ולא אינון דכתיב בהו מאזני צדק דקאמרן. כל אינון דשקילין דא עם דא, ולא שקיל דא יתיר מן דא, סלקין ואתחברן כחדא, ואינון חבורא ד'דכר ונוקבא' כחדא, ועל דא במאזנים לעלות" עיי"ש.

והנה פשוט דלצורך שלימות וקיום העולם נצטוינו במצות 'פרו ורבו' כפשוטו, ולולא זה אין המשכיות לעולם, וכי היכי דאשכחן בגיטין (מא.), דלמשנה אחרונה לכו"ע מי שחציו עבד וחציו בן חורין כופין את רבו ועושה אותו בן חורין, ואע"ג דקיי"ל דכל המשחרר עבדו עובר בעשה, כתבו התוס' בשבת (ד. ד"ה וכי), דשאני מצות פריה ורביה דמצוה רבה היא עיי"ש¹.

אמנם במתן תורה התחדש ד'קיום העולם' מותנה ב'קיום התורה', וכדאיתא בע"ז (ג.), "אמר רבי שמעון בן לקיש, מאי דכתיב ויהי ערב ויהי בקר יום הששי. מלמד שהתנה

הקב"ה עם מעשה בראשית ואמר, אם ישראל מקבלין את תורתי מוטב, ואם לאו אני אחזיר אתכם לתוהו ובוהו" עיי"ש. והיינו דעד מתן תורה העולם היה עומד על פו"ר הגשמי בלבד, וע"כ כשהיה השחתה כמו בדור המבול, דכתיב "כי השחית כל בשר דרכו על הארץ", ממילא העונש הוא "הנני משחיתם את הארץ", וממתן תורה ואילך קיום העולם הוא ע"י קיום התורה, ואם עם ישראל לא יקיימו את התורה, ממילא העונש הוא להחזיר את העולם לתוהו ובוהו².

וי"ל דשניהם גורמים לקיום העולם, וע"ד משל לאדם הבונה בנין שבתחילה צריך את ה'מחשבה' והתכנון כיצד לבנות אותו, ולאחר מכן צריך את ה'מעשה' בפועל שיבנו אותו, ובסופו של דבר האדם צריך אישור מהרשויות כדי לדור בתוכו. וכן הוא ביחס לקיום העולם, דכבר הארכנו במקו"א³, דבתשרי עלה במחשבה לברוא את העולם, ובניסן היה בריאת העולם במעשה, והאישור לקיום העולם נעשה בו' בסיון ע"י שבני ישראל יקבלו את התורה.

מוזכר כשאר הימים "ויהי ערב ויהי בקר יום", ואפ"ה שינה ביום ששי והוסיף ה' הידיעה, לאפוקי יום השביעי שכלל לא מוזכר כשאר הימים].

³ עיין בשיעורים על פסח. והיינו דבר"ה (י:) פליגי ר"א ור"י, דר"א ס"ל בתשרי נברא העולם, ורבי יהושע ס"ל בניסן נברא העולם. והתוס' שם (כו. ד"ה כמאן) הביאו בשם ר"ת, דפוסקים כתרווייהו ואלו דברי אלוקים חיים, ואיכא למימר דבתשרי עלה במחשבה להיבראות ולא נברא עד ניסן עיי"ש. וע"ע בפרי עץ חיים (שער מבוא השנה פ"א) שביאר כן.

¹ וישנן דעות דאדם הראשון נמי נצטווה על פו"ר, דכך הוא סדר קיום העולם. ראה מש"כ החינוך (מצוה א), ומאידך רש"י ורמב"ן (בראשית ט, ז) כתבו, דהיה רק ברכה ולא ציווי.

² וכ"כ רש"י עה"ת (בראשית א, לא) וז"ל, "הוסיף ה' בששי בגמר מעשה בראשית, לומר שהתנה עמהם על מנת שיקבלו עליהם ישראל חמשה חומשי תורה. דבר אחר יום הששי כולם תלויים ועומדים עד יום הששי, הוא ששי בסיון המוכן למתן תורה" עכ"ל. וב' הפירושים הם אחד, דהתוספת של ה' כנגד חמשה חומשי תורה, וכן השישי רומז למתן תורה שקבלנו את התורה. [ואע"פ שביום השביעי כתיב נמי בה' הידיעה, מ"מ יום הששי

תנאי התנה הקב"ה עם מעשה בראשית שיקרע הים לפני בני ישראל

(ב) וכן מצינו שהים נקרע בזכות התורה, וכדאיתא במדרש רבה (בשלח פכ"א סי' ו'), "אמר משה לפני הקב"ה אתה אומר לי שאקרע את הים ואעשה את הים יבשה וכו', מיד שמע משה להקב"ה והלך לקרוע הים, וכיון שהלך לקרוע את הים לא קיבל עליו להקרע, א"ל הים מפניך אני נקרע, אני גדול ממך, שאני נבראתי בשלישי ואת נבראת בששי, כיון ששמע משה כך הלך ואמר להקב"ה אין הים רוצה להקרע, מה עשה הקב"ה נתן ימינו על ימינו של משה, שנאמר (ישעיה סג, יב) מוליך לימין משה וגו', מיד ראה להקב"ה וברח, שנאמר (תהלים קיד, ג) הים ראה וינס, מה ראה, אלא שראה להקב"ה שנתן יד ימינו על משה ולא יכול לעכב אלא ברח מיד וכו' עי"ש. ועיין להלן (אות ח) מש"כ האוה"ח בזה.

הים היה חכם בג' ענינים לראות את הנולד להכיר את מקומו וללמוד מכל אדם

(ג) והנה כתיב (שמות טו, ח) "וברוח אפך נערמו מים", ואיתא בתרגום "ובמימר פומך חכימו מיא", ומהי החכמה שהייתה כאן. ונראה לומר, דמצינו ג' ענינים השייכים בחכם, א' איזהו חכם הרואה את הנולד (תמיד לב.), ב' איזהו חכם המכיר את מקומו (אבות פ"ו משנה ו, וראה עוד סנהדרין לו.), ג' איזהו חכם הלומד מכל אדם (אבות פ"ד משנה א). ובכל ג' עניני חכמה אלו נהג הים, ראשית ראה את הנולד והבין שאם לא יתן לעם ישראל לעבור כדי לקבל תורה, גם הוא

לא יהיה, משום שהקב"ה יחזיר את העולם לתוהו ובוהו. ושנית הכיר את מקומו, ובעיקר הוא למד מכל אדם מה שבתחילה לא רצה ללמוד כי חשב שהוא יותר גדול.

ביאור דברי הרמב"ן דזכו למן שטעמו כדבש ושמן מחמת שכבר קיבלו כן בזמן שהיו במצרים

(ד) ועפ"י יש לבאר דברי הרמב"ן (שמות טז, ו) שכתב וז"ל, "ודע כי יש במן ענין גדול, רמזוהו רבותינו במסכת יומא (ע"ה): לחם אבירים אכל איש (תהלים עח, כה), לחם שמלאכי השרת אוכלין, דברי ר' עקיבא. אמר לו ר' ישמעאל טעית, וכי מלאכי השרת אוכלין לחם, והלא כבר נאמר (דברים ט, ט) לחם לא אכלתי ומים לא שתיתי, אלא לחם אבירים, לחם שנבלע באיברים. והענין הזה שאמר רבי עקיבא הוא, שקיום מלאכי השרת בזיו השכינה, וכן דרשו (שמו"ר פל"ב סי' ד) ואתה מחיה את כולם (נחמיה ט, ו), מחיה לכולם. ועליו נאמר (קהלת יא, ז) ומתוך האור, ששיגו בו באור טוב טעם. והמן הוא מתולדת האור העליון שנתגשם ברצון בוראו יתברך, ונמצא שאנשי המן ומלאכי השרת נזונו מדבר אחד. ור' ישמעאל תפשו מפני שקיומם אינו בדבר המתגשם מתולדת האור שהרי קיומם באור העליון עצמו, ומפני זה היו מוצאים טעם במן מכל מה שירצו, כי הנפש במחשבתה תדבק בעליונים ותמצא מנוח חיים ותפק רצון מלפניו וכו'. כמעלת דור המדבר שהשיגו לזיו השכינה בים, כמו שאמרו (במכילתא לעיל טו, ב) ראתה שפחה על הים מה שלא ראה יחזקאל הנביא,

ומאותה שעה נתעלית נפשם להתקיים בתולדותיו שהוא המן וכו' עכ"ל. ומבואר מדבריו, דמשעה שעברו ישראל בים ואמרו זה אלי ואנוהו זכו להיות ברי הכי להתקיים במן שהוא מתולדות האור העליון.

ה) ובעומק דבריו נראה לומר, דהנה על המן כתוב להדיא שהיה טעמו כצפיחית בדבש ולשד השמן, דהיינו שמן ודבש⁴, והנה איתא בסוטה (יא:), "דרש רב עזריא, בשכר נשים צדקניות שהיו באותו הדור נגאלו ישראל ממצרים וכו', וכיון שמגיע זמן מולדיהן, הולכות ויולדות בשדה תחת התפוח, שנאמר תחת התפוח עוררתין וגו', והקב"ה שולח משמי מרום מי שמנקיר ומשפיר אותן, כחיה זו שמשפרת את הולד, שנאמר ומולדותיך ביום הולדת אותך לא כרת שרך ובמים לא רחצת למשעי וגו', ומלקט להן שני עגולין אחד של שמן ואחד של דבש, שנאמר ויניקהו דבש מסלע ושמן וכו', וכשנגלה הקב"ה על

הים הם הכירוהו תחלה, שנאמר זה אלי ואנוהו עיי"ש. דהיינו דכיון דכבר זכו להיות ניזונים מממתנת שמים שהיה שמן ודבש, והם אלו שהצביעו זה אלי ואנוהו, ומגודל שעה זו כתב הרמב"ן, זכו להיות כלי לאכילת המן, הרי שממש מחמת האכילה הראשונה של שמן ודבש, זכו למן שטעמו כשמן ודבש.

מבאר דבש ושמן שייכים לאור זיו השכינה

ו) והרמב"ן כתב, דזהו 'אור זיו השכינה' ועליו נאמר 'ומתוק האור'. והנה המכנה המשותף בין דבש לשמן הוא, ששניהם קשורים ל'ומתוק האור', כאשר הדבש הוא המתוק וכמ"ש 'מה מתוק מדבש', והשמן הוא האור וכמ"ש 'שמן למאור', דע"י השמן הנר מאיר, ועל דבש כתיב (שמואל א, יד, כט) "ראו נא כי אורו עיני כי טעמתי מעט דבש". והנה 'שמן' במילוי 'שי"ן מ"ם נו"ן' גי' 'מתוק'. ו'דבש' במילוי 'דל"ת ביי"ת שי"ן'

בהכבד. וזה אותיות 'צום' נוטריקון וכתותי מפניו צריו (תהלים פט, כד), שע"י הצום, נכנע הכבד, ונתתקן מוח החכמה, שהיא הצלם, ומאיר בפני אדם. וע"י הצלם שבפניו, עיי"ז וכתותי מפניו צריו, מפניו דייקא כנ"ל עכ"ל. והאבני נזר ביאר בשם אביו, דע"כ המן קרוי 'לבן' דכתיב "ולבן וחצרות ודי זהב", ודרשו חז"ל דלבן ותופל היינו שתפלו על המן שהוא לבן, משום שהאוכל בהתחלה הוא כאילו אדום, ועובר ללב מתעדן קצת וכשמגיע למח מגיע הלובן של האוכל, אבל במן היה הפוך תחלה קיבל המח ומשם ללב ומשם לכבד, ואזי היה מתאדם למטה, וע"כ כבר בתחילה היה לבן. דכיון דהמן התייחס למח, והמח ליבונא דמוחא, ע"כ קרוי לבן עיי"ש. ועפ"י רבינו נראה לבאר, דע"כ מצינו במן שכתוב "וענך וירעיבך ויאכילך את המן", דכיון דביום התענית ניזון המח תחילה, וכן הוא במן שהמח ניזון תחילה, וע"כ אכילת המן חשוב כמו כל תענית ודו"ק.

⁴ וישנה מחלוקת האם זה היה הטעם של המן גם בלא מחשבה ע"כ, או גם ע"ז היה צריכים לחשוב. והנה שאלו את החפץ חיים, איזה טעם אדם הרגיש במן כשהוא לא חשב. וענה להם 'אם לא חשבו לא היה להם כלום', דהמן מלכתחילה היה דבר שלקחו את זה עם המח ולא עם הגוף. וביארנו בזה, דהנה כתב רבינו (לקו"מ תורה נז) וז"ל, "כי ע"י הצום, נכנע הכבד לפני המוח. כי ביום שאדם אוכל, אז הכבד ניזון תחילה, ואח"כ הוא שולח להמוח. נמצא ביום האכילה, הגדולה והממשלה להכבד. וכשמתענה אזי ניזון המוח תחילה, והמוח שולח מזון אח"כ להכבד. נמצא ביום הצום, נכנע הכבד לפני המוח, והגדולה והממשלה להמוח. וזהו תיקון למה שפגם בתחילה בהחכמה שהיא המוח, שהיא הצלם המאיר בפניו. ועכשיו ע"י התענית, הוא מכניע את הכבד, ונותן הממשלה להמוח. וכשנכנע הכבד, שהוא ראש המקטרגים, אזי נכנעים כל האויבים האחרונים

גי' 'אור' כשנעשה הא' אל"ף. ונמצא כי דבש ושמן הם 'ומתוך האור'. וזהו כוונתו דהמן זה אור השכינה שנתגשם, שהוא 'זיו השכינה' ו'האור העליון'. והשורש למן היה ב'זה אלי', ולא ניתנה תורה אלא לאוכלי המן. והמן הרי הוא שורש הפרנסה והמזון שבעולם, ועל הפרנסה אמרו חז"ל (פסחים ק"ח). 'קשין מזונותיו של אדם כקריעת ים סוף'. ודורשי רשומות אמרו (ע"ן בעה"ט), כי יש ב' פעמים במסורה 'אפיך' מלא, 'בזיעת אפיך' (בראשית ג, טו) 'וברוח אפיך' (שמות שם), לרמז ע"ז שמזונותיו קשין כקריעת ים סוף, וע"כ שפיר הוא רמוז ומושרש בקריעת ים סוף. 'זה' ר"ת 'זיו השכינה' רמז לשורש המן.

חודשי תשרי ניסן וסיון הם ה'בראשית' וקיום העולם

ז) נמצא דבכח ג' חדשים אלו 'תשרי ניסן וסיון' נעשה קיום העולם, בחודש תשרי היה 'היום הרת עולם', ועל חודש ניסן מבואר מדברי רש"י בתחילת התורה שכתב, דהיה צריך להתחיל את התורה מ'החדש הזה לכם', ופתח בבראשית משום כח מעשיו הגיד לעמו עיי"ש. והחדש הזה הוא חדש ניסן, וכן עולה 'חדש' במילוי כזה 'ח"ת דל"ת שי"ן' גי'

'בראשית ברא אלהים'. נמצא דחודש ניסן הוא בעצם 'בראשית ברא אלהים'.⁵ ועל חודש סיון התבאר לעיל דבו' סיון היה 'אישור' סופי ע"י קבלת התורה של ישראל, ונראה לרמוז כן במה שנאמר (תהלים קיד, ג) "מה לך הים כי תנוס", ו'תנוס' ר"ת 'תשרי ניסן ו' סיון'. דלחודש סיון התווסף ו' סיון, וכדכתיב 'יום הששי'. וראה זה פלא ד'תשרי נסן' ו' סיון' גי' 'בראשית ברא אלהים', דבריאית העולם היתה בשביל התורה ובשביל ישראל שנקראו ראשית שהתקיים בו' סיון ודו"ק.

רומז ענין זה דפסוק מה לך היה כי תנוס לעומת האמירה לבני ישראל למען נסות אתכם וגו'

ח) וצירוף זה ד'מה לך הים כי תנוס', מצינו אף שנאמר אצל בני ישראל, דכתיב (שמות כ, טז-טז) "דבר אתה עמנו ונשמעה ואל ידבר אתנו אלקים פן נמות. ויאמר משה אל העם אל תיראו כי לבעבור נסות אתכם בא האלקים ובעבור תהיה יראתו על פניכם לבלתי תחטאו". אמנם בשינוי הסדר, דאצל הים נאמר 'תנוס' ר"ת 'תשרי ניסן ו' סיון', ואצל בני ישראל נאמר 'נסות' ר"ת 'ניסן סיון

(ה.) במה שאמרו יודע היה בצלאל לצרף אותיות שבהם נבראו שמים וארץ.

⁶ כן מצינו פעמים שניסן נכתב בלא האות יו"ד, וכמש"כ רש"י בהושע (ג, ב) עה"פ "ואכרה לי בחמשה עשר כסף", דכתב 'כסף' גי' 'נסן' והיינו דחמשה עשר כסף הוא ט"ו בניסן עיי"ש. אע"פ שבמגילת אסתר כתוב 'ניסן' עם י', זה לאחר קבלת התורה דאזי נכנס י' לחודש ניסן.

⁵ וכן 'בצלאל בן אורי בן חור אהליאב בן אחיסמך' גי' 'בראשית' בתוספת ה"י של 'בהבראם', כמ"ש חז"ל (מנחות כט: וזוה"ק בכמה מקומות) בה"י בראם, ומתחילה הקב"ה רצה לברוא את העולם במידת הדין ראה שלא יכול להתקיים עמד וצירוף מידת הרחמים למידת הדין, וממילא נמצא דישנן ב' מהדורות לעולם, ובצירוף 'כל' עולה כגי' הנ"ל. ועיין במהרש"א בכתובות

מבאר דהיציאה ממצרים הייתה כתינוק

שנשמט ממעי אמו

(ט) ועוד י"ל, דהנה איוב אמר (כט, ב) "מי יתנני כירחי קדם כימי אלוה ישמרני", ובחז"ל אמרו (נדה ל:): "דרש רבי שמלאי, למה הולד דומה במעי אמו וכו', וצופה ומביט מסוף העולם ועד סופו, שנאמר בהלו נרו עלי ראשי לאורו אלך חשך. ואל תתמה, שהרי אדם ישן כאן ורואה חלום באספמיה. ואין לך ימים שאדם שרוי בטובה יותר מאותן הימים, שנאמר מי יתנני כירחי קדם כימי אלוה ישמרני, ואיזהו ימים שיש בהם ירחים ואין בהם שנים, הוי אומר אלו ירחי לידה. ומלמדין אותו כל התורה כולה, שנאמר ויורני ויאמר לי יתמך דברי לבך שמור מצותי וחיה, ואומר בסוד אלוה עלי אהלי וכו'. וכיון שבא לאויר העולם, בא מלאך וסטר על פיו, ומשכחו כל התורה כולה, שנאמר לפתח חטאת רובץ" עיי"ש⁷. נמצא דהתינוק לומד את כל התורה במעי אמו, והוא צופה ומביט מסוף העולם ועד סופו, ומשו"ה 'אור הגנוז' גי' 'עובר'. ועפי"ז י"ל דהנה כתיב (דברים ד, ז) "ומי גוי גדול אשר לו אלוקים קרובים אליו כה' אלוקיננו וגו'", ולהלן (פסוק לד) כתיב "או הניסה אלוקים לקחת לו גוי מקרב גוי", ועם ישראל היו בבחי' עובר במעי בהמה (שוח"ט מזמור קיד), ולעובר הרי אין שנים אלא רק חודשים, ולעובר הזה [דהיינו עם ישראל] בשורשו לימדו אותו כל התורה

ו' תשרי'. והחילוק הוא, דכיון שהים דיבר מבחי' הטבע, שאמר 'אני נבראתי ראשון', וע"כ היה צריך לגלות לו שכל הבריאה מותנית אך ורק בקבלת התורה של ישראל. וכמש"כ האוה"ח הק' (שמות יד, כז), דהקב"ה לקח את התורה שעליה נאמר "מימינו אש דת למו", ושם את הימין שלו על משה, כמ"ש (ישעיה סג, יב) "מוליך לימין משה זרוע תפארתו", וכשראה הים שמשה בא בשם התורה, הבין שכל הבריאה משועבדת לתורה, והוא מוכרח להקרע בפני בני ישראל. נמצא דכל הבריאה משועבדת לישראל והם משועבדים לתורה. וזהו 'מה לך הים כי תנוס' דהיינו למה אתה נס הרי אתה הולך לפי הטבע, וממילא הוא קשור לתשרי ניסן סיון. והים השיב 'מלפני אדון חולי ארץ', דאם הוא לא יקרע ובני ישראל לא יקבלו את התורה בו' בסיון לא יהיה 'עולם'.

נמצא דאע"פ שביחס לסדר השנה הרי שזה מתחיל מחודש תשרי ואח"כ ניסן, מ"מ לענין החדשים הרי שניסן הוא ראש החודשים, וזה נמסר רק לבני ישראל ולא לגויים, וכדברי המכילתא (פרשת בא) 'החודש הזה לכם' לכם ולא לעכו"ם עיי"ש. וע"ע ברמב"ן שם שכתב, דיש מצוה למנות מחודש ניסן כדי לזכור את נס יציאת מצרים, וכשם שאנו מזכירים ראשון בשבת ושני בשבת. ומציאת מצרים הולכים למתן תורה.

[כל אחד לפום חורפיה], שייך ללמוד שנשאר רשימו. וזהו דאשכחן (מגילה ו:): "געת ומצאת", דזה בחי' מציאה כי כבר זכה והמלאך לימד אותו במעי אמו.

⁷ והמפרשים מבארים, דלולי שהמלאך היה מלמד את התינוק לא היה שייך בעולם הזה ללמוד לבד את התורה הק', ורק לאחר שהוא לימד אותו את כל התורה כולה

כולה, ד'ישראל ואורייתא חד הם', אלא דזה צריך לצאת מהכח אל הפועל, וע"כ יצאו מבחי' ה'מעשה' בחודש ניסן. [וכע"ז מצינו אצל משה שנאמר 'ותצפנהו ג' ירחים', שזה היה בחודשי 'ניסן אייר סיון' דלדעה אחת (סוטה יב:) משה הושלך ליאור בו' סיון והוא יום מתן תורה עיי"ש. 'ותצפנהו' בבחי' "מה רב טובך אשר צפנת", ועל משה נאמר "ותרא אותו כי טוב הוא", וכי טוב לגנזו. ו'אשר צפנת ליראיך' דלגבי משה יראה היא מילתא זוטרתא (ברכות לג:), וזהו שסיים הפסוק "לבעבור נסות אתכם וכו' לבעבור תהיה יראתו על פניכם" ⁸].

מבאר בעומק דממתן תורה הרי שכל קיום העולם נעשה מחמת קבלת התורה וזה מתבטא גם במצות פו"ר

(י) והנה ממתן תורה ואילך התחדש שקיום העולם מותנה לא רק בקיום העולם הפיזי, דדבר זה יכול להתקיים גם בבעלי חיים, אלא בעיקר ע"י התורה. והראיה שלא התבטל פו"ר הגשמי, שהרי הקב"ה אמר למשה "לך אמור להם שובו לכם לאהליכם" ⁹. והיינו דבתחילה נאמר להם "שלשת ימים אל תגשו אל אשה", להוכיח ולגלות להם שעכשיו יש סוג אחר של קיום העולם, דהם כדוגמת

המלאכים שהקדימו נעשה לנשמע, וכדאיתא בשבת (פח.) "אמר רבי אלעזר, בשעה שהקדימו ישראל נעשה לנשמע יצתה בת קול ואמרה להן, מי גילה לבני רז זה שמלאכי השרת משתמשים בו, דכתיב ברכו ה' מלאכיו גיבורי כח עושי דברו לשמוע בקול דברו, ברישא עושי, והדר לשמוע" עיי"ש. אלא דהיה מקום לומר שמעתה ואילך הם כמלאכים ממש, וע"כ היה צריך לחזור ולהתיר להם, 'לך אמור להם שובו לכם לאהליכם', דהיינו שחוזרים לפרו ורבו. וכדאיתא בביצה (ה.) דדבר שבמנין צריך מנין אחר להתירו עיי"ש. והביאור בזה, דלא יעלה על דעתכם דכביכול מצות פו"ר קדמה ורק אח"כ תורה, אלא אדרבה איפכא מסתברא, העיקר הוא התורה אלא דמעתה ואילך מצוה זו נעשית דרך ועפ"י 'שובו לכם לאהליכם', דהיינו הוראה של תורה.

העולה מהאמור, דאין הכוונה שלאחר מתן תורה היה ציווי חדש של פו"ר, אלא דאמירה זו של 'שובו לכם לאהליכם' היא הפקעה מ'אל תגשו' שנאמר להם לפני מתן תורה, ויש בזה עומק נפלא, דלאחר שניתנה התורה כל מעשה ומעשה ובפרט של פו"ר יהיה במחשבה של תורה שקדמה לכך, וכמו

⁹ ואע"פ שלמשה נאמר 'ועתה פה עמוד עמדי', מ"מ אין הכוונה שהוא ניתק לגמרי, אלא דהיה לו את השכינה, כדאיתא בזוה"ק (פרשת שלח) עיי"ש. והא דאמרו שמה פירש מן האשה, ביאר התפארת שלמה, דהקב"ה הסביר להם שזה לא כמו שאתם חושבים, אלא משה בעלה דמטרוניתא, דהיינו 'איש האלוקים' הוא איש של האלוקים עיי"ש.

⁸ והביאור בהנ"ל, דמשה רבינו שקול ככל ישראל וכמש"כ על שפרה 'אשה אחת היתה במצרים שילדה שישים ריבוא בכרס אחת', וראה עוד במש"כ רבינו (לקו"מ תנינא תורה א), וכמו"כ משה אומר "שש מאות אלף רגלי העם אשר אנכי בקרב", וכמש"כ חז"ל (במד"ר פי"ט סי' יז, מדרש תנחומא פר' חקת סי' כג), משה הוא ישראל וישראל הם משה, בחי' 'כדת משה וישראל'.

שביאר לן רבינו (לקו"מ תורה יד) וז"ל, "וזה שאמרו חז"ל (נדרים פא.) מפני מה ת"ח אין בניהם ת"ח, מפני שלא ברכו בתורה תחילה. שצריך כל אדם ובפרט ת"ח, לברך ולהאיר בלימוד תורתו בשורש הנשמות. היינו במחשבה תחילה, כי שם שורשינו. נמצא כשמביא הארה וברכה לתוך תחלת המחשבה, ועל ידו מתנוצצין ומתברכין הנשמות. נמצא כשממשיך נשמה לבנו, בודאי הוא ממשיך נשמה בהירה וזכה, ועי"ז גם בנו יהי' ת"ח וכו'" עכ"ל. נמצא דהעיקר הוא שכל מעשה ומעשה יוקדם לו תורה.

דברי רבינו דהעיקר להעמיד תולדות שהם בני דעה

יא) והעיקר הוא להעמיד תולדות ויהיה העולם מיושב בבני דעה, וכמש"כ רבינו (לקו"מ תנינא תורה ז) וז"ל, "ע"כ כל זמן שאין מאיר הדעת בבני אדם, ואינם יודעים ומרגישים אלקותו ית' וממשלתו, אינם בכלל בני אדם, מאחר שאין בהם דעת לדעת את ה', שזה עיקר גדר האדם. וע"כ נחשב העולם כשהו ובהו, ועי"ז נאמר לא תהו בראה לשבת יצרה. כי צריכין ליישב את העולם, שיהי' מיושב העולם מבני אדם דייקא, דהיינו מבני דעה, שיודעין את הש"י. וזהו ג"כ מצות ומלאו את הארץ, שצריכין למלאות את הארץ בבני אדם. היינו שכל אדם מצווה

שידבר עם חבירו ביראת שמים, כדי להכניס דעת בחבירו, שזה עיקר ישוב העולם, שיהיה העולם מיושב מבני אדם, היינו מבני דעה, שיודעין את הש"י כנ"ל], ע"כ צריך כל אחד לעסוק בזה, להכניס דעת ויראת שמים בחבירו, שע"י נעשה חבירו בחי' תלמיד אצלו. ואזי, כשימלאו ימיו ויגיע זמן הסתלקותו, אזי יתלבש בזה הדיבור שהכניס בחבירו, ויהיה נחשב כאילו הוא בעצמו ממש קיים בזה העולם. כמ"ש (ב"ב קטז.) אשר אין חליפות למו, ח"א בן וחד אמר תלמיד, נמצא כשנשאר בן או תלמיד אחריו, אזי יש חליפות למו. היינו כי יש לו חליפין, מאחר שנשאר דעתו אחריו, ע"י בן או תלמיד כנ"ל. כי עיקר הוא הדעת, וכשנשאר הדעת אחריו ע"י בן או תלמיד, נחשב כאלו הוא ממש נשאר קיים בעולם וכו'" עכ"ל. נמצא מדברי רבינו, דליישוב את העולם עם בני דעת, הכוונה עם אנשים שיש להם יראה, וזהו תכלית מתן תורה כדכתיב "בעבור תהיה יראת ה' על פניכם לבלתי וגו'", ו'לבלתי' ר"ת 'לא תהו בראה לשבת יצרה'. דעד מתן תורה היה קיום של 'אדם שהוא לא בהמה', וממתן תורה ואילך נצטוו לקיום 'אדם שהוא אדם', או אפילו 'קרוב למלאך' אבל לא ממש מלאך אלא עם בחירה.

מבאר דזהו דכתיב שובו לכם וגו' שהוא בבחי' רצוא ושוב

יב) ועוד יש להוסיף, ד'שובו לכם לאהליכם' היינו בבחי' 'רצוא ושוב', דהנה מעלת 'רצוא' שייך יותר להעליה למעלה למעלה בבחי' השמים, אבל מעלת 'שוב' הוא הירידה למטה לעניני המעשה, וכאן בשובו לאהליכם

התברר ענין המעשה שיש בתורה. ו'שובו' גי' 'שד"י' המורה על ברית, אבל במהלך של שוב¹⁰.

חלק ב

'חצבה עמודיה שבעה' ספר ויהי בנסוע הארון אין בו שום מצוה להורות שיש מעלה בתורה לכשעצמה

קושיית הכלי יקר דספר ויהי בנסוע הארון אין בו מצוות ותירוצו שהוא ספר העוסק במצות פו"ר

יג) והנה כתיב (במדבר י, לה) "ויהי בנסוע הארון ויאמר משה קומה ה' ויפוצו וגו' ובנחה יאמר שובה ה' רבבות אלפי ישראל". ומבואר בשבת (קטז.), דב' פסוקים אלו הם ספר בפני עצמו, ועל כן מנה שבעה ספרים בתורה עיי"ש.

והכלי יקר שם הקשה קושיא גדולה וז"ל, "וכי יפלא ממך דבר לאמר, הרי עיקר התורה למצוותיה ניתנה, ובספר זה אין רמז לשום מצוה".

ותירץ וז"ל, "אענה אני חלקי ואומר, שלמצות פריה ורביה עשה ספר בפני עצמו,

כי במצוה זו תלוי קיום העולם וגורם השראת השכינה, כמו שאמרו חז"ל (יבמות סד.) כל מי שאינו עוסק בפריה ורביה גורם לשכינה שתסתלק מישראל, שנאמר ובנחה יאמר שובה ה' רבבות אלפי ישראל, מלמד שאין השכינה שורה בפחות משני אלפים ושני רבבות מישראל, הרי שהיו ישראל עשרים ושנים אלף פחות אחד וזה שלא עסק בפריה ורביה נמצא שגורם לשכינה שתסתלק מישראל. וזו מצוה ראשונה שנצטוה אדם הראשון עליה¹¹, כי מיד אחר שנאמר (בראשית א, כז) ויברא אלהים את האדם וגו', כתיב (שם פסוק כח) ויאמר להם פרו ורבו. כך עשה ספר מיוחד ממצוה זו לומר שהשראת השכינה בישראל צריך עשרים ושנים אלף, וממילא ידע כל איש מישראל להיות זהיר במצות פריה ורביה למלאות

¹¹ ועיין לעיל חלק א' הערה 1 מש"כ בזה.

¹⁰ כידוע שם שד"י הוא השם של יסוד, ובעיקר לענין פרו ורבו.

המספר. וראיה גדולה לדברינו מן פרשת מתאוננים שסמוכה לה כמו שיתבאר בסמוך "עכ"ל.

מיישב באופ"א דספר זה מורה על מעלת לימוד התורה כשלעצמה ללא צורך לקיום מצוות

יד) אולם יש לומר, דאדרבה הקושיא היא היא התיורן, דיש בזה לימוד ורמז לדורות דיש ענין בתורה בלבד בלא מצוה כלל, וע"כ רמזו זאת בספר שלם בפנ"ע, לומר שכל המעלה שלו היא שהוא אך ורק תורה. [ולהלן יתבאר בעזה"י דתרוייהו אמת, הן מש"כ הכלי יקר דרמזו לענין מצות פו"ר, והן שהוא ספר לתורה בלבד בלא עשיית מצוות]. ותורה זו היא כדוגמת התורה שנלמד למעלה, שהרי אמרו חז"ל (עירובין כב.) 'היום לעשותם ומחר לקבל שכרם' עיי"ש. וש"מ דלמחר יהיה רק לקבל שכרם ולא למחר לעשותם, ומוכח דנלמד תורה כדהשתא. וכן אמרינן בברכות (יז.), 'צדיקים יושבים ועטרותיהם בראשיהם ונהנים מזיו השכינה'. ועיקר הלימוד תורה בזמן ההוא, הוא השגת אלוקות המביא לביטול יותר גדול, וחוזר חלילה עד אין קץ, ואין בהם שום מצוה מסויימת.

ובירושלמי (פאה פ"א ה"א) מצינו עה"פ "יקרה היא מפנינים וכל חפצין לא ישוו

בה", דאפי' חפצי שמים, שאפילו כל מצותיה של תורה אינן שוות לדבר אחד של תורה עיי"ש. ומאידך גיסא אשכחן ביבמות (קט:) "האומר אין לי אלא תורה, אפי' תורה אין לו". דכל התורה ניתנה בשביל קיום המצוות. וכן אמרינן (קידושין מ: ב"ק יז.) דגדול לימוד שמביא לידי מעשה. והביאור בזה, שא"א שכל התורה יהיה רק בתורת לימוד, וודאי שחייב את המעשה, וכדאמרינן במו"ק (ט.) שכל מצוה שא"א לעשותה ע"י אחרים מבטלין תורה בעבורה. אמנם יש לדעת דיש מעלה עצומה בתורה לכשעצמה אפילו בלא שום מצוה¹². וכדמצינו בזה"ק, דכל מי שאומר מדרש בלי מעשה חשוב כופר בעיקר, ומי שאומר מעשה בלי תורה חשוב מקצץ בנטיעות¹³.

דברי האור ישראל בביאור ענין דרוש וקבל שכר ומבאר שזה מתגלה בפרשת ויהי בנסוע הארון

טו) ובאור ישראל להגר"י סלנטר ז"ל (סי' לא) האריך טובא בביאור הענין שמצינו בכמה פרשיות בתורה, שחז"ל אמרו שזה בגדר 'לא היה ולא נברא' ולא ניתן אלא בשביל 'דרוש וקבל שכר', כדוגמת פרשת בן סורר, נגעי בתים, ועיר הנידחת, עיין בסנהדרין (עא.). וקשה טובא, וכי בכל יתר הפרשיות בתורה לא מקיימים 'דרוש וקבל

¹² דאיתא בתיקוני זוהר (תיקון סט), "דכל מאן דנטיל מלכות בלא תשע ספירן איהו מקצץ בנטיעין, וכל מאן דנטיל תשע ספירן בלא מלכות איהו כופר בעיקר" עיי"ש.

¹³ וכעין דאשכחן בבן עזאי ביבמות (ג:) דאיתא, "אמרו לו לבן עזאי, יש נאה דורש ונאה מקיים, נאה מקיים ואין נאה דורש, ואתה נאה דורש ואין נאה מקיים. אמר להן בן עזאי, ומה אעשה, שנפשי חשקה בתורה, אפשר לעולם שיתקיים על ידי אחרים" עיי"ש.

שכר'. ובתו"ד כתב, דכל 'תורה' שיש בה מעשה, יש בזה מעין חסרון בנקודה הטהורה של תורה בבחי' תורה של דרוש וקבל שכר, דסו"ס חייב האדם ללמוד לצורך המעשה. וענין 'דרוש וקבל שכר' שייך רק בתורה כזאת שהיא לא נוגעת כלל למעשה. והוסיף וכתב, דמה שלא נפסק הלכה כשמאי, הוא מחמת הגדלות שלהם, וכשאנו לומדים את דברי שמאי אע"פ שלא נפסק הלכה כמותם, שהרי על בית שמאי אמרינן בית שמאי במקום בית הלל אינה משנה, מקיימים בזה תורה של 'דרוש וקבל שכר'. ונמצא דזה תורה בעצמה, דהיינו תורה לשם תורה.

טז) ולפי"ז יש להעמיק ולומר, דסו"ס בפרשת בן סורר מצינו שהרמב"ם הביא כן להלכה, אלא שזה לא יוצא למעשה. וכן הוא בהלכות עיר הנידחת, ונגעי בתים, ישנן הלכות ודינים אע"פ שלמעשה הם לא נוהגים. אבל בפרשת 'ויהי בנסוע' אין בה שום מצוה כלל.

והיינו דיש עיקר לתורה אפילו בלא שום מצוה, כי התכלית היא גם הלימוד לכשעצמו, דהנה במאי דאמרינן במו"ק (ט). "כתיב פלס מעגל רגלך וכל דרכיך יכנו, וכתיב ארח חיים פן תפלס. לא קשיא, כאן במצוה שאפשר לעשותה על ידי אחרים, כאן במצוה שאי אפשר לעשותה על ידי אחרים" עיי"ש. וכתב הרמב"ם (פ"ג מהל' תלמוד תורה הל' ד), "היה לפניו עשיית מצוה ותלמוד תורה, אם אפשר למצוה להעשות ע"י אחרים לא יפסיק תלמודו, ואם לאו יעשה המצוה ויחזור לתלמודו" עכ"ל. וביארו המפרשים, דהרמב"ם הוסיף הלשון 'ויחזור לתלמודו', להורות דאף מצוה זו מותר לו לעשות רק אם זה בתנאי שהוא יחזור אח"כ מיד לתלמודו. ומוכח נמי כהנ"ל, דאף כשיש ללמוד כדי לקיים ולעשות, מ"מ העיקר הוא החפצא של תורה.

חלק ג

חיוב גוי בלימוד התורה בז' מצוות דידהו והחילוק בינו ללימוד תורה ע"י ישראל

ביאור מאמר חז"ל ממזר ת"ח קודם לכהן גדול ע"ה

(יז) והנה איתא בסנהדרין (נט.), "ואמר רבי יוחנן, נכרי שעוסק בתורה חייב מיתה, שנאמר תורה צוה לנו משה מורשה, לנו מורשה ולא להם וכו'. מיתיבי, היה רבי מאיר אומר, מניין שאפילו נכרי ועוסק בתורה שהוא ככהן גדול, שנאמר אשר יעשה אתם האדם וחי בהם, כהנים לויים וישראלים לא נאמר, אלא האדם. הא למדת שאפילו נכרי ועוסק בתורה הרי הוא ככהן גדול. התם בשבע מצות דידהו"¹⁴. ופירש רש"י (ד"ה בשבע) וז"ל, "עוסקין בהלכות אותן שבע מצות להיות בקיאים בהן" עכ"ל. והתוס' בע"ז (ג). ד"ה הרי) כתבו וז"ל, "להכי נקט כהן גדול, משום דכתיב יקרה היא מפנינים, ודרשינן (הוריות יג.) מכהן גדול הנכנס לפני ולפנים גבי ממזר ת"ח קודם לכהן גדול עם הארץ, אבל עובד כוכבים העוסק בתורה הוא ככהן גדול" עכ"ל.

ובביאור ההפכים בענין 'ממזר ת"ח קודם לכהן ג' עם הארץ' י"ל, דכהן גדול מעלתו היא ביחוס שלו מאבותיו, דלא כל הרוצה ליטול את הכהונה יכול ורשאי, אלא רק 'בן כהן', ומאידך ממזר הוא היחוס הכי פגום שיש, וכנאמר 'לא יבוא ממזר בקהל ה'', וזהו מעות לא יוכל לתקון, וע"ז דרשו חז"ל שאם הממזר תלמיד חכם הוא חשוב יותר מכהן גדול ע"ה. דבמה שתלוי ב'בחירה', הממזר עם הבחירה שלו זכה שיקבל 'ראשון', והכהן ג' ע"ה לא זכה לכך.

מבאר באופן נפלא דלימוד גוי בז' מצוות שלו הוא ככהן גדול ולא יותר מכהן גדול לאפוקי לימוד תורה של ישראל

(יח) ויש לדקדק במש"כ התוס', דעכו"ם שעוסק בתורה הוא ככהן גדול, הרי התבאר לעיל דממזר ת"ח יותר גדול מכהן גדול, ונמצא דע"י לימוד התורה האדם נעשה חשוב יותר מכהן ג', וא"כ אמאי נקטו התוס' ככהן גדול, דמשמע מדבריהם שהם שווים.

מפוניבז' ז"ל, דכוונת הרמב"ם בלשונו 'באי העולם', לפסוק כר"מ דגוי שעוסק בתורה הרי הוא ככהן גדול. וע"כ נקט הרמב"ם הלשון נתקדש 'קדש קדושים' בבחי' אהרן הכהן שזכה להכנס לקדש קדושים.

¹⁴ והרמב"ם (פי"ג מהל' שמיטה ויובל הל' יג) כתב, "ולא שבט לוי בלבד, אלא כל איש ואיש מכל באי העולם אשר נדבה רוחו אותו והבינו מדעו להבדל, לעמוד לפני ה' לשרתו ולעובדו לדעה את ה' וכו', הרי זה נתקדש קדש קדושים וכו'" עיי"ש. וביאר הרב

ת"ח אע"פ שבענין יחוסו הוא גרוע מכל, ומנוע מכל כניסה לתוך קהל ה', אבל הוא הרי חייב ללמוד תורה, ואם זכה ולמד תורה הרי שהוא מקבל את הארה של ה'תורה', וממילא הוא יותר פנימי מהכה"ג שנכנס לפני ולפנים.

(יט) אמנם כ"ז שייך ביהודי שחייב ללמוד תורה מצד עצמה, שזו מעלתה יותר מכל המצוות כולה, ועליה נאמר 'וכל חפצך לא ישוו בה', אמנם גוי שלומד תורה אינו לומד אלא כדי לקיים את המצוות, וכנאמר "אלה המצוות החוקים והמשפטים אשר יעשה אותם האדם וחי בהם", וכלשון רש"י בסנהדרין שם דמיירי על ז' מצוות, "עוסקין בהלכות אותן שבע מצוות להיות בקיין בהן". תורה שכזו אינה אלא בגדר קיום מצוות, וע"כ הוא חשוב 'ככהן גדול' ולא יותר מכהן גדול. ומדויק שפיר במה שנאמר "אלה המצוות וגו' אשר יעשה אותם האדם"¹⁵, דהיינו כל מגמת הלימוד אינו אלא לצורך עשיית המצוות¹⁶. משום דלגוי אין שום שייכות עם 'תורה'. רק 'קוב"ה ישראל ואורייתא חד'.

מדקדק בברכת התורה אשר בחר בנו ונתן לנו וברכת גוי בתלמוד תורה

ר' ישמעאל לר' ישמעאל, כגון אני שלמדתי כל התורה כולה, מהו ללמוד חכמת יונית וכו' (ראה מנחות דף צט:). לכאורה אסור לו ללמוד תורה גם באופן שלומד בז' מצוות שלו. דהרי אין לו מצוות 'והגית בה יומם ולילה', משום דזה כבר תורה 'תכלית' ולא אמצעי, וצ"ע.

ונראה בביאור דבריהם, דהכהנים נקראו בתורה משרתי ה', דכתיב לעמוד לשרת, ועל שבט הכהונה מצינו בכמה מקומות שנאמר "שאני כהנים שריבה הכתוב בהם מצוות יתירות" (ראה יבמות ה. קיד. קידושין כא: ועוד). והכהן הגדול הוא המשרת הגדול שיש בעולם, הוא עובד ביום הקדוש ביותר ובמקום המקודש ביותר, והוא עצמו האדם הקדוש ביותר, ומבחי' מה שהוא מנוע מלעשות הרי שבו יש את המניעה הגדולה, דהרי ישראל מותרים בכל הנשים מלבד עריות. וכהן הדיוט לא הותר בגרושה חללה זונה, ואילו לכה"ג התווסף גם איסור אלמנה, ולא עוד אלא נאמר לו 'כי אם בתולה מעמיו יקח אשה', נמצא דהוא האדם הקדוש שיכול להיות. אמנם כל זה ביחס לקיום מצוות, דהיינו הוא העובד ה' הכי גדול במצוות, הוא כל הזמן עוסק בעבודה. אבל ביחס ל'תורה' אין משהו מיוחד לכה"ג בתורה יותר מכל אדם אחר. ועל התורה שנאמר בה 'כל חפצך לא ישוו בה', י"ל כן אפילו על עבודת הכה"ג ביום כ', דעבודה זו לא תשווה לדבר אחד מן התורה. דמעלת התורה כ"כ גבוהה. ובעומק הדברים הביאור הוא, ד'מצוות' זה ב'מלכות' דהיינו ה'מעשה'. ואילו 'תורה' זה ב'תפארת', וביחס לאילנא דחיי הרי שבחי' התפארת יותר פנימית ממלכות. נמצא דממזר

¹⁵ ובפרט לפי מש"כ התוס' בב"ק (לח. ד"ה אלא), דאע"פ שאתם קרוים אדם ולא הגויים, מ"מ היכא דכתיב 'האדם' הגויים חשובים בכלל זה עיי"ש. ויתבאר עוד להלן בעזה"י. וה"נ הכא כתיב 'יעשה אותם האדם', דמיירי על הגויים ודו"ק.

¹⁶ ולו יצויר שהגוי גמר ללמוד והבין את כל מה ששייך אצלו לקיום ה' מצוות, וכשאלת בן דמה בן אחותו של

(כ) ובזה מיושב קושיית העולם, דהנה בנוסח ברכת התורה נאמר 'אשר בחר בנו מכל העמים ונתן לנו את תורתו', ולכאורה למאי דאמר ר"מ דאפילו גוי שלומד תורה הרי הוא ככהן גדול, א"כ מה המיוחד שבחר בנו ונתן לנו את התורה, הרי גם גוי יכול ללמוד תורה. [ומה שלישראל יש תרי"ג מצוות ולגוי ז' מצוות אין זה מעלה בעצם באיכות, אלא רק בכמות בלבד]. ולהנ"ל א"ש, דלגוי אין 'תורה', ד'חכמה בגוים תאמין תורה בגוים אל תאמין', והכוונה דהגוי הכי טוב שעוסק בז' מצוות שלו עדיין הוא ככה"ג, כלומר הוא עובד ה' נפלא, אבל אין לו שייכות ל'קוב"ה ישראל ואורייתא חד', ודרגא זו היא לפני ולפנים השייכת לישראל בלבד.

(כא) ועפ"ז היה מקום לומר, דאף אם עכו"ם היה מברך ברכות התורה, היה צריך להזכיר אשר נתן להם את התורה ובחר בהם, משום שלגוי אין שייכות לתורה וכדלעיל. וכמובן שאין מטבע כזה, ואין לזה מקום כלל.

קושיית התוס' האם אין מוסרין לגוי תורה משום שחייב מיתה או מקרא דמשפטים כל ידעום וביאור תירוצי המהרש"א

(כב) והנה איתא בחגיגה (יג.) "ואמר רבי אמי, אין מוסרין דברי תורה לנכרי, שנאמר לא עשה כן לכל גוי ומשפטים כל ידעום". ובתוס' שם (ד"ה אין) הקשו וז"ל, "היה קשה להר"ר אלחנן, תיפוק ליה דעובד כוכבים

העוסק בתורה חייב מיתה, כדאמר בפ' ד' מיתות (סנהדרין נט.) עובד כוכבים העוסק בתורה חייב מיתה, והמלמדו עובר אלפני עור לא תתן מכשול. וכי תימא בז' מצות דידהו דאינו חייב מיתה כדאמר הש"ס התם, והא מצוה איכא למוסרם להם, ונפקא לן מהאי קרא אשר יעשה אותם האדם וחי בהם, כהן ולוי לא נאמר אלא אדם, שאפילו עובד כוכבים ועוסק בתורה עיי"ש במש"כ ליישב. ובמהרש"א כתב ליישב קושייתם, דדוקא גוף ההלכות עצמם בז' מצוות שלהם מותר ליהודי ללמד לגוי, אבל טעמי המצוות וסודותם אסור ללמדם עיי"ש.

ולהנ"ל י"ל, דבטעמי המצוות יש כבר בחי' של ה'תורה' שבמצוות, וזה לא שייך לגויים. ואע"פ שהוא בעצמו מותר ללמוד טעמים אלו, מ"מ היתר זה הוא משום שיכול להיות שע"י לימוד הטעמים יוציא הלכות בגוף הדין, אך מ"מ ליהודי אסור ללמדו טעמי המצוות כיון שיש בזה כבר תורה שבמצוות ודו"ק¹⁷.

רומז ענין זה בברכת משה רבינו שאמר אף חובב עמים וגו' ועפ"י דברי רבינו בחילוק בין נגלה לנסתר

(כג) וחילוק זה שלגוי לא ניתן סתרי תורה, יש לרמוז בברכת משה לישראל בפרשת וזאת הברכה, ובהקדם מש"כ רבינו (לקו"מ תורה י) וז"ל, "והתורה היא גם כן בחינת ידין

מותר לו ללמוד תורה בעצמו, אבל אסור ללמד אותו תורה עיי"ש.

¹⁷ וכבר מצינו כעין חילוק זה לגבי עבד, וכמו שדקדק האגרות משה (יו"ד ח"ג סי' צ) בדברי הרמב"ם, דעבד

ורגלין, כי יש בהתורה נגלה ונסתר, נגלה הוא בחינת ידים, כמו שכתוב (שיר השירים ה, ד) "דודי שלח ידו מן החור", 'מן החור', היינו חרות על הלוחות (שמות לב, ט), שהוא בנגלה. ונסתר הם בחינות רגלין, כמאמר חז"ל (סוכה מט:): "חמוקי ירכיך" – 'מה ירך בסתר' וכו'. וכלליות התורה נקראת לב, שמתחלת ב'ביית' ומסיימת ב'למד', ששם משכן הרוח דנשיב בשית פרקין דדרועין ושית פרקין דרגלין, היינו בנגלה ובנסתר¹⁸. עכ"ל¹⁸. העולה מדברי רבינו, דהנגלה שבתורה רמוז בבחי' יד, והנסתר רמוז בבחי' רגל.

ומשה רבינו משבח את בני ישראל, "ה' מסיני בא וזרח משעיר למו", ודרשו חז"ל (ע"ז ב:): 'מאי בעי בשעיר מאי בעי בפארן', מלמד שהלך הקב"ה לכל האומות לשאול האם רוצים לקבל את התורה, ואף אומה לא הסכימה מלבד עם ישראל. וזה שבח לבני ישראל שרק הם רצו לעשות רצון ה'. "הופיע מהר פארן ואתה מרכבות קודש", הקב"ה נתן את התורה רק לישראל, ולא לגויים ואפילו לא למלאכים, וזהו "כי לקח טוב נתתי לכם", 'לכם' ולא לעכו"ם, 'לכם' ולא לגבוה.

¹⁸ ורבינו המשיך שם וביאר, דמרדכי בחי' נגלה ואסתר בחי' נסתר, דמה ירך בסתר. והנה 'דודי שלח ידו מן החור' ס"ת 'חורין', ואין לך בן חורין אלא מי שעוסק

כד) ומסיים משה ואומר, "אף חובב עמים כל קדושו בידך והם תכו לרגליך ישא מדברותיך". ונראה לענ"ד לבאר, 'אף חובב עמים' אפי' אי נימא דהקב"ה מחבב את הגוים, וזה שייך רק בשעה שהגוי יושב ולומד תורה, אמנם כיון שכל מטרת לימודו אינו אלא כדי לדעת כיצד לקיים את הז' מצוות שלו, ואין לו שייכות לעצם הפנימיות של התורה וכדלעיל, נמצא דהקב"ה התיר לו ללמוד רק את הנגלה. והוא בדרגת כהן גדול שנכנס לפני לפני, דהיינו תורה כדי לקיים מצוות, שזה רק בגדר מצוה בעלמא וכדלעיל בארוכה, וזהו "כל קדשו" דהיינו הוא כמו כהן גדול שהוא הקדוש ביותר¹⁹. וכל זה הוא רק בחי' "כל קדשו בידך", יש לגויים רק את הנגלה, וכדכתב רבינו דנגלה הוא בחי' 'ידין'. אמנם "והם" דהיינו עם ישראל, "תוכו לרגליך" עם ישראל מוסרים את הנפש בשביל להבין עוד יותר עמוק בתורה, הם בחי' ה'רגלין' שזה הנסתר שבתורה, ואזי "ישא מדברותיך" עם ישראל יכולים להרים את התורה שלך, הם יכולים להגיד סברות בנגלה ונסתר.

דברי רבינו אפרים דקרא דהם תוכו לרגלך רומז לספר תהלים

(כה) והנה כתב רבינו אפרים (שם) 'תוכו לרגליך ישא מדברותיך' ר"ת 'תלים' (תהלים

בתורה. וס"ת אלו עולה גי' 'מרדכי'. 'דודי שלח ידו מן החור' ר"ת 'יד משה'.

¹⁹ וכן י"ל 'כל קדשו' 'כל' ר"ת 'כהן לוי' שהם הקדושים שבישראל.

חסר האות ה')²⁰, ודוד המלך פתח את התהלים "אשרי האיש וגו' כי אם בתורת ה' חפצו ובתורתו יהגה וילילה", והתבאר לעיל דזה רק התורה שהתחדשה לישראל, והיא עצם התורה כדי ללמוד תורה ולא רק כדי לקיים מצוות. ואח"כ נאמר "תורה צוה לנו משה", ומכאן ילפינן דגוי שעסק בתורה חייב מיתה.

מבאר החילוק בין ישראל לגוי לענין מסירות נפש בקיום המצוות

כו) וביחס לקיום המצוות מצינו נמי חילוק בין ישראל לגויים, והוא ענין 'מסירות נפש', דגוי אינו מצווה על מסירות נפש, וכדפסק הרמב"ם (פ"י מהל' מלכים הל' ב) וז"ל, "בן נח שאנסו אנס לעבור על אחת ממצותיו, מותר לו לעבור, אפילו נאנס לעבוד ע"ז עובד, לפי שאינן מצווין על קידוש השם" עיי"ש. אמנם ישראל מצווין על מסירות נפש, וילפינן לה מדכתיב ואהבת את ה' אלוךך בכל לבבך ובכל נפשך, אפילו הוא נוטל את נפשך²¹. ו'עיקר הדת' הוא במסירות נפש.

²⁰ אפשר להוסיף עוד, ד'זהם תוכו לרגליך' ישא מדברותיך' ר"ת 'תהלים' עם האות ה'. והאות ו' של 'זהם' היא ו' השימוש.

²¹ כמש"כ במשנ"ב (סי' סא סק"ג), דכשואומרים 'שמע ישראל' יכוון שמוכן למסור נפשו על קידוש ה'.

²² וכידוע מדברי רש"י עה"פ (בראשית כב, א) "ויהי אחר הדברים האלה" שפירש, אחר דבריו של ישמעאל שהיה מתפאר על יצחק שמל בן שלש עשרה שנה ולא מיחה, אמר לו יצחק באבר אחד אתה מיראני, אילו אמר לי הקב"ה זבח עצמך לפני לא הייתי מעכב" עיי"ש.

ואברהם התחיל במסירות נפש, כדכתיב "אשר בחרת באברהם והוצאתו מאור כשדים ושמת שמו אברהם ומצאת וגו'". והזוה"ק בתיקוני זוהר (תיקון טו) כתב, דאברהם ויצחק שתיהם התבררו אחד באש ואחד בסכין, אברהם באור כשדים ויצחק בעקידה, זה באש וזה בסכין. וכנגדם בצד הקלי' עומדים עשו וישמעאל, אחד שורף אותנו ואחד דוקר אותנו בסכין עיי"ש²². נמצא דהבירור של הסכין בעקידה כנגד ישמעאל, והאש אצל אברהם כנגד עשו²³. וזהו ויקח את האש ואת המאכלת', דשניהם היו במסירות נפש. וע"ע בבית הלוי (דרוש יז) שהאריך בזה וכתב, דהקב"ה מנהיג אותנו 'על מות' דהיינו מחמת מסירות נפש, והיינו דכתיב (תהלים מח, טו) "הוא ינהגנו על מות" עיי"ש.

והעומק בזה י"ל, דהנה ישראל עלו במחשבה תחילה, ועל ישראל נאמר "בנים אתם לה' אלוךכם", ועליהם כתב רבינו (לקו"מ תורה לג) 'אור האהבה שבדעת', שזה קודם להאהבה שבימים²⁴, והוא ההבדל בין

²³ ידוע ש'הנוצרים' העלו את היהודים על המוקדש והישמעאלים צוחו 'אטבח אל יהוד'. וכנגדם "באש ה' נשפט ובחרבו כל בשר", ואכמ"ל.

²⁴ וז"ל שם, "ויכול כל אדם לטעום טעם אור האהבה שבדעת, כל אחד לפי בחינתו, אפילו עכשיו בתוך הימים, היינו כשיקשר את לבו לדעתו. כי כל אחד מישראל יודע שיש אלקים בכלל, אבל הרשעים הם ברשות לבן (ב"ר נח פל"ד סי' י). והמידות והימים הם נכללין בלב, כמ"ש חז"ל (זוהר תרומה דף קסב: ועיין סנהדרין קו:) רחמנא ליבא בעי, ובלבד שיכוין את לבו לשמים (ברכות ה:), כי עיקרן של המידות הוא הלב. נמצא כשמקשר את לבו לדעתו, שידוע שיש אלהים, 16

'מצוות' ל'תורה', 'מצוות' זה אהבה שבימים, 'תורה' זה אהבה שבדעת, תורה זה הדעת דהיינו הפנימיות, וישראל ואורייתא חד ניהו, ומחשבתם של ישראל קדמה לעולם, וכביכול הטבע של ישראל זה קוב"ה בעצמו. אשר ע"כ ביחס לישראל אם הקיום שלהם סותר את רצונו ית', ממילא אין להם קיום וע"כ הם מוסרים את הנפש שלהם, והנפש הוא גם הרצון, והם מוסרים גם את הרצון שלהם להיות משועבד לרצון ה' בלבד. וכ"ז בא מאהבה שנאמר ואהבת וגו' בכל נפשך. אמנם גוי לא נמשך מהפנימיות, לא היה 'רצון' עליו. הקב"ה ברא את הגוים כקליפה קודמת לפרי. וע"כ גוי מסתכל על החיים אחרת, הוא שם את עצמו במרכז העולם, ואח"כ הוא קורא להקב"ה אלהא דאלהיא²⁵.

זהו החילוק בין אדם להאדם בקרא דוחי בהם לאדם כי ימות באהל

(כז) ולפי"ז יש לבאר ע"ד הפשט הא דכתיב (ויקרא יח, ה) "אשר יעשה אותם האדם וחי בהם", ונראה דבדוקא נקט הפסוק 'האדם'

בה"א הידיעה, דהנה דרשו חז"ל (יומא פה:): עה"פ 'וחי בהם' ולא שימות בהם, וידוע שיטת ר"ת (ב"ק לח. תוד"ה אלא), דאע"פ שאתם קרוים אדם ולא הגויים, מ"מ היכא דכתיב 'האדם' הגויים חשובים בכלל זה, ולפי"ז הרי שזה מישך שייכא לגויים שאינן מצויין על מסירות נפש, ושפיר נקט 'האדם'. אמנם בהאי דינא דאדם מצווה להמית עצמו על דברי תורה, הנלמד מדכתיב "זאת התורה אדם כי ימות באהל", דאין דברי תורה מתקיימים אלא במי שממית עצמו עליה, התם נאמר 'אדם' בלא ה"א הידיעה, דקרא מיריי דוקא בישראל ולא בגויים ודו"ק. וכדרשת רשב"י "אתם קרויים אדם ואין עכו"ם קרויים אדם", וע"ע בסנהדרין (נט. תוד"ה אלא). ונמצא דהיכן שכתוב 'האדם' נאמר 'וחי בהם', והיכן שכתוב 'אדם' נאמר 'כי ימות באהל', דעכו"ם אינו מצווה על קידוש ה', ואילו ישראל מצווה ע"כ, בבחי' ינהגנו על מות.

וצפון עד עתה ממנו, כשכופף את לבו להדעת, אזי מקבל הלב שהוא שורש לכל המידות, ומקבל אור האהבה שבדעת, הוא האהבה שהיה בכח בין הקב"ה לישראל קודם הבריאה עכ"ל.
²⁵ ראה שלהי מנחות (קי). עה"פ גדול שמי בגוים.

יודע בכלל שמלא כל הארץ כבודו, ויודע בידיעות התורה. וכשכופה את לבו לדעתו הזה, היינו שלבו ברשותו, אזי נכללין גם כן המידות שכלבו לדעתו. ואזי מקבלין המידות אור האהבה שבדעת, ורואה ומשיג אור הגנוז לפי בחינתו. היינו שהצדיקים והתורה שהיה גנוז

חלק ד

הגדרת לימוד התורה וגוף הת"ח והזכות שעל ידה יקומו לתחיית המתים

חיוב נשים בלימוד התורה וקיום המצוות ובזכות מה יקומו לתחיית המתים

כח) ואיתא בברכות (יז.), "אמר ליה רב לרבי חייא, נשים במאי זכיינן, באקרויי בנייהו לבי כנישתא, ובאתנווי גברייהו בי רבנן, ונטרין לגברייהו עד דאתו מבי רבנן" עיי"ש²⁶. וראה עוד כעיי"ז בסוטה (כא). לגבי זכות תולה במי המרים. והקשו האחרונים, וכי נשים אינם חייבות במצוות, והרי בכל מצוות עשה שאין הזמן גרמא הם חייבות, ועוד חייבות בשבת פסח וכדו'. ותירצו החיי אדם, דאין ה"נ במצוות הם חייבות, אמנם תחיית המתים אינה אלא בזכות לימוד התורה בלבד.

ואע"פ שבכל המצוות שהיא חייבת לעשות אותם, היא חייבת ללמוד ההלכות כדי לדעת לקיימם, מ"מ כבר ייסד לן הבית הלוי בהקדמתו בגדר לימוד התורה, דאע"פ שנשים מחוייבות ללמוד במצוות הנוהגות בהן, ומשו"ה כתב הב"י (או"ח סי' מז) בשם הרוקח, דמברכות ברכת התורה. אך אמנם באנשים יש עוד מעלה א' על הנשים, דנשים בלימודם אינם מקיימות שום מצות עשה רק

הוי מבוא לקיום המצוות, ונמצא דהלימוד אצלם הוי מבוא להתכלית שהוא קיום המצוות ולא הוי תכלית בעצמו, אבל באנשים הוי הלימוד גם מצות עשה בעצמו וכמו הנחת תפילין וכדומה. וזהו דאשכחן במנחות (צ"ט:), שאל בן דמה בן אחותו של ר' ישמעאל לר' ישמעאל, כגון אני שלמדתי כל התורה כולה, מהו ללמוד חכמת יונית. א"ל צא ובדוק שעה שאינו לא יום ולא לילה, שנאמר והגית בן יומם ולילה עיי"ש. דאין ה"נ ואם היה החיוב רק משום קיום המצוות הרי כבר יצא בו, כיון שיודע כל התורה כולה היאך לעשות, דדבר הנעשה לאיזה תכלית אין לו להמשך יותר מכפי הצורך לאותו התכלית המבוקש, אלא דמ"מ התחדש דחייב מצד עצם המצוה של הלימוד תורה.

ביאור דברי הבית הלוי דת"ח חשובים תשמישי קדושה שאינן נזרקין וע"כ יקומו בתחיית המתים ותקנת ע"ה בענין זה

כט) והנה איתא בשלהי כתובות (קיא:), "אמר ר' אלעזר, עמי הארצות אינן חיים, שנאמר מתים בל יחיו וכו'. א"ל ר' יוחנן, לא

האשה תזכה בסוף לקום בתחיית המתים, כי על ידיהם יש לה שייכות לתורה.

²⁶ ויש לרמוד כן במזמור 'אשת חיל' שנאמר שם, 'קמו בניה ויאשרוה בעלה ויהללה', דהיינו ע"י הבנים והבעל

ניחא למרייהו דאמרת להו הכי, ההוא במרפה עצמו לעבודת כוכבים הוא דכתיב. א"ל, מקרא אחר אני דורש, דכתיב כי טל אורות טליך וארץ רפאים תפיל, כל המשתמש באור תורה אור תורה מחייהו, וכל שאין משתמש באור תורה אין אור תורה מחייהו. כיון דחזייה דקמצטער, א"ל, רבי, מצאתי להן תקנה מן התורה, ואתם הדבקים בה' אלהיכם חיים כולכם היום, וכי אפשר לדבוקי בשכינה, והכתיב כי ה' אלהיך אש אוכלה. אלא כל המשיא בתו לתלמיד חכם, והעושה פרקמטיא לתלמידי חכמים, והמהנה תלמידי חכמים מנכסיו, מעלה עליו הכתוב כאילו מדבק בשכינה" עיי"ש.

וביאר הבית הלוי לדרכו, דבתחילה א"ל דע"ה לא יחיו לעתיד לבוא כיון שאין להם אור תורה, אע"ג דמקיימים שארי מצוות, מ"מ הא קיי"ל תשמישי מצוה נזרקין²⁷ ותשמישי קדושה נגנזין, דדבר שנשתמש בו קדושה נתקדש לעולם, וגם אח"כ שנפסק אותו התשמיש, מ"מ נשאר הדבר בקדושתו. ותשמישי מצוה מיד שנגמרה המצוה פסקה הקדושה מהחפץ. ומשו"ה הת"ח גופו הוי

הקדושה בעצמו כשעוסק בו בתורה, וכמש"כ בספר נפש החיים²⁸. ומשו"ה נשאר הגוף בקדושתו, ואותו הקדושה שבגוף מחייה אותו לעתיד לבוא, וכמאמר הכתוב כי טל אורות טליך, דהאור דהיינו התורה שנקרא אור, כדכתיב ותורה אור, הוי טליך היינו טל של תחיה. אבל ע"ה אע"ג דקיימו מצוות הרי גופם רק תשמיש מצוה, ולא נשאר בגופם שום רושם קדושה שיחיו מחמת זה, וזהו שאמר אינם חיים, דודאי מקבלים שכר טוב על המצוות בעולם הנשמות, אבל עצם הגוף לא יחיה לעתיד לבוא. אמנם לבסוף כשאמר שמצאתי להם תקנה מן התורה, ואתם הדבקים בה' וכו', דכל המהנה ת"ח מנכסיו כאילו דבוק בשכינה, נמצא דהוי תשמיש קדושה ולא תשמיש דתשמיש, ועיי"ז חיים כולכם היום, דנשארו בקדושתם לעולם ויחיו לעתיד לבוא²⁹.

גופו של הת"ח הוא כקליף לתורה דבעל פה וכח ת"ח להחיות מתים

(ל) והטעם לזה דהת"ח לא הוי בבחי' תשמיש קדושה אלא בבחי' עצם הקדושה, ביאר שם

הכתונת של הס"ת אלא צריך את הס"ת בעצמו. אמנם מנהג העולם לנשק את הכתונת. והביאר בזה, דציצית היא מצוה, וע"כ כשנפסל הציצית וכדו' מעיקר הדין הם נזרקין. וממילא כשהאדם מניח את היד על הציצית, הקדושה לא תתפשט ליד, וע"כ מדקדקים לנשק את הציצית עצמה. משא"כ תפילין ס"ת ומזוזה הרי הם תשמישי קדושה, וקיי"ל דהם נגנזין, ונמצא דיש התפשטות של הקדושה, וזה מעין השקה, והקדושה עוברת ליד, וכדי להבליט עד כמה הס"ת קדוש בעצם, ע"כ העולם מנשק את הכתונת, להראות שהקדושה מתפשטת גם לכתונת ודו"ק.

²⁷ דין זה הוא מעיקר הדין, אבל ממידת חסידות נוהגים בהם קדושה.

²⁸ וכעיי"ז כתב באור החיים (במדבר כו, כג) וז"ל, "ומצאתי לחסידי ישראל שכתבו (אלשיך תצוה כח, לא), כי פה של לומדי תורה דינו ככלי שרת אשר ישרתו במ בקודש, כי אין קדושה כקדושת התורה וכו' עכ"ל.

²⁹ נמצא דלקדושה יש כח של התפשטות, בבחי' 'כל הנוגע בהם יקדש'. ובזה יש לבאר, דהנה לא ראינו מעולם אדם שינשק את הציצית עם היד, דהיינו שנוגע בידו בציצית ומנשק. משא"כ בס"ת תפילין ומזוזה מנשקים עם היד. וידוע דהחזו"א סבר שאין לנשק את

מבאר דיש ב' דינים בכל ק"ש קבלת עול מלכות שמים ולימוד התורה

לב) והנה תנן בברכות (ט:): לגבי זמן ק"ש, "רבי אליעזר אומר, וגומרה עד הנץ החמה. רבי יהושע אומר, עד שלש שעות שכן דרך מלכים לעמוד בשלש שעות. הקורא מכאן ואילך לא הפסיד, כאדם הקורא בתורה" עיי"ש³¹. ויש לעיין למאי נפק"מ דלא הפסיד לאחר שלא קרא בזמן ק"ש. ובברכות (י:): ביארו דהכוונה לברכות, והיינו דמותר לומר את הברכות אפי' לאחר הזמן. ועוד פירשו בזה כמה פירושים בראשונים עיי"ש.

ולענ"ד נראה לבאר, דהנה בכל ק"ש יש ב' דינים, הראשון הוא 'קבלת עול מלכות שמים', וקבלה זו צריכה להיות ברצף כל הימים, וכדמצינו בברכות (סג:), "אמר רבי תנחום בריה דרבי חייא איש כפר עכו, תדע, שהרי אדם קורא קריאת שמע שחרית וערבית, וערב אחד אינו קורא, דומה כמי שלא קרא קריאת שמע מעולם" עיי"ש. ונראה בעומק הדברים, כמש"כ לבאר האבני נזר בשם אביו האגודת אזור, דתנן בריש ברכות, מאימתי קורין את שמע בערבית משעה שהכהנים נכנסים לאכול בתרומתן עד

הבית הלוי עפ"י מאי דמבואר ברמ"א (או"ח סי' מב סעיף ג), דהקלף שכותבין עליה ס"ת לא הוי תשמיש קדושה אלא עצם הקדושה. וכמו כן הת"ח גופו הוא הקלף של תורה שבע"פ, וכמאמר הכתוב כתבם על לוח לבך, וע"כ הוא בעצמו הקדושה עיי"ש באריכות.

לא) ובע"ז (י:): מצינו, דאנטונינוס אמר לרבי, "ידענא, זוטי דאית בכו מחיה מתים". וכוונתו פשוטה, דכל תנא אמורא או כל ת"ח יכול להחיות מתים, והטעם י"ל כמו שביארו המפרשים במה שאמרו חז"ל (חולין קמב. קידושין לט:), "אין לך כל מצוה ומצוה שמתן שכרה בצידה שאין תחית המתים תלויה בה", והיינו דמחמת התורה של כל מצוה לכן יזכה בתחית המתים. וע"כ אפילו הת"ח הקטן ביותר יכול להחיות מתים. ואע"פ שיש זמן לקיום המצוה, מ"מ ביחס ללימוד התורה של קיום המצוה אין זמן ועת, וכדוגמת מצות סוכה שיש לה זמן שבעת ימים, אבל מסכת סוכה וכל הלכותיה אין להם זמן, וגם אם ילמד בניסן הלכות אלו, מקיים מצות תלמוד תורה³⁰.

³⁰ והטעם משום דמצוה זה בעשיה ואילו הלימוד הוא ביצירה, וזה דבר יותר גבוה.

³¹ ונראה לבאר מחלוקתם עפ"י מש"כ רבינו (לקו"מ תנינא תורה ז) וז"ל, "ר' אליעזר ור' יהושע, זה בחי' בן ותלמיד. ר' אליעזר, זה בחי' בן, שהשגתו בחי' מה, בחי' מה חמית וכו', בחי' כי לא יראני האדם, בחי' עין לא ראתה אלקים זולתך וכו' כנ"ל. וזה בחי' רבי אליעזר, כי 'אליעזר' ר"ת 'עין לא ראתה אלקים זולתך יעשה' וכו', שזה בחי' בן כנ"ל. ר' יהושע, זה בחי' תלמיד, שהשגתו

הוא בחי' מלא כל הארץ כבודו, בחי' ואראה את ה'. שזהו בחי' ההשגה של דרי מטה, שצריך לעוררם ולהקיצם שלא יתייאשו עצמן כנ"ל, בבחי' הקיצו ורננו שוכני עפר, ולהראות להם כי מלא כל הארץ כבודו. וזה בחי' רבי יהושע, כי 'יהושע' הוא ר"ת 'יחי מתיך נבלתי יקומון הקיצו ורננו שוכני עפר' וכו' עכ"ל. וע"כ רבי אליעזר שהוא בחי' דרי מעלה הזמן יותר קצר עד הנץ החמה, ואילו רבי יהושע שהוא בחי' דרי מטה הזמן מתארך עד ג' שעות.

סוף האשמורה הראשונה דברי רבי אליעזר³².
 וחכמים אומרים עד חצות. ולר"ג עד שיעלה
 עמוד השחר. ובגמ' שם איתא, "מכדי כהנים
 אימת קא אכלי תרומה, משעת צאת
 הכוכבים, לתני משעת צאת הכוכבים. מלתא
 אגב אורחיה קמשמע לן, כהנים אימת קא
 אכלי בתרומה, משעת צאת הכוכבים, והא
 קמשמע לן דכפרה לא מעכבא עיי"ש.
 וביאר בזה באופן נפלא, דבעצם ק"ש היה
 צריך לקרוא כל היום, אלא מאי, קורין את
 הק"ש וזה מתפרס על כל היום. אמנם
 כשנגמר היום חל חיוב חדש לקרוא ק"ש.
 ובהא קמ"ל מתני' דאם חזינן דכשמגיע צאת
 הכוכבים כהן טבול יום מותר לאכול
 בתרומה, סימן שהיום הסתיים ובא יום חדש,
 וממילא שוב יש חיוב לקרוא עוד הפעם
 ק"ש, וצריך קבלת עול מלכותו מחדש,
 ודפח"ת. נמצא מהנ"ל, דבעצם האדם צריך
 להיות כל היום וכל הימים סביב ה'קריאת
 שמע', וע"כ כשלא קרא פעם אחת כאילו לא
 קרא מימיו, דקבלת מלכותו צריכה להיות
 ברצף, כל הזמן בלי להפסיק באמצע.

(לג) ויש עוד ענין בק"ש והוא, שהוא גם פסוק
 בתורה, והיינו דיש בקריאת שמע קיום לימוד
 תורה. וכדאשכחן בנדירים (ח.), "פטר נפשיה
 בק"ש שחרית וערבית" עיי"ש. וכן מוכח
 מדברי המהרש"א במנחות (צט:) דבק"ש יש
 שני חיובים, דאיתא שם, "אמר רבי יוחנן
 משום ר"ש בן יוחי, אפי' לא קרא אדם אלא
 קרית שמע שחרית וערבית, קיים לא ימוש.

ודבר זה אסור לאומרו בפני עמי הארץ. ורבא
 אמר, מצוה לאומרו בפני עמי הארץ". וכתב
 המהרש"א וז"ל, "דע"ה לא חש כ"כ אמצות
 ק"ש, אבל כשיאמרו לו שהוא יוצא בק"ש גם
 מצות לא ימוש וגו', ידקדק לקרוא ק"ש כדי
 לקיים גם מצות לא ימוש וגו'" עכ"ל. והיינו
 דע"ה הוא 'סותר', ורוצה להרויח ב' ענינים
 בפעם אחת. ומוכח נמי כדלעיל, דבכל ק"ש
 יש ב' ענינים קבלת עול מלכות שמים ומצות
 ת"ת.

מבאר עפ"י באופן נפלא דינא דהקורא ק"ש לאחר זמנה לא הפסיד כקורא בתורה

(לד) ולפי"ז י"ל, דהן ודאי דכשהאדם קורא
 ק"ש בזמנה, יש כאן 'תורה' ו'קבלת מלכות
 שמים', אבל 'הקורא מכאן ואילך' דהיינו
 אדם מאיזה שהיא סיבה לא הצליח לקרוא
 בזמן, לא יאמר לעצמו אם איבדתי את הק"ש
 ממילא אין כל ענין לקרוא שלא בזמנה, אלא
 'לא הפסיד כאדם הקורא בתורה', דהיינו
 לפחות את המצות ת"ת תחטוף. דמבחינת
 מצות ק"ש אכן הוא הפסיד, דלכל מצוה
 ומצוה יש את הבעידנא שלה, אבל ביחס
 למצות ת"ת כל רגע ורגע זה הבעידנא, וע"כ
 אף לאחר שעבר הזמן יקרא לפחות, ויצא ידי
 חובת מצות ת"ת.

(לה) ויש שפירשו בזה ביותר עומק, דיש
 לאדם לקרוא ק"ש, ויש בזה ב' מחייבים א'
 בתורת מצוה לקרוא ק"ש, וב' בתורת תורה
 כשאר עניני התורה, והתבאר לעיל דלמצוה

³² ולהנ"ל י"ל, דר"א לשיטתו, דהוא בבחי' דרי מעלה,
 וע"כ החיוב הוא בזמן המועט ובמינימום האפשרי.

יש בעידנא ולתורה אין בעידנא כי כל רגע זה
הבעידנא שלו, וא"כ כשעדיין זה 'זמן ק"ש'
הרי שהוא מקיים ק"ש מדין מצוה בלבד,
אבל אם קורא ק"ש לאחר הזמן הוא כבר
קורא מדין תורה שבה, ומעלת התורה יותר
גדולה ממעלת המצוה, והיינו 'הקורא מכאן
ואילך לא הפסיד כאדם הקורא בתורה', דיש

לו קיום גדול של עסק התורה. [אלא דעכ"פ
נאמר 'לא הפסיד', דסו"ס ביחס לקיום
המצוה שבעידנא הפסיד, והרי יש חובה
לקיים מצוות].

חלק ה

חיוב נשים בלימוד התורה ובברכת התורה

לז) אמנם יש לדון, דאשה אינה חייבת בברכות התורה, דאפשר דכיון שכל חיובה בלימוד התורה הוא רק כדי שתדע לקיים את המצוות, ולא דהחפצא של תורה מחייב אותה ללמוד, תו אינה חייבת. [ונחלקו בזה הפוסקים]. וחייליה ידידי ממה שכתבו המפרשים³⁴ לבאר ההיא דבנדרים (פא.) דאיתא, "אמר רב יהודה אמר רב, מאי דכתיב, מי האיש החכם ויבן את זאת, דבר זה נשאל לחכמים ולנביאים ולא פירשוהו, עד שפירשו הקב"ה בעצמו, דכתיב ויאמר ה' על עזבם את תורתי וגו', היינו לא שמעו בקולי היינו לא הלכו בה. אמר רב יהודה אמר רב, שאין מברכין בתורה תחילה". וכתב הר"ן בשם רבינו יונה, "כלומר, שלא היתה התורה חשובה בעיניהם כ"כ שיהא ראוי לברך עליה, שלא היו עוסקים בה לשמה, ומתוך כך היו מזלזלין בברכתה" עכ"ל. וביארו בזה, דהנה קיי"ל (מנחות מב:) דאין מברכים על עשיית סוכה ותפילין וכדו', משום דכל מצוה שאין עשייתה גמר מצוותה אין מברכים עליה עיי"ש. [לאפוקי מדברי הירושלמי (ברכות פ"ט ה"ג) דס"ל דמברכים]. ולפי"ז כשאדם לומד תורה, אם הוא מחשיב את

חיוב אשה בברכת התורה וד' הגדרות בברכה זו

לו) והנה לגבי אשה פסק השו"ע בשם האגור (או"ח סי' מז סעיף יד), דנשים מברכות ברכות התורה. והנה רבו הביאורים בגדר ברכת התורה. והעולה מכולם, דישנן ד' ענינים בברכה זו, א' ברכת המצוות, וכטופס הברכה 'אשר קדשנו במצותיו וצונו לעסוק בדברי תורה. ב' ברכת השבח כטופס הברכה 'אשר נתן לנו', ואין בברכה זו ענין וציונו. ג' ברכת הנהנין, דהיינו מה שנהנה האדם מלימוד התורה, ולהכי השוו בגמ' ברכת התורה לברכת המזון, ראה בקהלות יעקב (ברכות סי' כד) ובמנ"ח (מצוה תל). ד' על חפצא של תורה, וכמו שביאר לן הגר"ח מבריסק ז"ל (הו"ד בחי' הגרי"ז על הרמב"ם סוף הל' ברכות), דישנה הלכה דהחפצא של תורה מחייב ברכה, וילפינן לה מדכתיב כי שם ה' אקרא הבו גודל לאלוקינו, וע"כ אשה חייבת בברכת התורה³³.

דן לדברי הגר"ח מבריסק האם אשה מברכת ברכות התורה

תורה וכו' עכ"ל. ומוכח דברכת התורה היא ברכת המצוות.
³⁴ ג' עמודי עולם, הלא הם ר' ישראל הנתיבות המשפט והחת"ס.

³³ וכבר הקשו בדבריו, ממש"כ הרמב"ם (פי"א מהל' ברכות הל' א) וז"ל, "ויש מהן שהוא חותם בברוך ואינו פותח בברוך, אלא מעט מברכת המצות כגון ברכת ספר

הלימוד כתכלית לעצמו, ולא רק בשביל שעי"ז ידע היאך לקיים את המצוות, פשוט דיש לו לברך על כך, [ואע"פ שהוא ילמד גם בשביל לעשות מצוות, אך מ"מ יש לו מצוה של עצם לימוד התורה]. אמנם אם לומד רק בשביל לדעת כיצד לקיים וכלימוד הנשים, ממילא חשוב כאין עשייתה גמר מצוותה, ובזה קיי"ל דלא תיקנו ברכה. וזהו שאמר הקב"ה שלא בירכו בתורה תחילה, דהיינו הם לא חשבו שזה חשוב כדי לברך על זה ברכת המצוות, דהיינו שיש לזה חשיבות כשלעצמו, אלא רק כאמצעי בשביל דבר אחר.

מבאר דתרכות יון טענה שאין ללמוד תורה רק כדי ללמוד אלא אם רוצים זה כדי לקיים מצוות

(לח) ובזה יש לבאר מאי דאיתא במנחות (צט:): "שאל בן דמה בן אחותו של ר' ישמעאל לר' ישמעאל, כגון אני שלמדתי כל התורה כולה, מהו ללמוד חכמת יונית. א"ל צא ובדוק שעה שאינו לא יום ולא לילה" עיי"ש. דהנה חכמה בגוים תאמין, וכ"ש בחכמה יונית, שהיו חכמים הן מבחי' הקידמה והטכנולוגיה, והן מבחי'

הפילוסופיא, כסבי דבי אתונה וכדו'. ולצערנו הם העמידו את החכמה שלהם באותו יחס שווה כמו חכמת התורה. וכששאל בן אחותו של רבי ישמעאל 'כגון אני שלמדתי כל התורה כולה מהו בחכמה יונית', יש לבאר דבשאלה זו כבר מונח 'חכמת יון', והיינו דמתוך שאלתו ניכר כי הוא חושב שיש סוף לתורה, ושישנו מושג של 'כל התורה כולה'. וזה אינו, דאם כל החיוב של לימוד תורה הוא רק כדי לדעת כיצד לקיים את המצוות, אכן הוא צודק ששייך סוף, אבל כיון שהתבאר לעיל דיש תכלית בלימוד התורה לשעצמו, ואפילו אם הוא כבר יודע את כל התורה יש מצוה להמשיך לחזור וללמוד אותה, ע"כ שאין מציאות של 'כל התורה כולה'. וזהו שטענה לו רבי ישמעאל, צא ובדוק שעה שאינו לא יום ולא לילה³⁵, דהיינו שרמז לו על ענין התורה, וכדדרשו חז"ל עה"פ (ירמיה לג, כה) "אם לא בריתי יומם ולילה חוקות שמים וארץ לא שמתי", דמיירי על התורה (נדרים לב.).

(לט) נמצא דבעסק התורה ישנן ג' ענינים, א' תורה כהיכי תמצי לקיום המצוות. ב' תורה כמצוה של ידיעת התורה, וזהו שנאמר "ושננתם לבניך" שיהיו ד"ת מחודדין

הביאור במה שאמרו חז"ל, הנרות הללו קודש הם ואין לנו רשות להשתמש בהם, ואפילו תשמיש של מצוה אסור לעשות. והיינו דעד כמה שהאדם משתמש עם התורה לקיום המצוות, הוא לא עושה נגד יון, אלא זה עצמו יון, קיום המצוות בלבד לא היה אכפת להם שעם ישראל יקיימו, הפריע להם לימוד התורה אפילו שאין בזה קיום מצוות, וע"כ אין רשות להשתמש למצוות, כי העיקר ללמוד תורה בשביל התכלית של לימוד התורה.

³⁵ ובמקו"א בארנו, וזהו שטענה לו רבי ישמעאל, צא ובדוק בשעה שהיא לא יום ולא לילה שנא' והגית בו יומם ולילה, דהיינו איזה מצוה מצינו שהיא לא ביום ולא בלילה היינו מצות נר חנוכה, וכל מטרת היונים היה 'להשכיחם תורתך', דהיינו תורת כ' שהיא התורה בעצמה ללא התכלית כדי לקיים מצוות. דאם התורה הייתה רק אמצעי כדי לקיים מצוות, לא היה מפריע כלל ועיקר ליונים, וכל שנאתם הייתה במה שהתורה וקוב"ה חדא גינהו, ואת התורה הזאת עם ישראל לומדים. וזהו

בפיך³⁶. ג' גם אדם שכבר יודע לעשות את כל המצוות, ולמד את כל התורה, יש חיוב ללמוד את התורה בתורת 'קוב"ה ואורייתא חד', דהיינו התורה בתור שמותיו של הקב"ה. וכדברי רשב"י בזה"ק, "בחד קטירא אתקטירנא ביה בקודשא בריך הוא, ביה אחידא ביה להיטא ביה אתדבקת". ועל דבר זה נלחמו הגויים בישראל, דמה יש בחכמה זו שצריך ללמוד לא רק בשביל לקיים דבר מסויים. והיינו דכתיב (תהלים קיט, נא) "זדים הליצוני עד מאוד מתורתך לא נטיתי", ואפשר לפרש בב' דרכים, חדא, בגלל ש'זדים הליצוני עד מאוד' ע"כ 'מתורתך לא נטיתי'. ותו יש לפרש, שה'הליצוני עד מאוד' היה על זה ש'מתורתך לא נטיתי', הם כועסים מדוע עם ישראל לא עוזב את לימוד התורה, מה עם תכלית, לאיזה מקום אפשר להגיע עם התורה³⁷. מה שייך לומר על התורה "והגית בו יומם ולילה", מתי תיישמו את מה שאתם לומדים. ואנו יודעים דלימוד זה הוא הגן עדן עלי

אדמות בעולם הזה, ו'יומם ולילה' גי' 'גן עדן'³⁸.

עפי"ז מבאר הזהירו בזקן ששכח תלמודו והראיה מארון שבו מונחות שברי הלוחות והשייכות לפרשת ויהי בנסוע הארון

(מ) וראיה לדבר, דאיתא בברכות (ח:): "רבי יהודה אומר, הזהירו בזקן ששכח תלמודו מחמת אונסו, דאמרינן לוחות ושברי לוחות מונחות בארון". וכתב רש"י (ד"ה שברי), דכתיב אשר שברת ושמתם בארון, אף השברים תשים בארון עיי"ש. והיא גופא צ"ב, לשם מה הניחו אותם בארון הרי כבר בטלה מהם ענינם. וע"כ מוכח מהתם, דיש תכלית מלימוד התורה בעצם אע"פ שלא מביא לשום קיום של מצוות. וע"כ יש מצוה לכבד זקן ששכח תלמודו מחמת אונסו. ומצינו דרבא היה מכבד את רב יוסף (יומא נג. נדרים נה.) אע"פ ששכח את תלמודו.

(מא) ולמאי דנתבאר לעיל, דענין זה של תורה לשם תורה בלבד רמוז ספר ויהי בנסוע הארון, הרי שדוקא עם הארון שהיו מונחין

³⁶ וכדברי הגר"א שאמר, שאם לא היה מצות ידיעת התורה, היה לומד משנה אחת כל החיים.

³⁷ והנה הרמב"ם (פ"ד מהל' חנוכה הל' יב) כתב, מצות נר חנוכה חביבה עד מאוד עיי"ש. והוא כלשון שנתבאר "זדים הליצוני עד מאד", דבזה הייתה מלחמת היונים כנגד ישראל, שלא ילמדו תורה בשביל תורה בלבד. 'זדים' ביד 'עוסקי תורתך'.

³⁸ ובמקו"א בארנו, דהנה ג' פעמים נאמר על התורה 'יומם ולילה', א' דכתיב (יהושע א, ח) "והגית בו יומם ולילה". ב' דכתיב (תהלים א, ב) "ובתורתך יהגה יומם ולילה". ג' בתפילה אומרים "כי הם חיינו ואורך ימינו ובהם נהגה יומם ולילה", ע"ש הפסוק (דברים ל, כ) "כי

הוא חייך ואורך ימך". והנה 'יהגה והגית נהגה' ר"ת 'יון'. והוא עומד כנגד הג' הדלקות נר איש וביתו, מהדרין, ומהדרין מן המהדרין. ועוד 'יהגה נהגה והגית בו' גי' 'להדליק נר חנוכה'. ולהנ"ל יש לומר, דביאור הפסוק ובתורתך יהגה יומם ולילה, דזה התורה לשם קוב"ה בלבד, לא לצורך קיום מצוות וכדו', אלא תורה בשביל תורה. וכמו שאמר ר' זלמן מוואלוז'ין ז"ל, דמאה ואחד פעמים למדתי בשביל לזכור, עכשיו אני לומד בגלל שצריך ללמוד בלא שום סיבה ואמצעי, אלא רק כי זה תורתו אומנתו, וקוב"ה ישראל ואורייתא חד נינהו.

בו שברי הלוחות, היו יוצאים למלחמה, כדכתיב "ויאמר משה קומה ה' ויפוצו אויבין וגו'", כמבואר בדברי התוס' בעירובין (סג: ד"ה כל) עיי"ש. וכל נצחון זה כנגד הגויים הוא רק מחמת ההבנה כי יש מציאות של לימוד תורה לשם תורה בלבד.

רומז כל ענין זה בג' מערכות של אש שהיו במזבח

(מב) ונראה לרמז ג' עניני לימוד תורה אלו, דהנה כתב בספר החינוך (מצוה קלב) וז"ל, "להבעיר אש על המזבח בכל יום תמיד, שנאמר (ויקרא ו, ו) אש תמיד תוקד על המזבח, ובא הפירוש של תמיד, כלומר להשים בו עצים בבוקר ובין הערבים, ובביאור אמרו ז"ל (יומא כא:), אע"פ שהאש יורד מן השמים מצוה להביא מן ההדיוט וכו'. **ושלש מערכות של אש** היו עושים במזבח בכל יום, הראשונה גדולה, שעליה מקריבין התמיד עם שאר קרבנות, שניה בצדה קטנה ממנה, שממנה לוקחין אש במחתה להקטיר קטורת בכל יום, ומערכה שלישית אין עליה כלום, אלא לקיים מצות האש, שנאמר אש תמיד תוקד וגו'. **ושלשה כתובים בענין שהם מורים על שלש מערכות אלה כמו שלמדנו מפי השמועה**, שאמרו ז"ל (שם מה:): **'על מוקדה'** זו מערכה גדולה, **'ואש המזבח תוקד בו'** זה מערכה שניה של

קטורת, **'והאש על המזבח תוקד בו'** זה מערכה שלישית של קיום האש" עכ"ל.

והנה כיון שהתבאר די' ג' ענינים בלימוד התורה, יש לרמוז כן בג' המערכות הנ"ל, הראשונה לימוד התורה כדי לקיים מצוות, והיא כנגד 'מערכה קטנה ממנה', דהיינו מערכת שניה של קטרת, והביאור בזה בהקדם מש"כ רש"י עה"פ (במדבר ז, כ) "כף אחת עשרה זהב מלאה קטרת", כף אחת כנגד התורה שנתנה מידו של הקב"ה. עשרה זהב, כנגד עשרת הדברות. מלאה קטרת, גי' של קטרת תרי"ג מצות³⁹, ובלבד שתחליף קו"ף בדל"ת על ידי א"ת ב"ש ג"ר ד"ק עיי"ש. נמצא דלקחו תורה דהיינו אש בשביל לקיים את המצוות, וזו המערכה הקטנה, דהיינו הדרגה הנמוכה של לימוד התורה, שזה שייך אפילו בגויים, ולחלק מן הדעות גם אצל נשים וכתבאר לעיל. השניה היא המערכה הגדולה שעליה מקריבים התמיד עם שאר הקרבנות, וזה רומז למצוה של לימוד התורה, דהיא ידיעת התורה כולה, ומצוה זו לא גרע מכל המצוות כשבת ציצית וכדו'. אמנם מצוה זו היא כנגד כולם, וכדתנן בריש פאה 'ת"ת כנגד כולם', וע"כ היא רמוזה כנגד מערכה זו, דעדיין לימוד זה משמש את האדם למשהו, ויש כאן קרבן שמקריבים אותו על האש. אמנם יש דרגה שלישית הגבוהה מכולם, והיא לימוד תורה בעצם ללא שום תכלית של קיום מסויים, וזה

ישראל, אלא זה צורת האדם השלם, ע"י קיום כל תרי"ג מצוות. וקשר אחד גי' 'תרי"ג'.

³⁹ והא דלא כתבה התורה להדיא 'תרי"ג' אלא קטרת בא"ת ב"ש, להודיע דכל המצוות כולם הם ב'קשר' אחד, וזה לא אוסף של מצוות שהקב"ה החליט לתת לבני

רומז המערכה השלישית שהיתה רק אש בלבד, רק כדי לקיים מצות האש, ושם נמצא ה'תמיד' דהיינו ה'תורתו אומנתו', וכרשב"י וחבריו שתורתן אומנותן, ולא פסקו מלימוד התורה אפילו לרגע אחד (שבת יא.).

מבאר דהיינו דכתיב 'הלא כה דברי כאש' הרומז לג' מערכות אש הנ"ל

(מג) ויש לרמוז זאת במאי דכתיב "הלא כה דברי כאש נאום ה'" דהיינו לימוד התורה הוא כמו 'האש' של המזבח. אמנם יש בזה ג'

דרגות של 'אש המזבח', לצורך קטרת, לצורך הקרבנות, לצורך האש בלבד. וכנגדם בתורה יש תורה בשביל לקיים, יש תורה בשביל לדעת, ויש תורה בשביל תורה בלבד. ויש להוסיף ד'כף אחת עשרה זהב מלאה קטרת' שהתבאר דהיינו מלאה תרי"ג מצוות, ו'מלאה' ר"ת 'אלא לקיים מצוות האש', ד'קטרת' אכן רומזת על לימוד התורה כדי לקיים מצוות, אמנם ה'מלאה' רומז ללימוד התורה בעצם ודו"ק.

חלק ו

ביאור מעלת קוב"ה וישראל ואורייתא חד ומעלת ישראל כלפי המלאכים והגויים

אויב, ואילו נגד זרעה של רבקה (שהוא יעקב) עומד עשו והוא נקרא שונא. וממילא מבואר דהברכה כאן שיפוצו אויבך וינוסו משנאיך קאי על ישמעאל ועשו⁴⁰.

חידוש זה נאמר דוקא בפרשת ויהי בנסוע שמתגלה גילוי קוב"ה וישראל חדא נינהו

מה) והנה מדברי רש"י הנ"ל מבואר, דפסוק זה של ויהי בנסוע הארון מגלה ומוכיח, דקוב"ה וישראל חדא נינהו, שהרי כתב שמי ששונא את ישראל כאילו שונא את הקב"ה. ואע"פ שרש"י מציין לפסוק בתהלים שנאמר "ומשנאיך נשאו ראש על עמך יערימו סוד", מ"מ המקור בתורה נמצא כאן. וצ"ב מדוע השמיעה תורה ענין זה דוקא כאן.

ולמאי דנתבאר לעיל י"ל בהא מילתא, דזה פשוט דהדבר היחיד המחבר בין קוב"ה לישראל הוא ע"י התורה בלבד, וזהו 'אורייתא קוב"ה וישראל חד', והתורה היתה מונחת בארון⁴¹, אשר ע"כ דוקא בפרשת ויהי

מבאר דמשנאיך ושונאיך הם עשו וישמעאל והחילוק בין אויב לשונא

מד) כתיב "ויהי בנסע הארץ ויאמר משה קומה ה' ויפוצו אויבך וינוסו משנאיך מפניך", פירש רש"י, "משנאיך, אלו שונאי ישראל, שכל השונא את ישראל שונא את מי שאמר והיה העולם, שנאמר (תהלים פג, ג) ומשנאיך נשאו ראש, ומי הם, על עמך יערימו סוד" עיי"ש. עוד כתב רש"י, דאויבך היינו המכונסים. ושונאיך היינו הרודפים. נמצא דאויב הוא הקרוב והשונא הוא הרחוק. ובמה שציין רש"י לפסוק 'משנאיך נשאו ראש', דמבואר שם דמיירי על עשו וישמעאל. ועל עשו נאמר 'הלכה היא בידוע עשו שונא ליעקב'. וישמעאל נקרא אויב. דהנה בעקידת יצחק נאמר לאברהם (בראשית כב, יז) "וירש זרעך את שער אויביו", ואילו בברכת לבן לרבקה נאמר (בראשית כד, ס) "אחותינו את היי לאלפי רבבה וירש זרעך את שער שונאיו", והביאור בזה, דכנגד יצחק עומד ישמעאל והוא נקרא

שהאריך רבינו (לקו"מ תורה ב, תורה טז, תנינא תורה טז) עיי"ש.

⁴¹ יש מהראשונים דס"ל דכל קדושת המקדש הוא מכח הארון, והארון קדושתו מכח הלוחות שנמצאים בתוכו, נמצא דכל קדושת המשכן מכח הארון גרידא.

⁴⁰ וכידוע מדברי הגר"א והמגלה עמוקות (פרשת לך לך) שכתבו, דשבעים אומות העולם מתחלקים לשנים, ל"ה אומות של ישמעאל, ול"ה אומות של עשיו, ועל כל חלק עומד ממונה מלמעלה, וזהו סוד הנאמר "אלה ברכב ואלה בסוסים", 'אלה' גי' ל"ו, ל"ה ועוד אחד בכל צד. וב' אומות אלו הם בחי' תרי עננים דמכסין על עינא וכמו

בנסוע הארון שנמצא בתוכו לוחות הברית, רמוז ענין זה דקוב"ה וישראל חד.

מבאר עפ"י החילוק בין עושים רצונו של מקום בענין מי עשה את הארון

(מו) ובזה יש לבאר מאי דאיתא ביומא (ג:), "אבא חנן אמר משום רבי אלעזר, כתוב אחד אומר **ועשית** לך ארון עץ, וכתוב אחד אומר **ועשו** ארון עצי שטים. הא כיצד, כאן בזמן שישראל עושין רצונו של מקום, כאן בזמן שאין עושין רצונו של מקום" עיי"ש. ובמקו"א הארכנו, ד'עושים רצונו של מקום' הכוונה שלא עושים זאת מחמת ציווי גרידא, אלא מתוך רצון לקיים את רצונו של הקב"ה. וזה ההבדל בין מדרגת הבן למדרגת העבד, העבד עושה את ציווי האדון, וביחס לקוב"ה זה קיום המצוות בלבד, דבזה ניכר שהוא עבד של הקב"ה, ואילו הבן נמשך ממח האב, דהיינו יש לו השגות גבוהות, שזה מגיע מכח לימוד חכמת התורה הק', והם כבן המחפש בגנוי אביו⁴², והוא נמשך מכח האב, ורצונו של הקב"ה הוא הרצון של ישראל, והם מוסרים את הנפש שלהם בשביל לקיים רצונו ית' ונכתבאר לעיל. וזהו עומק כוונת ברכת השיבנו שבשמונה עשרה 'השיבנו אבינו לתורתך וקרבתנו מלכנו לעבודתך', דביחס לעבודה התואר שלנו הוא עבד, וביחס לתורה התואר הוא בן לאב⁴³. ועפ"י יש לבאר, דכיון דהתורה היא המגלה את בחי'

⁴² ראה לשון רבינו (לקו"מ תנינא תורה ה).

⁴³ כשבני ישראל יצאו ממצרים ונקרע לפניהם הים כדי להגיע לתכלית מתן תורה, אנו אומרים 'ואמונה כל זאת כי הוא ה' אלקינו וכו' ואנחנו ישראל עמו וכו' המעביר

הבן, והמקום שמחזיק את התורה זה הארון, וזה מבחי' המקום. ובחי' המקום שמחזיק את התורה מצד הנפש, זהו הלב והגוף של כל יהודי, כדכתיב "כתבם על לוח לבך", ונכתבאר לעיל מהבית הלוי שהגוף של ת"ח זה הקלף עיי"ש. וכיון דהתורה מחברת בין קוב"ה לישראל, הרי שכמו שלענין מקום הארון עצמו דרשו חז"ל (יומא כא.) 'מקום ארון אינו מן המדה', אע"פ שבפועל היה נמצא במקום מסויים, אבל אליבא דאמת אינו מן המדה, ה"נ לענין 'נפש' העושה את הארון, דאפשר שבפועל בצלאל עשה את הארון, אבל כשעושים רצונו של מקום שזה בחי' בן, ובחי' זו מתגלה רק ע"י לימוד התורה, נמצא שכולם מחוברים לקוב"ה ונעשים כגוף אחד, ודבר זה קרוי 'עשו' כולם את הארון.

ענין זה רמוז דוקא אצל בצלאל שידע לחבר אותיות שנבראו שמים וארץ והוא בחי' בראשית בשביל תורה וישראל

(מז) והטעם שרמוז ענין זה בעשיית בצלאל את הארון י"ל, דהנה כידוע דברי חז"ל ד'בראשית ברא אלקים' בשביל ישראל ובשביל התורה נברא העולם. ובצלאל היה יודע לצרף אותיות שבהם נבראו שמים וארץ (ברכות נה.). וכשנחבר 'ישראל תורה' גי' 'בצלאל' כשנעשה הא' לאלף⁴⁴. אשר ע"כ בצלאל שעליו נאמר שעשה את הארון שבו

'בניו' בין גזרי ים סוף', דלענין תורה מתגלת מדרגת הבן ולא העבד ודו"ק.

⁴⁴ ואע"פ שהאות א' באמצע מילה, מ"מ יש לקרוא גם 'בצל אל' שכך אמר לו משה בצל-אל הייט, כמבואר

מונחות הלוחות, בו התבטא התמצית של 'תורה וישראל חד'.

זהו החילוק אם שותים ממים העליונים או התחתונים כשעושים רצונו של מקום

מח) והנה כל מעלה זו שישראל חשובים עם התורה כאחד, הוא משום שהם בנים לה' אלוקיכם, ובני בכורי ישראל. וע"כ כשמדברים על ישראל כאילו מדברים על הקב"ה וכן ההיפך. וזהו שכתב רש"י וינוסו משנאין' כל השונא את ישראל שונא את מי שאמר והיה העולם. והנה 'מי שאמר והיה העולם' גי' 'אבן שתיה'. ואיתא בחז"ל⁴⁵, דכשישראל עושים רצונו של מקום שותים ממים העליונים, וכשאינן עושים רצונו של מקום שותין ממים התחתונים. ובמקו"א אמרו חז"ל, דאם עושים מאהבה שותים ממים העליונים, וכשעושים מיראה שותים ממים התחתונים. ולהנ"ל היינו הך, דכשעושים מאהבה הרי הם בנים שעושים רצונו של מקום⁴⁶, וכשעושים מיראה הרי הם בבחי' עבדים שעושים רק ציווי.

מבאר דבק"ק היה חיבור של קוב"ה ישראל ואורייתא

מט) והנה אבן השתיה הוא שורש העולם⁴⁷, והקב"ה לקח את המקום הזה, וחיבר בין כל התכליות שבעולם, בין קוב"ה תורה וישראל, דהרי 'אבן שתיה' גי' 'מי שאמר והיה העולם', והארון היה עומד על גביו, ובארון היה את התורה, ועל גבי הארון היה את שתי הכרובים, ועליהם נאמר 'מבין שני הכרובים' והפנימיות של מילים אלו 'מבין שני הכרובים' עולה 'בני בכורי', שהם בני ישראל. ונקראו בכור לעומת המלאכים שהם הבן הפשוט של הקב"ה, כדאיתא באבות דר"נ (נוסחא ב פמ"ד), 'ישראל נקראו בנים שנאמר (דברים יד, א) בנים אתם לה' אלהיכם, ומלאכי השרת נקראו בנים שנאמר (איוב א, ו) ויבואו בני האלהים, ואי אתה יודע איזה אהוב מהם, כשהוא אומר (שמות ד, כב) בני בכורי ישראל, ישראל אתם חביבין לפני יותר ממלאכי השרת' עיי"ש. וכ"כ הגר"צ הכהן מלובלין ז"ל בפרי צדיק (פר' בא) עיי"ש. וא"ש דאצל ישראל כתיב בנים אתם להוי"ה אלוקיכם, שזה גילוי האהבה, ואילו אצל המלאכים כתיב ויבואו בני האלוקים שזה גילוי היראה. והטעם כדלעיל דהבן נמשך ממח האב מחמת האהבה, ואילו העבד הוא בחי' היראה שעושה ציווי ולא רצונו. והיינו דאמרין בחולין (צא:) "ואין מלאכי השרת אומרים שירה למעלה, עד

ישראל, שהוא בחי' אהבה, ישנו חיבור במקום המקודש ביותר בין ישראל לקוב"ה ע"י התורה.
⁴⁷ וכמו שמצינו בפרקי דר"א (פל"ה), הו"ד ברמב"ן עה"ת (בראשית כח, יז), דהקב"ה לקח את האבן עם רגל ימין שזה מידת הנצח, ודחף אותה עד למטה, ומכך נעשה אבן השתיה של העולם. וע"ע ברכינו בחיי שם שהביא מדרש זה.

בברכות שם. ונמצא דהם שתי מילים, והאות א' בראש המילה, וממילא ניתן לעשות מהאות א' אלף ודו"ק.
⁴⁵ ראה בדברי הגר"א באדרת אליהו (בראשית ב, ו), וכן הוא בפרשת דרכים (דרך ה' דרוש כא).
⁴⁶ וע"כ 'אבן שתיה' עולה גם גי' 'הביאני אל בית היין ודגלו עלי אהבה', דרך ע"י גילוי בחי' הבן שבעם

שיאמרו ישראל למטה, שנאמר ברן יחד כוכבי בוקר, והדר ויריעו כל בני אלהים" עיי"ש. והנה 'ברן יחד כוכבי בוקר' ר"ת 'בכרי' ואח"כ ויריעו המלאכים שהם הבן הפשוט.

מעלת ישראל יותר גדולה ממעלת המלאכים

נ) ובשבח ומעלת בני ישראל ממלאכים יש ללמוד מכניסת כה"ג לקדש הקדשים, דהנה בתוס' במנחות (קט: ד"ה נזדמן) הביאו מהירושלמי שהקשה, כיצד נכנס הכהן הגדול לבית ק"ק, והכתיב וכל אדם לא יהיה באהל מועד, ואפי' מלאכים דכתיב בהם ודמות פניהם פני אדם. ומשני, דשמא שכינה היתה. ובמדרש רבה (ויקרא פכ"א סי' יב) יישב, דבשעה שנכנס היו פניו כלפידים עיי"ש. וקשה, דהרי מלאך שהוא לפיד אסור להכנס לשם, וא"כ מדוע מותר לכהן גדול להכנס לשם. וע"כ צ"ל, דמלאך שנראה כאדם אסור להכנס לק"ק, ואילו אדם שדומה והגיע למדרגת מלאך מותר להכנס לק"ק, דמעלתו יותר גדולה ממלאך.

מבאר עפי"ז המסורה של ג' פעמים ונשמע שבתג"ך

נא) ובזה בארנו במקו"א, מאי דאיתא ג' 'ונשמע' במסורה, א' (שמות כד, ז) "נעשה

ונשמע". ב' (שמות כח, לה) "**ונשמע** קולו בבואו אל הקודש". ג' (אסתר א, כ) "**ונשמע** פתגם המלך וגו' כי רבה". דהראשון מורה על מעלת המלאכים שאין להם בחירה, ועושים מיד את רצונו של ה'. ובני ישראל במעמד הר סיני הגיעו לדרגה זו של נעשה ונשמע⁴⁸. והשני היא דרגת הכהן הגדול שנכנס לפני ולפנים, ואילו להמלאכים לא ניתן רשות להכנס. וקולו היה נשמע והיו פניו כלפידים, כמו במעמד הר סיני. והשלישי מעלת התורה שאפילו ממזר ת"ח חשוב יותר מכהן גדול שנכנס לפני ולפנים, שנאמר יקרה היא מפנינים. וזהו שמבואר שם דאסתר המלכה נכנסה לחצר המלך דהיינו לגנזי המלך, מה שאין רשות לאף אדם בעולם, וזה רק מחמת התורה. וע"כ אמרו בזה"ק, ד'פורים כפורים' מי נתלה במי, ופורים יותר גדול מיוה"כ⁴⁹. והטעם שהתורה היא זאת שמחברת בין 'מי שאמר והיה העולם' ל'בני בכרי ישראל', משום דהתורה כולה שמותיו של הקב"ה, והתורה כולה היא גם שמותם של ישראל. וכמש"כ בספרים ד'ישראל' ר"ת 'יש ששים רבוא אותיות לתורה'.

רומז לז' הרועים ושבטי ישראל בפרשת ויהי בנסוע הארון וגו'

נב) ונראה דבפסוק זה רמזים אף ז' הרועים ושבטי ישראל, דהנה 'בנסוע הארון ויאמר

⁴⁹ וי"ל באופ"א, דישנן ג' דרגות ומעלות, הראשון זה בחג השבועות, ואח"כ יוה"כ, והמעלה הגדולה היא בפורים.

⁴⁸ כדאיתא בשבת (פח.), "אמר רבי אלעזר, בשעה שהקדימו ישראל נעשה לנשמע, יצתה בת קול ואמרה להן מי גילה לבני רז זה שמלאכי השרת משתמשין בו, דכתיב ברכו ה' מלאכיו גברי כח עושי דברו לשמוע בקול דברו, ברישא עושי, והדר לשמוע" עיי"ש.

משה קומה ה' ויפצו' גי' 'אברהם יצחק יעקב משה אהרן יוסף דוד'. ומספר התיבות עולה ז' כנגד ז' רועים. [ותחילת הפסוק שנאמר **'ויהי' גי' 'אל'**, ורומז למה שהקב"ה קרא ליעקב אל, שנאמר (בראשית לג, כ) **"ויקרא לו אל אלהי ישראל"**]. והתיבות שנשארו בפסוק זה הם **'ויהי איבין וינסו משנאיך' גי' של ר"ת י"ב** השבטים **'ראובן שמעון לוי יהודה יששכר זבולון דן נפתלי גד אשר יוסף בנימין'**. נמצא דדוקא היכן שמתגלה החיבור של קוב"ה עם כנסת ישראל ע"י התורה, שם נרמז גם ענין כל הרועים ושבטי ישראל.

מבאר דיעקב אבינו עמודא דאמצעייתא רומז לכל הז' רועים

(נג) ויש להוסיף, דהנה **'יעקב אבינו'** במילוי כזה **'יו"ד עי"ן קו"ף בי"ת אל"ף בי"ת יו"ד נו"ן ו"ו' גי' 'אברהם יצחק יעקב משה אהרן יוסף דוד'**. והיינו דיעקב הוא הבריה התיכון של כל הרועים. [ודוקא יעקב הפשוט הוא באמצע ז' הרועים, אבל במילוי כולל את כולם]. ונמצא בדפסוק **'ויהי בנסע וגו' מונח גם יעקב אבינו במילוי. ועוד ד'ארץ' גי' 'יעקב אבינו'**. וביחס למשה הרי ידועים דברי הזוה"ק, דיעקב מלבר ומשה מלגאו. וכיון דיעקב הוא **'עמודא דאמצעייתא'** הוא כולל את כולם⁵⁰, דעולה עד הכתר ויורד עד המלכות. דהיינו שעולה יעקב עד השורש של אברהם ויצחק שהם צדדים והוא עומד באמצע, ויורד עד לדוד שהוא במלכות.

וכנגד יעקב עומדים עשו וישמעאל, עשו משמאל וישמעאל מימין, וכמו שאומרים בסליחות **'כלה שעיר וחותרנו'**. ואילו יעקב עומד באמצע⁵¹. ואף שמו של יעקב רומז שהוא עמוד התורה, דהנה אליעזר נתן לרבקה **'שני צמידים בקע משקלה'**, וכתב רבינו בחיי שם, שבקע רומז לקע"ב תיבות שיש בלוחות הברית, והיו י' דברות, יחדיו עולה **'יעקב'**. נמצא דהתורה היא שמותיו של ישראל כמו שזה שמותיו של הקב"ה.

קריאת שמע שהיה ע"י השבטים נאמר ע"י ראובן ובא לאפוקי מחשש פסול שהיה בו ובהם

(נד) והנה איתא בפסחים (נו.), **"אמר רבי שמעון בן לקיש, ויקרא יעקב אל בניו ויאמר האספו ואגידה לכם. ביקש יעקב לגלות לבניו קץ הימין, ונסתלקה ממנו שכינה. אמר שמא חס ושלום יש במטתי פסול, כאברהם שיצא ממנו ישמעאל, ואבי יצחק שיצא ממנו עשו. אמרו לו בניו, שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד. אמרו כשם שאין בלבך אלא אחד, כך אין בלבנו אלא אחד. באותה שעה פתח יעקב אבינו ואמר, ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד" עיי"ש. ובתרגום יונתן בן עוזיאל (במדבר ב, י) כתב, דעל דגל ראובן היה כתוב באמצע **'שמע ישראל ה' אלוֹקינו ה' אחד'**, וביאור דבריו, דכיון דהיה חשש ליעקב שמא פסול יש בזרעו, והחשש נפל על ראובן שמא בו היה את הפסול, ראשית**

⁵¹ ר' יצחק אייזיק ביאר עה"פ **'שמו את ירושלים לעיים' 'עיים' ר"ת 'עשו ישמעאל ימח (שמו וזכרו) מוחמד'**.

⁵⁰ ו'עמודא דאמצעייתא' הוא ר"ת של **'עד'** הנאמר ב'שמע וגו' אחד'.

ויהי בנסע הארון וגו' אשמועין מעלת התורה, וסיפא דקרא 'ובנחה יאמר שובה' מורה על 'שובו לכם לאהליכם', ובה מתקיים 'רבבות אלפי ישראל' שיהיה פרו ורבו.

מבאר החילוק בין שנאת עשו לשנאת ישמעאל וב' פעמים ק"ש כנגד כל אחד

(נו) ועפ"ז נראה לרמז, דכיון דהתבאר דהשנא והאויב הם עשו וישמעאל, והם אלו שעומדים כנגד יעקב אבינו, הרי ד'ויהי איביך וינסו משנאיך מפניך' גי' 'עשו ישמעאל'. ונמצא דבפסוק זה נמצא מחד כל הז' רועים, והעמודא דאמציעתא הוא יעקב אבינו, והם עומדים כנגד עשו וישמעאל. וע"כ כתיב בסוף הפסוק 'מפניך' דרומז על זה יעקב שהוא ה'פנים', וכדכתיב 'פנים בפנים נראה ה'52, 'ובפנים' גי' 'יעקב'. ולא רק שהם פוגעים סתם בהקב"ה ובישראל, אלא בעיקר בנקודת ה'כתר' וע"כ נאמר 'אויבך ומשנאיך', דעשו הרשע פוגע בכתר בזה שאומר שהרצון של ה' לא פועל בעולם הזה, ועליו נאמר 'על חרבך תחיה' ו'חרבך' ר"ת 'כי רגע באפו חיים ברצונו', דהיינו שהחרב שלו קוטעת את הרצון מהבריאה. והוא אומר 'אל תתפלל כי הוא בין כה לא ישמע אותך'. אמנם ישמעאל יותר גרוע ממנו, מפני שהוא אומר שכל מה שאתה עושה ה' רוצה את זה. וע"כ הוא הורג ונואף כי הוא אומר שאם עשיתי כנראה שזה רצון ה', עפרא לפומא,

מחמת בלבול יצועי אביו, ובפרט שמחמת זה הוא איבד את הבכורה, המלוכה והכהונה. ועוד יש חשש שמא הוא 'בן תמורה', והרי אין הקב"ה משרה שכינתו אלא על משפחות מיוחסות שבישראל. ועוד כמו שביאר הפירוש יונתן שם, דחשש הפסול הוא מחמת מכירת יוסף, והרי כולם כיבדו את ראובן ונתנו לו לדבר ראשון, דהיה הבכור מהשבטים, וא"כ אם יעקב חשש שמא יש פסול בזרעו, וענו לו שמע ישראל וגו', מסתבר דראובן הוא הראשון שפתח בזה.

מבאר שפרשת ויהי בנסוע הארון מורה הן על מצות פו"ר כדברי הכלי יקר והן על לימוד תורה לשם תורה

(נה) ולפי"ז נראה דדוקא במדבר שהקב"ה מונה את בני ישראל כמה פעמים, להורות שאינו משרה שכינתו אלא על משפחות המיוחסות שבישראל, ע"כ נאמר 'ובנחה יאמר שובה ה' רבבות אלפי ישראל', וכמש"כ בכלי יקר שם הו"ד לעיל, דעשה ספר מיוחד ממצוה זו לומר דלהשראת השכינה בישראל צריך כ"ב אלף, וממילא ידע כל איש מישראל להיות זהיר במצות פרו ורבו למלאות המספר עיי"ש. העולה מדבריו, דישנו ספר שלם למצות פרו ורבו. ולעיל התבאר דאדרבה צריך ספר שלם כדי להורות שיש תורה בלי מצוות, אלא לשם תורה בלבד. אמנם נראה דשניהם אמת ושלובים האחת בחברתה, דמרישא דקרא

⁵² וכמש"כ רבינו (לקו"מ תורה כג, כז, מז, סו) עיי"ש בארוכה.

מבאר בעוד אופן כוונת הפסוק דויהי בנסוע הארון וגו'

נח) ויש להוסיף ולבאר, 'ויהי בנסוע הארון'
דהיינו כשיעקב הסתלק, אמרו לו השבטים
'שמע ישראל וגו'' דהיינו שאין פסול בזרענו,
אלא אנו עם הז' רועים, שהם עולים גי' **'בנסוע
הארון ויאמר משה קומה הויה ויפצו'
וכדלעיל, ולכן הם יכולים להכניע את 'איביך
ומשנאיך' שהם עשו וישמעאל, וחוזר ואומר
שהם ינסו 'מפניך' דהיינו מהפנים של יעקב,
והם נסים ויוצאים לגמרי. ה' יזכנו ללמוד
וללמד לשמור ולעשות, ולקבלת התורה
מאהבה, כבן המחפש בגנוי אביו, ולגלות את
האוצרות הטמונים בתורתנו הק', אמן.**

הוא אומר שהכל ממנו ח"ו⁵³. ויעקב אבינו
עומד כנגד שניהם כי הוא עמודא
דאמצעיתא, והוא מגלה את רצון ה' האמיתי
וזה נובע רק ע"י התורה, ומה שלא בתורה זה
לא רצונו. אמנם בשביל למצוא את רצונו
בתורה צריכים ללמוד כמה שיותר עמוק, ואז
מוצאים יותר תגים וכתרי אותיות, ומגלים
את רצונו ית'. אבל בלא תורה א"א לדעת מה
רצונו של הקב"ה⁵⁴.

נז) והנה כיון דהתבאר שיש כאן ב' משטינים,
עשו וישמעאל, והנה כל פסוק זה **'ויהי בנסוע
הארון ויאמר משה קומה הויה ויפצו איביך
וינסו משנאיך מפניך' עולה בגי' פעמיים
'שמע ישראל הויה אלהינו הויה אחד', אחד
כנגד עשו ואחד כנגד ישמעאל, וזה אמירת
השבטים ליעקב אבינו.**

רצונו ית' השורש יתברר בעזה"י בהנהגת היחוד, אבל
בהנהגת המשפט אסור לחשוב כך, דאל"כ אחד יהרוג
את השני ויאמר שזה רצונו ית', ח"ו. וע"כ אין
לישמעאלים בתפילות שלהם בקשות, כל התפילה
שלהם היא רק הודאה, כי הם סבורים שהכל הוא נותן
ואין מה לבקש.

⁵³ וכמו שהאריך הרמב"ם בזה.

⁵⁴ בסוכה (נב:) אמרינן, דעל ארבעה הקב"ה מתחרט
שבראם, ואחד מהם הוא ישמעאל עיי"ש. דבעשו יש
עוד סיכוי להעלות אותו לבחי' 'אדם', אבל ישמעאל
הוא 'פרא אדם'. וזהו שנאמר 'אוי מי יחיה משומו אל',
דהיינו מאחר שיש בשם שלו 'אל', שאומר שהכל זה
רצון האל. ואמנם לכל טעות יש שורש, ולומר שהכל

חג השבועות תשע"ה

שיעור ב

**הגילוי במעמד הר סיני היה כחתן אל כלה, אהבת ה' לעם
ישראל, טעם קריאת מגילת רות ושייכות דוד המלך לחג
השבועות, ביאור דברי רב יוסף אי לאו ההוא יומא כמה
יוסף איכא בשוקא**

חלק א - השתוקקות הקב"ה וישראל כחתן אל כלה שהתגלה במתן תורה

חלק ב - טעם קריאת מגילת רות בחג השבועות ועומק שירת דוד המלך בספר תהילים שהיא בכל מצב

חלק ג - מעלת דוד המלך בתורה ובתפילה הוא באיחוד שבין ההתחלה לסוף

חלק ד - העבודה שבחג השבועות מלבד לימוד התורה הוא גם בעבודת התפילה וזו ההכנה לקבלת התורה

חלק ה - ביאור דברי רב יוסף אי לאו ההוא יומא כמה יוסף איכא בשוקא הוא נשמת יוסף הצדיק

**חלק ו - במתן תורה התגלה אהבת ה' לישראל ע"י נתינת התורה ועבודת ישראל לגלות את אהבתם
להקב"ה**

חלק א

השתוקקות הקב"ה וישראל כחתן אל כלה שהתגלה במתן תורה

(עלאין), דהא מאינון נשיקין נפקא
אורא דרוחא לקיומא דנפשא, לכל
אינון נשמתין עלאין דאתייהבו בבני
נשא, וההוא רזא דכתיב (דברים ח, ג)
כי על כל מוצא פי ה' יחיה האדם, בגין
דבהאי היכלא קיימין כל נשמתין וכל

דברי הזוהר הק' דהיכל הנשיקה הוא
היכל החסד והאהבה

א) איתא בזוהר (פר' פקודי היכלות דף
רנג.), "מהיכלא דא נפקין כל רוחין
קדישין, דקיימין בקיומא דנשיקין

רוחין, דזמינין לנחתא בבני נשא, מיומא דאתברי עלמא, ועל דא היכלא דא נקטא כל אינון נשמתין דנפקין מההוא נהר דנגיד ונפיק, ובגין דא היכלא דא לא קיימא לעלמין בריקנייא. ומיומא דאתחרב בי מקדשא לא עאלו הכא נשמתין אחרנין, וכד יסתיימון אלין, היכלא קיימא בריקנייא, ויתפקד מלעילא, וכדין ייתי מלכא משיחא עיי"ש.

ובמקו"א בארנו בארוכה, דהיכל זה נקרא 'היכל אהבה וחסד', ומשם נמשכין כל הנפשין ורוחין ונשמתין, וכשהיכל זה יסיים את תפקידו יגיע השלימות, וייתי מלכא משיחא.

סוד הנשיקה התגלה במעמד הר סיני והוא הכפלת אל בשם י'ה

(ב) והנה סוד 'הנשיקה' עיקרו נעוץ בשיר השירים, דכתיב "שיר השירים אשר לשלמה ישקני מנשיקות פיהו כי טובים דודיך מיין", וכתב רש"י, "זה השיר אומרת בפיה בגלותה ובאלמנותה, מי יתן וישקני המלך שלמה מנשיקות פיהו כמו מאז" עכ"ל.

וכוונתו 'כמעמד הר סיני'. וכמו שמצינו במדרש רבה (שיר השירים פ"א ס' יג), דכל דיבור ודיבור שיצא מפי הקב"ה הלך ו'נישק' לכל יהודי, וביקש ממנו שיקיים אותו עם כל המצות עשה והלא תעשה. נמצא דכל המהלך של מעמד הר סיני היה קיום ה'נשיקה'. ששורש הנשיקה הוא מהיכל האהבה וחסד, ובמקו"א ביארנו עפ"י דברי הברית כהונת עולם, דג' של 'נשיקה' היא יוצאת מההכפלה של 'א"ל' ב'י"ה'. וזהו סוד הפרק האחרון שבתהלים "הללו אל בקדשו וגו', כל הנשמה תהלל י'ה הללויה", 'כל הנשמה י'ה ג' 'נשיקה', וכן 'תהלל' ג' 'נשיקה', ויחדיו הם פעמיים נשיקה עיי"ש. דשם נמצאים שני שמות אלו 'א"ל' ו'י"ה'. וזהו ס"ת 'כל מוצא פי יהו"ה' 'א"ל' ו'י"ה'. וכן הוא ר"ת שיר השירים "השירים אשר לשלמה ישקני" 'א"ל' ו'י"ה⁵⁵.

יציאת מצרים הייתה למען תעבדון את האלוקים ויתגלה שער הנו"ן

שמים בדרגא דכ"ב אותיות לכל מוצא פי הוי"ה וכו' עכ"ל. והנה 'יראת' זה עצם המלכות, ו'שמים' זה התפארת, ו'שכינה' זה הבינה, והחיבור של שניהם זה יסוד הקשר של 'אהבה וחסד', ו'חסד אהבה' ג' 'פה' שהוא 'ס"ג כ"ב', שמוציא את הרוח הנקרא אחדות הנשיקה, ולזה זכו בני ישראל במעמד הר סיני.

⁵⁵ וע"ע בספר ברית כהונת עולם (מאמר יחוד שם שמים פ"א) שכתב וז"ל, "סוד זיווג הנשיקין דאבא ואמא וכו', בסוד ישקני מנשיקות פיהו וכו', ובהיות הפה סוד שם ס"ג וכ"ב אתוון שהוא כח המחשבה מבחינת ס"ג שבדיבור, יהיה בכל אות מכ"ב אותיות שנקבעו בפה סוד שם ס"ג, ויהיה כ"ב שמות ס"ג כחושבן אלף שפ"ו כמספר יראת שמים עם שכינה, שכן השכינה שורה בבחינת יראת

ג) והנה רש"י בשיר השירים (שם) מגלה את הגעגועים של כנסת ישראל למעמד הר סיני, וז"ל שם, "לפי שיש מקומות שנושקין על גב היר ועל הכתף, אך אני מתאוה ושוקקת להיותו נוהג עמי כמנהג הראשון, כחתן אל כלה פה אל פה" עכ"ל. וזהו שדרשו חז"ל 'יום חתונתו' זה מתן תורה⁵⁶.

ויש לפרש מה שכתב רש"י 'כחתן אל כלה', ובהקדם מה שמצינו כשמשה רבינו שאל את הקב"ה (שמות א, יא) "מי אנכי כי אלך אל פרעה וכי אוציא את בני ישראל ממצרים", ביארו חז"ל (הובא ברש"י שם), שהיו כאן ב' שאלות, האחד 'מי אנכי', האם אני ראוי להוציא את בני ישראל, והשני מחמת מה ראויים בני ישראל לצאת ממצרים. והקב"ה ענה למשה רבינו, על מה שאמרת 'מי אנכי', השיבו 'כי אהיה עמך' דוקא מחמת זה אתה הוא הראוי להיות הגואל. ועל השאלה למה ראויים בני ישראל, ענה לו "וזה לך האות כי אנכי שלחתיך בהוציאך את העם ממצרים תעבדון את האלוקים על ההר הזה", והביאור בזה, דעיקר העבודה של בני ישראל היא "שבעה שבעת תספר לך מהחל חרמש בקמה תחל לספר שבעה שבעות", דהיינו השתוקקות של בני ישראל לקבלת התורה, והקב"ה לאחר שיראה

השתוקקות זו, יתן מצידו את שער הנו"ן, זהו 'תעבדון' דהיינו בני ישראל יזכו לקבל את הגילוי של שער הנו"ן. וזהו שנאמר 'שובו אלי' ע"י ה'שבעה שבעות', ואזי 'ואשובה אליכם' דהקב"ה יתן לבני ישראל במתנה את שער הנו"ן. ראה במש"כ רבינו (לקו"מ תנינא תורה עג).

והחידוש בזה הוא, דכל עיקר יציאת בני ישראל היא למען יתגלה להם שער הנו"ן, ולכן הקב"ה מדגיש כבר בתוככי מצרים, "תעבדון את האלוקים על ההר הזה", 'תעבדון' - שער הנו"ן. וכל ימי הספירה הם הכנה של הכלי כדי להכיל ולקבל את האור של שער הנו"ן. וזהו שנאמר (דברים טז, ט) "שבעה שבעת תספר לך מהחל חרמש בקמה", 'מהחל חרמש בקמה' גי' 'שבעות', דהיינו כבר כשמתחילים לספור 'מהחל חרמש בקמה', מתקיים 'שבעות תספור לך', ללמדך דהשבעות נמצא כבר מהחל חרמש בקמה. וכמו שאומרים הצדיקים עה"פ "עד ממחרת השבת השביעית תספרו חמישים יום", אדם יכול לעמוד ביום האחרון של הספירה, ואם הוא עדיין לא התעורר, אזי "עד ממחרת השבת השביעית תספרו חמישים יום", כל יום מהספירה האדם סופר 'חמישים יום', כי הספירה היא ל'יום החמישים', וממילא גם ביום האחרון עדיין יש

⁵⁶ וכן מצינו בהרבה דינים שיש בקריאת התורה ובפרט בשבעות, שהם בבחי' חתן היוצא לקראת כלה.

לאדם הזדמנות להתעורר מחדש, ולהיות בבחינה שספר חמישים יום.

ד) ומה מתוק ונפלא ד'וירד הוי"ה על הר סיני' גי' 'שער הנו"ן'⁵⁷, דאמנם דבר זה גבוה מאוד ואין לנו השגה, אבל זה גופא החידוש ביום השבועות שאין לנו בזה השגה, מ"ט ימים זה בחי' מ"ט פנים לכאן ולכאן, שבזה יש לאדם השגה ותפיסה, אבל שער הנו"ן הוא כבר מחוץ לתפיסתו. והקב"ה יורד על הר סיני למשה רבינו שעלה להר סיני,

דהיינו למי שהכין את עצמו כל המ"ט ימים, הוא יזכה לקבל מהאור הזה.

וזהו שכתב רש"י, 'כחתן אל כלה', דהיינו בני ישראל מצידם הם 'כלה', דהיינו בחי' 'נכספה וגם כלתה נפשי' דהיא משתוקקת להקב"ה, וע"י השתוקקות זו נוצר הכלי לקבל את האור שהחתן דהיינו הקב"ה יתן, וזהו 'חתן' - חי"ת נו"ן, חי"ת זה לאחר שבעה שבועות שבני ישראל ספרו מתחיל השבוע השמיני, ונו"ן זה שער הנו"ן⁵⁸.

⁵⁷ וכמש"כ רבינו (לקו"מ תורה נו), דבחג השבועות מתגלה המקוה של שער הנו"ן עיי"ש. וע"ע במש"כ (לקו"מ תנינא תורה עג) כע"ז.

⁵⁸ 'חת-ן' היינו 'חת' לשון ירידה, כדאמרינן גור אחית, וכן אחית דרגא ונסיב אתתא,

והנו"ן היא 'חת' דהיינו בירידה, וזה "וירד ה' על הר סיני" ועיין בתרגום. ויש כאן גם 'שמונה' שהוא ח', וגם ירידה שהוא חת-ן אל הכלה, וגם נתינה שזה ח-תן.

חלק ב

טעם קריאת מגילת רות בחג השבועות ועומק שירת דוד המלך בספר תהילים שהיא בכל מצב

"מצאתי דוד עבדי" ר"ת 'דוד בן ישי
עבדך'.

ו) והבני יששכר (מאמרי חודש סיון
מאמר ח) כתב לבאר, דהנה מצינו
בזוהר הק' (ח"ג דף ד:) דאיתא, 'תורה'
דא תורה שבכתב, ו'תור' דא תורה
שבע"פ. וז"ל שם, "תור" זה ר"ת,
מילוי אדנ"י, בסוד הכתוב (במדבר יד,
יז) "ועתה יגדל נא כח אדני כאשר
דברת", כח אדנ"י - היינו המילוי שהוא
בכח האותיות, כאשר דברת - היינו
שהוא בגי' דבר"ת [מנין תור"ר, ר"ת],
סוד תורה שבע"פ בדיבור⁶¹, והדיבור
הוא במלכות - דבר מלך שלטון⁶²,
ואליהו אמר מלכות פה תורה שבע"פ
קרינן לה. א"כ סוד מלכות בית דוד,
הוא סוד תורה שבע"פ, יצא מן ר"ת

קריאת מגילת רות בשבועות היא
מחמת לידת דוד המלך והוא יסוד
תורה שבע"פ

ה) והנה הטעם שתיקנו חז"ל לקרוא
מגילת רות בחג השבועות, ביארו
המפרשים, משום שדוד המלך נפטר
בחג השבועות (כמבואר בירושלמי
בחגיגה פ"ב ה"ג), וכיון דקיי"ל
דממלא הקב"ה שנותיהם של צדיקים
מיום אל יום⁵⁹, ממילא נמצא דאף
לידתו של דוד המלך היה בחג
השבועות, וע"כ קוראים השתלשלות
יחוסו בעצרת שהוא יום לידתו של דוד
המלך. וזהו שמסיימת המגילה "בועז
הוליד את עובד"⁶⁰, ועובד הוליד את
ישי, וישי הוליד את דוד". והיינו

⁵⁹ ו'עובד' היינו 'עוד בן', דהיינו אחרי עובד
יהיה עוד בן, ולאחריו יגיע דוד המלך.

⁶¹ וכדאשכחן בפסחים (נ.), "זה שמי לעלם
וזה זכרי לדור ודור, אמר הקב"ה לא כשאני
נכתב אני נקרא, נכתב אני ביו"ד ה"א, ונקרא
אני באל"ף דל"ת" עיי"ש. נמצא דהשם אדנ"י
מורה על קריאתו, שזה תורה שבע"פ.

⁶² וכידוע דרות היא המלכות, דכתיב "וישם
המלך שלמה כיסא לאם המלך", לרות שהיא
אמא של מלכות.

⁵⁹ וכמו שמצינו במדרש רבה (בראשית פנ"ח
סי' א) עה"פ ויהיו חיי שרה וגו', "יודע ה' ימי
תמימים ונחלתם לעולם תהיה, כשם שהן
תמימים כך שנותם תמימים וכו', א"ר יוחנן
כדא עגלתא תמימה" עיי"ש. והמפרשים
ביארו, דהכוונה כמו עגלה תמימה שאין לה
מום, כך הייתה שרה בלא בלא מום. אמנם להנ"ל
י"ל, דעגל מלשון מעגל, ובמעגל כל סוף
חזור להיות התחלה, דהיינו השלמה. וכן הוא
בדוד ובכל צדיק כשאין ידוע יום לידתו, יש
להניח שביום שנפטר, בו ביום הוא נולד.
(עיין בבני יששכר מאמר ל"ג בעומר).

תו"ר, מילוי אדני' - דינא דמלכותא, סוד דבר"ת - רו"ת, וע"כ נולד דוד סוד תורה שבע"פ בשבועות ביום מתן תורה שבכתב, לקשר תורה שבכתב עם תורה שבע"פ יחודא שלים⁶³. וע"כ קורין מגילת רו"ת, תו"ר - תורה שבע"פ, ביום תת מתן תורה שבכתב עכ"ל. ויש להוסיף, דהנה בשם 'אדני' האותיות הנגלות עולות גי' ס"ה, והמילוי שלהם עולה גי' רו"ת, וזהו שביאר הבני יששכר, יגדל נא כח אדני גי' ס"ה, לכאשר דברת גי' 'רות'. ונראה עוד לרמוז כן בהא דכתיב (תהלים לה, יז), "אדני כמה תראה", 'כמה' גי' ס"ה, 'תראה' גי' רו"ת. דבצירוף הנגלה והנסתר של אדני עולה "כמה תראה".

ביאור דרשת חז"ל למה נקרא שמה רות שיצא ממנה דוד שריוה להקב"ה בשירות ותשבחות

ז) והנה בברכות (ז:) איתא, "רות, א"ר יוחנן, שזכתה ויצא ממנה דוד שריוה להקב"ה בשירות ותשבחות" עיי"ש. נמצא דוד המלך הרווה את הקב"ה, כביכול כאדם הצמא שצריך

להרוות אותו, כך הקב"ה צמא לשירות ותשבחות של דוד המלך, וכל זה הגיע מכח שהוא מזרעה של רות. וביותר י"ל כמש"כ הגר"א לבאר, דהנה יש לעיין מה שייך לשאול מאי רות, וכי מצינו ששאלו בגמ' על כל שם ושם שנמצא בתנ"ך מדוע וע"ש מה הוא נקרא כך⁶⁴. אלא דכיון דגם בהיותה עובדת כוכבים חייבת בו' מצוות בני נח, ולאחר שהתגיירה נוסף לה עוד מצוות כמנין תר"ו, וע"כ נקראת רו"ת, אלא שאם היו רוצים לקרוא לה ע"ש המספר שהתווסף לה, היה יותר מתאים שיקראו לה תר"ו או תו"ר, דהרי מתחילים מהמספר הגבוה לנמוך. וע"כ שאלו בגמ' מדוע קוראים לה רות ולא תור. ומשני, דמלבד מה שיש כאן תוספת בתורה ומצות, יש כאן גם את הענין של תפילה להקב"ה, "שיצא ממנה דוד שריוה להקב"ה בשירות ותשבחות".

וכי היכי דלגבי תורה שבע"פ זה מלכות פה, כן הוא בתפילה שזה 'נפש פה', וכמש"כ רבינו (לקו"מ תורה מט) וז"ל, "וזה (שמואל ב, יג, לט) ותכל נפש

⁶⁴ והגר"א שם הוסיף וביאר, דהנה ערפה לאחר שהפנתה עורף קראו את שמה הרפה, ונמצא דההבדל בין ערפה להרפה הוא גי' ס"ה, דהחילוף בין ה"א לעי"ן עולה ס"ה, והוא גי' אדני. ובתפילה היה מגיע גם לה מלכות, אלא כיון שהפנתה עורף זכתה רות במלכות שלה עיי"ש.

⁶³ והנה תורה שבכתב זה כללים, בחי' מים שאין להם סוף, ואין להם תכלית עד אין קץ, וכמו שהקב"ה אין לו סוף, כך לתורה שלו אין סוף. ורק דרך התורה שבעל פה מתגלה כל הרמוז והטמון בה, וכמש"כ רבינו (לקו"מ תורה יב), דרחל זה בחי' תורה שבע"פ, כרחל זו שהכל גוזזים ממנה עיי"ש. ואדני גי' ס"ה זה ס' מסכתות, וה' ברייתות כמסכת סופרים ופרקי אבות ועוד.

דוד, נפש דוד היא בחינת תכלת וכו' עכ"ל. והנה בפסוק עצמו לא כתוב 'נפש', אמנם בתרגום זה מופיע, וכ"כ רש"י שם שמקרא קצר הוא עיי"ש. ורבינו כתב כן כאילו שזה הפסוק עצמו. ונפש כידוע זה במלכות, דנשמה בבניה, ורוח ביצירה בתפארת, והנפש בעשיה. ודוד הרי פשיטא ששייך לתפלה, וכדאמרין במגילה (יח.), "וכיון שבא דוד באתה תפלה וכו'". ועיי"כ הרווה דוד את הקב"ה בשירות ותשבחות.

מבאר ד'רויה' שייך בעניני שתיה ודוד הוא מזרעה של מרים שבזכותה זכו בני ישראל להבאר

ח) וענין ה'רויה' שייך בעיקר על ענין השתיה, כדכתיב 'כוסי רויה', ותפילה היא בחי' שתיה, לעומת תורה שבע"פ שזה בחי' אכילה⁶⁵. ובסוטה (יא:) איתא, "דוד נמי ממרים קאתי, דכתיב ותמת עזובה (אשת כלב) ויקח לו כלב את אפרת ותלד לו את חור, וכתוב ודוד בן איש אפרתי וגו' עיי"ש. ומבואר דדוד מזרעה של מרים. ובזכות מרים זכו בני ישראל להבאר. ורבינו (ספר המידות ערך אכילה אות טו) הקשה, מדוע רק כשהאדם שותה הנפש

מתרוננת לשיר, ואילו כשאוכל אינו מתאוה לשיר. ותירץ, דכיון שלא אמרו שירה אלא על הבאר שנאמר (במדבר כא, יז) אז ישיר ישראל לאמר עלי באר ענו לה וגו', שמשם היה לבני ישראל שתיה, ואילו על המן לא אמרו ישראל שירה. ולכן האדם מתאוה לשיר דוקא בזמן השתיה. והבאר הרי זה בזכות מרים. וזהו ס"ת 'עלי באר ענו לה' 'רויה'. עוד מצינו ביומא (עו.), "אמר אביי, ש"מ כסא דדוד לעלמא דאתי רכ"א לוגא מחזיק, שנאמר כוסי רויה, רויה בגימטריא הכי הוי" עיי"ש. וכתב רבינו (ספר המידות ערך תפילה אות ז), דהפסוק למטר השמים תשתה מים ר"ת תהלים, והיינו דהתהלים ענינו בשתיה⁶⁶.

ונמצא דתורה שבע"פ ותפילה הם בחי' דוד המלך, מלכות פה דא תורה שבע"פ, וכן ותכל נפש דוד שזה תפילה. וכן 'תפלה' גי' 'נפש פה' 'תל פה', דתפילה נקראת נפש, שנאמר (שמואל א, א, טו) ואשפוך את נפשי לפני ה', ו'פה' זה בחי' מלכות פה.

עומק שירת דוד נמדדת בזה שהיא בכל מצב ואפילו שנראה רע ולא טוב

⁶⁶ וכן מצינו בשבעת האושפיון, דדוד המלך יומו הוא בהושענא רבה, ושם הרי מבקשים מים מים, קול מבשר, ערבי נחל ודו"ק.

⁶⁵ כלשון רבינו (שיחות הר"ן כג) וז"ל, "אשרי מי שאוכל כמה פרקי משניות ושותה כמה קפיטליך תהלים וכו' עכ"ל. וע"ע בליקוטי הלכות (חור"מ העושה שליח לגבות חובו פ"ג אות לא) שכתב כן.

(ט) וזהו עומק דברי רבינו (לקו"מ תורה סה) שכתב וז"ל, "וזה פירוש, ויאמר בועז אל רות. בועז הוא השכל, כמו שכתוב (קהלת ז, יט): "החכמה תעז לחכם". רות היא בחינת הנפש, שממנה יוצא הדיבור של התפלות והשירות והתשבחות, כמו שאמרו רז"ל (ברכות שם): 'למה נקרא שמה רות, שממנה יצא דוד שריוה להקב"ה בשירות ותשבחות' עכ"ל⁶⁷. דרות היא בחי' נפש דוד, שממנו יוצא הרויה להקב"ה בשירות ותשבחות.

אמנם עומק הענין דוד הוא היחיד שריוהו להקב"ה בשירות ותשבחות, משום דעיקר השירה נמדדת כשהיא נאמרת בכל מצב ולא רק כשטוב, ודוד המלך מהלל את הקב"ה בכל תקופה, שנאמר (תהלים קא, א) 'חסד ומשפט אשירה לך', ודרשו חז"ל (ברכות ס:) אם חסד אשירה לך אם משפט אשירה לך. וכן הוא אומר 'בה' אהלל דבר באלוקים אהלל דבר', 'כוס ישועות אשא ובשם ה' אקרא, צרה ויגון אמצא ובשם ה' אקרא'. בכל מידה ומידה שדוד קיבל מהקב"ה הוא ראה בזה 'רעות' (מלשון 'אחיה ורעות'), וכמש"כ רבינו (לקו"מ תורה קסה)

ואהבת לרעך כמוך', גם שזה נראה רע ולא טוב, תבין שזה לרעך, 'אני הויה' צריך לומר תודה להקב"ה.

דברי רבינו דוד שר בכל מצב בבחי' חסד ומשפט אשירה לך וזהו תוכן ספר תהילים

(י) וכמש"כ רבינו (לקו"מ תורה ד) וז"ל, "כשאדם יודע שכל מאורעותיו הם לטובתו, זאת הבחינה היא מעין עולם הבא, כמו שכתוב (תהלים נו, יא): 'בה' אהלל דבר באלהים יא': אהלל דבר". (עיין ברכות ס:). וזאת הבחינה היא מעין עולם הבא, כמו שאמרו חז"ל (פסחים נ:): "ביום ההוא יהיה ה' אחד" וכו'. והקשו: וכי האידנא לאו הוא אחד. ותירצו חז"ל: האידנא מברכין על הטובה הטוב והמטיב, ועל הרעה דיין אמת⁶⁸. ולעתיד כולו הטוב והמטיב, שיהיה שם ה' ושם אלקים אחדות אחד. וזאת הבחינה אי אפשר להשיג אלא כשמעלה בחינת מלכות דקדושה מהגלות וכו'. וכשידע כל זאת נקרא ידיעה

סופר אמר שהוא הסתכל על רבו בשעה שבירך 'ברוך דיין האמת', והעיניים שלו נצצו כמו שהיה שמח בשמחת תורה בשעת ההקפות.

⁶⁷ ונראה ד'שירות' זה שורש שיצא מרות שהוא דוד שריוהו להקב"ה בתשבחות.

⁶⁸ מספרים על רבו של החת"ס רבי נתן אדלר זצ"ל, שהיתה לו בת יחידה שנפטרה, והחתם

שלמה⁶⁹, כי עיקר הדעת הוא אחדות של חסד וגבורה, (כמובא בכתבי האריז"ל עץ חיים שער כא), זה נקרא דעת, היינו שלא יחלק בין חסד לדין, ויברך על כולם "הטוב והמטיב". וזה נקרא: "ה' אחד ושמו אחד", כמאמר חז"ל, שלעתיד יהיה אחדות גמור, שיהיה כולו הטוב והמטיב. וזה ה' אחד, ושמו – זה בחינת אלהים מלכות, כמו שכתוב (שמואל ב, ח, יג): "ויעש דוד שם". אחד גימטריא אהבה, היינו הן ה' שהוא רחמים, הן שמו שהוא בחינת אלהים, בחינת דין – כולם לטובתך מחמת אהבה שהקב"ה אוהב אותך, כמו שכתוב (משלי ג, יב): "את אשר יאהב ה' יוכיח", וכתוב (עמוס ג, ב): "רק אתכם ידעתי מכל משפחות האדמה, על כן אפקוד עליכם עוונותיכם" עכ"ל.

ונראה מדברי רבינו, דהשירה של דוד שהיא כל ספר תהלים, מורכב מחסד וגבורה, דהיינו מאש ומים. והנה 'אל' במילוי עולה גי' קפ"ה, ו'אלהים' במילוי יודין עולה גי' ש', ובצירוף שניהם עולה גי' 'תהלים'⁷⁰, וכמבואר

בדברי רבינו (לקו"מ תורה רה ותנינא תורה צב) בארוכה. דזהו עומק תהילות דוד בכל מצב, בין בחסדים ובין בגבורות, תמיד אהלל דבר. והנה אש זה חם, ומים זה לח, ויש לרמוז זאת בפסוק (תהלים לה, א) "לדוד ריבה ה' וגו' לחם את לוחמי", 'לחם' - 'לח חם', ו'את לוחמי' גי' י' 'תהלים' בחי' י' לשונות של ספר תהלים, שהם עולים גי' 'הוי"ה אלהיכם אמת'.

**מבאר דבברכת דיין האמת יש לברך
כברכת הטוב והמטיב דהקבלה היא
בלב והאמירה בפה**

יא) בברכות (שם) איתא, "מאי חייב לברך על הרעה כשם שמברך על הטובה, אילימא כשם שמברך על הטובה הטוב והמטיב, כך מברך על הרעה הטוב והמטיב, והתנן על בשורות טובות אומר הטוב והמטיב, על בשורות רעות אומר ברוך דיין האמת. אמר רבא, לא נצרכה אלא לקבולינהו בשמחה". וכתב רש"י (ד"ה לקבולינהו), "לברך על מדת פורענות בלבב שלם" עיי"ש. העולה מהנ"ל, דאין ה"נ בפה האדם צריך לברך דיין האמת, אמנם בלב הוא אומר הטוב והמטיב, דהאידינא אין לנו עדיין כלים בפה להגיד הטוב והמטיב על מה

ליישב דבזה אשמועין דהתהלים מורכב מחסד וגבורה.

⁶⁹ ויש לרמוז 'שלמה' ר"ת שכל מאורעותיו הן לטובתו.

⁷⁰ בזה יש ליישב מדוע לא אומרים 'תהילות' ומדוע בחרו לומר דוקא 'תהלים', ולהנ"ל יש

שבאמת אנחנו אומרים דיין האמת. ואין זה ח'ו כפירה, כמו שדברה אשתו של איוב (איוב ב, ט-י) "ותאמר לו אשתו עודך מחזיק בתומתך ברך אלוקים ומות. ויאמר אליה כדבר אחת הנבלות תדברי גם את הטוב נקבל מאת האלוקים ואת הרע לא נקבל", דהיינו האדם שלא מקבל את הרע הוא חשוב נבל, וההיפך של נבל הוא נדיב, כמו שנאמר (ישעיה לב, ה) "לא יקרא לנבל נדיב", ו'נדיב' זה ר"ת דוד בן ישי⁷¹, והוא היה מצדיק את הדין בכל מצב וכדלעיל.

המכתב הראשון זה האות יו"ד והאות הראשונה שנאמרת היא אות ה"א והשייכות להנ"ל

יב) והנה כתיב (שמות י, ד) "ויכתוב על הלוחות כמכתב הראשון את עשרת הדברים", וכתב בספר ברית כהונת עולם (מאמר אילו של יצחק פי"ב) לבאר, דהנה לעולם כל אות מתחילים לכתוב אותה באות י', כי י' זה נקודה, ואח"כ נוצר קו וכו', ואות י' רומזת לעשרת הדיברות, וזהו כמכתב הראשון, דהיינו הכתיבה הראשונה לעולם היא אות יו"ד, שזה עשרת הדברים. אמנם כשנאמרו עשרת הדיברות בע"פ האות הראשונה שפתחו בה היא אל"ף שנאמר אנכי וגו', ובפרט

דהאות אל"ף היא ההברה הראשונה שהאדם אומר. ונמצא דזה ממש כדמות לא כמו שאני נכתב אני נקרא, אני נכתב בשם יהו"ה, דהיינו מתחילים באות יו"ד, אבל אני נקרא בשם אדני' דהיינו האות אל"ף.

ומבואר מהנ"ל, דהכתב מורה על האות י', ואילו הפה מורה על האות א', ולפי"ז שם הוי"ה מורה על הכתב, ושם אדני' מורה על הפה, וכן מצינו דהלב נקרא כתב כדכתיב 'כתבם על לוח ליבך'.

ולפי"ז ב' המימרות בפסחים שם, א', דהאידנא אומרים אדני' ולא שם הוי"ה. ב', האידנא מברכים על בשורות רעות דיין האמת, ולעתיד לבוא יאמרו הטוב והמטיב, יסודם הוא שורש אחד, דכיון דשם הוי"ה מורה על הכתיבה ואילו אדני' על הקריאה כדלעיל, ממילא האידנא שזה אדני' א"א לומר הטוב והמטיב לכן אומר בע"פ דיין האמת, אבל צריך לקבל זאת בשמחה בלב, כי בכתיבה זה הוי"ה, דהיום עדיין יש חלוקה בין הלב לפה ודו"ק היטב.

והנה דוד המלך הזכיר 'ובשם הוי"ה אקרא' גם בצרה וגם בשמחה, שנאמר "צרה ויגון אמצא ובשם הוי"ה אקרא, כוס ישועות אשא ובשם הוי"ה אקרא",

בחגיגה (ג.) עה"פ מה יפו פעמין בת נדיב, בתו של אברהם שנקרא נדיב, שנאמר נדיב עמים נאספו עם אלוקי אברהם עיי"ש.

⁷¹ והאות נו"ן רומזת למלכות כנודע, או וכן ל'נפש' שהוא בחי' דוד, ו'נפש דוד בן ישי' ר"ת 'נדיב'. וכן אברהם נקרא נדיב, ראה

ו'ובשם הוי"ה אקרא' עולה גי' הוי"ה כפול הוי"ה, שזהו שלימות ההוי"ה, והוא גי' 'רעות'⁷², כמנין מספר התיבות שיש בתוכחה. וזהו שנאמר "רבות רעות צדיק ומכולם יצילנו ה'", והיינו יש אחד שיראה את זה בתור רעות וצרות, ואילו דוד המלך רואה את זה בתורת רעות, מלשון אהבה ואחווה שלום ורעות.

ביאור ענין סדרן של כתובים רות תהלים ואח"כ איוב דלא מתחלינן בפורענותא

(יג) והנה איתא בב"ב (יד:), "סידרן של כתובים, רות וספר תהלים ואיוב וכו', ולמ"ד איוב בימי משה היה, ליקדמיה לאיוב ברישא. אתחולי בפורענותא לא מתחלינן. רות נמי פורענות היא, פורענות דאית ליה אחרית, דאמר רבי יוחנן למה נקרא שמה רות, שיצא ממנה דוד שריהו להקב"ה בשירות ותושבחות". וכתבו שם התוס' (ד"ה פורענות) וז"ל, "וא"ת, איוב נמי אית ביה אחרית. וי"ל, דהאי אחרית דרות

אחרית דכל ישראל⁷³. ועוד, דאיכא למ"ד דלא כפל הקב"ה שכרו אלא לטורדו מן העולם"⁷⁴ עיי"ש.

אמנם אכתי קשיא, דסו"ס אמאי הקדים תהלים לאיוב, דהתינח הא דהקדים רות לאיוב משום דאין להתחיל בפורענות, אבל לבתר דהתחיל ברות מעתה יסדר כפי הסדר התקופתי שהיה, איוב ואח"כ תהלים.

ונראה לבאר, דמאי דאמרינן דרות הוי "פורענות דאית ליה אחרית" ומייתי דמרות יצא דוד המלך, הכוונה בזה, דישנו חילוק גדול בין דוד המלך לאיוב, הן אמת דאיוב קיבל את יסוריו באהבה, אבל הוא כאדם שבירך על הרעה 'ברוך דיין האמת', הוא בסך הכל אמר שיש לקבל את הטוב ויש לקבל את הרע, ואע"פ שזה רע אני מקבל את זה. אמנם חידושו של דוד המלך הוא, דכיון דבסוף זה טוב, ממילא איגלאי מילתא למפרע שזה לא פורענות, דוד

וזהו ר"ת 'היכל' המלך לב כל ישראל. ונראה ד'היכל' גי' 'אדני' דהוא בחי' הכלי, ובזה מכיל דוד המלך את כל ישראל. וביותר י"ל, דהנה לעיל התבאר דבלב יש להודות אף על הרעה ולשמוח בה, ודוד הוא ששר להקב"ה בכל מצב ואפילו במה שנראה רע. והנה בסוף מגילת רות נאמר "וישי הוליד את דוד" ר"ת 'אודה', דהיינו הוד שבמלכות.⁷⁴ הביאור בדבריהם, דזה לא נקרא אחרית אמיתי, מפני שלא נתן לו שכרו אלא לטורדו מן העולם.

⁷² ואולי יש לרמוז עוד במילה 'רעות' שזה רות, וע' שנה של דוד המלך. וידוע שהאות ע' בחי' מלכות, וכל ימיו של דוד היה בבחי' רות שריהו להקב"ה.

⁷³ נמצא מדברי התוס', דדוד מלך ישראל, זה אחרית של כל ישראל. וכדכתיב (תהלים קיא, א) "אודה ה' בכל לבב", בכל ליבי או בכל לבבי לא נאמר אלא בכל לבב, והיינו בכל לב ולב של יהודי, דכיון דדוד הוא מלך, י"ל דליבו הוא לב של כל ישראל, וכמש"כ הרמב"ם (פ"ג מהל' מלכים הל' ו) עיי"ש.

חידש שאין כלל רע⁷⁵. וזהו שנאמר "הן גאלתי אתכם אחרית כראשית", שכבר בראשית רואים את האחרית. והנה כשמוסיפים את האות א' למילה 'אחרית'⁷⁶ עולה גי' 'כתר', וכך עולה אם תוסיף על מנין 'רות' מנין 'דוד' נמצא גי' 'כתר'. ולהכי דוד ורות זה אחרית עם ראשית.

ובזה א"ש האי דלעיל, דלהכי לבתר רות נאמר ספר תהלים ולא איוב, משום שזה כל התכלית והטעם שפתחנו ברות, דכיון דיצא מרות דוד המלך שריוהו להקב"ה בשירות ותשבחות, וגילה דחסד ומשפט אשירה לך, ומעולם אין פורענות כלל, ולכן מיד לאחר רות נאמר ספר תהלים, ואח"כ חוזרים לסדר הדורות ומתחילים באיוב ודו"ק.

⁷⁵ ואדרבה דוד המלך אמר "בכל יום אברכך ואהללה" ר"ת 'איוב'. ו'בכל יום' היינו בכל מדה ומדה.

⁷⁶ שבזה מתקיים ראשית על אחרית, דהיינו האות הראשונה שהיא א' על המילה אחרית.

חלק ג

מעלת דוד המלך הן בתורה והן בתפילה הוא באיחוד שבין ההתחלה לסוף

דברי רבינו בענין איחוד התפילה מתחילתה ועד סופה

יד) כתב רבינו (לקו"מ תורה סה) וז"ל, "על כן הכלל שצריך לעשות אחד מכל התפילה כולה. ובכל דיבור שמדבר, יהיה נמצא שם כל הדיבורים של התפילה ומהתחלת התפילה עד הסוף יהיה הכל אחד. וכשעומד בהדיבור האחרון של התפילה, יהיה עדיין עומד בתיבה ראשונה של התפילה. כדי שעי"ז יוכל להתפלל כל התפילה כולה, ואעפ"כ לא יתפרד אפילו מאות ראשונה של התפילה. ודע, שבחינה זו, היינו בחינת אחד, זה הוא בחינת התכלית. כמו שכתוב (זכריה יד, ט): "ביום ההוא יהיה ה' אחד ושמו אחד". "וביום ההוא", היינו התכלית. והוא בחינת כולו טוב, כי אחד הוא כולו טוב. כמו שאמרו רז"ל (פסחים נ). על פסוק זה: "ביום ההוא יהיה ה' אחד" וכו', 'אטו האידנא לאו אחד הוא, אלא האידנא מברכין על הרעה: ידיין אמת, ועל הטובה: 'הטוב והמטיב,

אבל לעתיד יברכו על הכל הטוב והמטיב. נמצא, שבחינת אחד הוא התכלית. והוא כולו טוב, כי התכלית הוא כולו טוב. כי אפילו כל הצרות והיסורין והרעות העוברין על האדם, חס ושלום, אם יסתכל על התכלית, בודאי אינם רעות כלל, רק טובות גדולות. כי בודאי כל היסורין באים בכוונה מה' ית' לטובתו, אם להזכירו שישוב בתשובה, אם למרק עוונותיו. ואם כן היסורין הם טובות גדולות, כי כוונת ה' ית' הוא בודאי רק לטובה. נמצא, שבכל הרעות והיסורין שיש לאדם, חס ושלום, אם יסתכל על התכלית, היינו כוונת ה' ית', לא יהיה לו יסורין כלל. רק אדרבא יתמלא שמחה, מגודל רוב הטובה שישתכל בתכלית היסורין הללו. כי התכלית הוא כולו טוב. כולו אחד כנ"ל. ובאמת אין שום דע בעולם, רק כולו טוב. אך עיקר הצער שיש לאדם מהיסורין שעוברים עליו, חס ושלום, הוא רק מחמת שלוקחין מהאדם הדעת, עד

שאין יכול להסתכל על התכלית, שהוא כולו טוב, ואז מרגיש צער וכאב היסורין. כי כשיש לו דעת, ומסתכל על התכלית, אינו מרגיש כלל הצער של היסורין כנ"ל וכו'. וזה בחינות (שבת קד.): 'מנצפ"ך צופים אמרו'⁷⁷, ומסיק שם, שהצופים תיקנו, הי בתחלת תיבה והי בסוף תיבה. צופים, זה בחינות הבעל השדה, כשעיניו בבחינות שדה צופים כנ"ל. אזי יכול לתקן ולהסתכל על אותם שהם סמוכים אל התכלית, וכשעומדים בסוף התפילה עדיין הם בתחלת התיבה כנ"ל. ועל אותם שהם רחוקים מהתכלית, והם בחינות סוף תיבה. כי כשהם בסוף התיבה, הם בסוף התיבה ממש כנ"ל. והצופים מתקנים אותם, ומביאים אותם אל התכלית כנ"ל. וזה בחינות 'שכחום וחזרו ויסדום', היינו שמחמת שהם רחוקים מהתכלית, שכחו תחלת התיבה, כי אינם כוללים תפלתם בבחינת אחד כנ"ל, וחזרו ויסדום

ותקנו אותם, שיהיה כולו אחד כנ"ל" עכ"ל.

העולה מדברי רבינו, דע"י איחוד התפילה מתחילתה ועד סופה, דהיינו מהאות הראשונה ועד לאות האחרונה, בזה גורם להגיע לתכלית שהוא שמו אחד, להגיע ל'הן גאלתי אתכם אחרית כראשית'. וכיצד ניתן להגיע לתכלית ושלמות זו, הוסיף רבינו (לקו"מ תנינא תורה קב) וז"ל, "שבועז ורות הם סוד סמיכת גאולה לתפילה, כי בועז הוא בחינת גואל, כמו שכתוב (רות ג, יב): "כי גואל אנכי" וכו', ורות היא בחינת תפילה, כמו שאמרו רז"ל (ברכות שם): למה נקרא שמה רות, שיצא ממנה דוד, שריוה להקב"ה בשירות ותשבחות" עכ"ל. דהיינו ע"י סמיכת גאולה לתפילה. ובזה יש לרמוז 'ודברת בם', דהמילה הראשונה בתפילה היא ברוך פותחת בב', והמילה האחרונה בשלום מסיימת במ', זהו 'בם'. דהיינו שהאות הראשונה והאחרונה מחוברים כאחד. והנה צירוף 'ברוך בשלום' גי' 'רות' כי היא הנפש, וזהו הסוד של דוד המלך לחבר את הסוף עם ההתחלה, והוא ריוהו להקב"ה בשירות ותשבחות. ובכך

⁷⁷ ובפרט לפי מאי דאיתא בפרקי דר"א (פמ"ח), דאותיות מנצפ"ך הם אותיות הגאולה, והיינו דבאות כ"ף נגאל אברהם מאור כשדים, ובמ"ם נגאל יצחק מהפלשתים, ובנו"ן

נגאל יעקב מעשו, ובפ"ה נגאלו אבותינו ממצרים, ובצד"ק עתיד הקב"ה לגאול את ישראל עיי"ש.

זוכים לראות רק טובות ולא רעות דהכל אחד.

ונראה להוסיף, דכיון דהתבאר דתכלית דוד המלך הוא לחבר סוף עם התחלה, ממילא יש למצוא את דוד המלך כבר בתחילת ספר רות, דכתיב "ויהי בימי שפוט השופטים ויהי רעב וגו'" ר"ת 'שורה'⁷⁸. וסוד דוד הוא להרוות כביכול את הקב"ה בזמן שהכל נראה רעות, ואזי להעלות 'מן' למעלה, ולהלל את הקב"ה בכל מצב, וזה תכלית הריהו להקב"ה בשירות ותשבחות.

השם י"ה מורה על גודל היסורין וקבלתם באהבה

טו) והנה התבאר לעיל, דדוד המלך מסיים את ספר התהלים בשמות 'אל' ו'יה', וע"י ההכאה בשניהם עולה גי' 'נשיקה', והנה השם י"ה מורה על דינים, כדכתיב "יסור ייסרני י"ה", "אשרי הגבר אשר תייסרנו י"ה", אלא דדוד המלך רואה בזה יסורים של אהבה. ומהם יסורים של אהבה, מצינו בברכות (ה.), "פליגי בה רבי יעקב בר אידי ורבי אחא בר חנינא, חד אמר אלו הם יסורין של אהבה כל שאין בהן ביטול תורה, שנאמר אשרי הגבר אשר תייסרנו יה ומתורתך תלמדנו. וחד אמר אלו הם יסורין של אהבה כל שאין בהן ביטול תפילה, שנאמר ברוך אלהים

אשר לא הסיר תפילתי וחסדו מאתי" עיי"ש. ודוד המלך כיון שהוא מלכות פה תורה שבע"פ, וכן הוא ריוהו להקב"ה בשירות ותשבחות, ע"כ בשני ענינים אלו הן בתורה והן בתפילה אין לו בהם ביטול, וע"כ הוא רואה בזה יסורין של אהבה.

מה שסיים דוד המלך פותח בזה בנו שלמה על סודות התורה

טז) וסיום זה של סוד הנשיקה, ממשיך בנו שלמה המלך בשיר השירים, דכתיב "שיר השירים אשר לשלמה ישקני מנשיקות פיהו", וכתב רש"י, "זה השיר אומרת בפיה בגלותה ובאלמנותה, מי יתן וישקני המלך שלמה מנשיקות פיהו כמו מאז וכו', ושוקקת להיותו נוהג עמי כמנהג הראשון כחתן אל כלה פה אל פה וכו'. זהו ביאור משמעו, ונאמר דוגמא שלו על שם שנתן להם תורתו, ודיבר עמהם פנים אל פנים, ואותם דודים עודם ערבים עליהם מכל שעשוע, ומובטחים מאיתו להופיע עוד עליהם, לבאר להם סוד טעמיה ומסתור צפונותיה, ומחלים פניו לקיים דברו, וזהו ישקני מנשיקות פיהו" עכ"ל. ונראה שהגילוי של היכל הנשיקה ששם ביאר לן הזוהר, "האי רוחא איקרי אהבה, ובגין דא נקרא היכל דא היכל אהבה, בגין דהכא איתגניזו כל רזא דרזין וכו'". נמצא דבהיכל זו מתגלים

בתחילה את הטוב שיצא מכאן, שזה הבאת נשמת המשיח לעולם.

⁷⁸ והלשון 'ויהי בימי' לא שייך, דזה הסטוריה שהיה רעב בארץ, והעיקר לראות כבר

כל הסודות, וזהו שכתב רש"י "לבאר להם סוד טעמיה ומסתר צפונותיה". דכבר במעמד הר סיני התגלה כל התורה, ואפילו כל מה שתלמיד ותיק עתיד לחדש⁷⁹.

והנה בכל נשיקה ישנן ב' ענינים, דהנה התבאר לעיל דיש חסד ויש דין, וזהו שמות 'אל' ו'יה', 'אל' מורה על חסד ו'יה' מורה על דין, שזה בחי' חיבור וניתוק, והנה במעמד הר סיני הקב"ה פתח ואמר 'אנכי' דהיינו אני איתך, ומצד בני ישראל הם עונים להקב"ה דאנו עם הקב"ה, דכל מה שיהיה לא נעזוב את הקב"ה. אמנם מאידך גיסא הקב"ה אמר 'לא יהיה לך', דהיינו הקב"ה נמצא עם בני ישראל בכל מצב, בבחי' האהוב המבטיח לאהובתו שאין לו אשה אחרת ממנה, ובני ישראל גם משיבים להקב"ה אנו איתך ואפילו בתוך ה'יסור יסרני י'ה' בכ"ז לא נעזוב את הקב"ה. וכשאין ביטול תפילה אין ביטול דביקות בהקב"ה, ד'אוהב' ר"ת ואתם הדבקים בה' אלוקיכם, ואהבה גורמת לדביקות. וכששני ענינים אלו

מתחברים דהיינו 'אל' ו'יה' וישנה הכאה עולה גי' 'נשיקה' כדלעיל. שזה 'ס"ג וכ"ב' שהוא בחי' 'ישקני מנשיקות פיהו'⁸⁰. ופיהו היינו פיה ופיו שוים, כחתן וכלה וכדברי רש"י דלעיל⁸¹.

מבאר דשנת מתן תורה רומזת על כל עניני תורה שבכתב ותורה שבע"פ

(יז) והנה מעמד הר סיני היה בשנת אלפיים ארבע מאות ארבעים ושמונה לבריאת העולם, כמבואר בע"ז (י). וכיון דהתבאר לן לעיל דהקב"ה נתן את התורה במעמד הר סיני, וכן התגלה שם למשה רבינו כל מה שתלמיד ותיק עתיד לחדש, נמצא דניתן שם תורה שבכתב ותורה שבע"פ, והיות שתורה שבכתב שורשה באות י' שזה עשרת הדברים, וכנתבאר לעיל מקרא דהמכתב הראשון, ותורה שבע"פ שורשה באות ה', שהרי מלכות פה תורה שבע"פ קרינן לה, וההברה הראשונה שהאדם מוציא היא האות ה'⁸², ממילא כשנחבר 'תורה שבכתב תורה שבע"פ י'ה' עולה גי' אלפיים

החוצה, ולכן 'ישקני מנשיקות פיהו' כי טובים דודיך מיין וגו' שמן תורק שמך על כן עלמות אהבוך", בגלל שהקב"ה אוהב את בני ישראל לכן הוא גילה להם את סודות התורה במעמד הר סיני.

⁸² והוכיחו כן מדברי הרי"ף בסנהדרין (סו"פ ארבע מיתות) שכתב לגבי עדים זוממין, דההברה הראשונה היא האות ה"א עיי"ש.

⁷⁹ ושורש ענין זה של 'תלמיד ותיק' רמז בפסוק "עולת תמיד העשויה בהר סיני וגו'", 'עולת' ר"ת עתיד תלמיד ותיק לחדש, ועולת 'תמיד' יורה על התורה שהיא לעולם ועד לא תסתים, והיינו קול גדול ולא יסף, היא כבר עשויה בהר סיני, כבר גילה הקב"ה למשה רבינו את כל מה שעתידיים לחדש.

⁸⁰ וצירוף של ס"ג וכ"ב עולה גי' פ"ה.

⁸¹ וכבר ביארנו במקו"א בארוכה, דסודות מגלים אך ורק לאוהב, דאל"כ זה ידלוף

ארבע מאות ארבעים ושמונה, שהיא שנת מעמד הר סיני⁸³.

העולה מהנ"ל, דהקב"ה כבר גילה את השורש במעמד הר סיני לכל התורה כולה, ואפילו למה שתלמיד ותיק עתיד לחדש, וכמו שמצינו בשקלים (טז:), "ממולאים בתרשיש (שיר השירים ה, ד) כימא רבא, ר"ש בן לקיש כד הוה

מטי הדין קרייה הוה אמר, יפה למדני חנניה בן אחי רבי יהושע, מה הים הזה בין גל גדול לגל גדול גלים קטנים, כך בין כל דיבור ודיבור דקדוקיה ואותיותיה של תורה עיי"ש. וזהו שנאמר "גל עיני ואביטה נפלאות מתורתך". והתלמיד שיחדש בעתיד ד"ת הוא רק מוציא ומגלה את סודות התורה.

⁸³ והנה בהזוהר הק' איתא, דאות י' זה אבא בחי' חכמה, ואות ה' זה אמא בחי' בינה, וזהו שנאמר "כבד את אביך ואת אמך", דהיינו

אבא דא תורה שבכתב, ואמא דא תורה שבע"פ.

חלק ד

העבודה שבחג השבועות מלבד לימוד התורה הוא גם בעבודת התפילה וזו ההכנה לקבלת התורה

להיכנס בתוך השער, וכל זה מכח התהלים של דוד עיי"ש.

חודש אייר שהוא חודש הספירה רומז לכל האבות הק' וכל השתוקקות היא מעלה בפנ"ע

(יט) והנה בנתינת התורה נאמר "ויחן שם ישראל נגד ההר", ודרשו חז"ל כאיש אחד בלב אחד. ועוד כתיב שם 'את האלוקים ההר הזה' ס"ת 'תמרה' גי' 'דוד מלך ישראל', והגי' היא דוקא בס"ת משום דאחרית בחי' מלכות כידוע, וכמש"כ רבינו (לקו"מ תורה כג, נו). והנה שורש מידת המלכות היא לאחד בין כל המידות, ודוד כיון שהוא מלך הרי ליבו לב כל ישראל כנתבאר לעיל, וקיי"ל (קידושין יב). דקידשה בתמרה מקודשת משום דחיישין שמא שווה פרוטה במדי, ונמצא כי במדי אפילו תמרה יש לה שויות של פרוטה, ו'מדי' ר"ת דוד מלך ישראל, ובמידת המלכות כל התעוררות שווה הרבה. וחז"ל אמרו (סוכה מה:), למה נמשלו צדיקים כתמר, מה תמר זה אין לו אלא לב אחד, אף ישראל אין להם אלא לב אחד לאביהם שבשמים. ובמקו"א ביארנו, ד'כאיש אחד בלב אחד' גי' 'אש מים', שזה דוד המלך שהתבאר לעיל

העבודה של חג השבועות היא בתפילה והכנת הכלי לקבל את כל התורה

(יח) והנה משה שאל את הקב"ה באיזה זכות בני ישראל יצאו ממצרים, והקב"ה ענה לו "בצאתכם ממצרים תעבדון את האלוקים על ההר הזה", זאת אומרת שמלבד קבלת התורה במעמד הר סיני, יש על בני 'עבודה', דהיינו בני ישראל מצידם צריכים להכין את עצמם כדי לקבל את התורה, ועבודה זו באה אך ורק ע"י כח התפילה שזו עבודה. וזהו 'תעבדון' אתם מצידכם תכינו את עצמכם ואת הכלי שלכם, 'תעבדון' - תעבדו נו"ן גי' 'כל', דזהו נמי 'כלות הנפש', והקב"ה יעניק לכם את שער הנו"ן. ועבודה זו נעשית בכל ימי הספירה. וביותר י"ל, דבשבת (פח:) מבואר, דנשמתן של ישראל יצאה בשעת מעמד הר סיני, ונראה דיציאה זו הייתה חלק מהעבודה שלהם, דהיינו בחי' "נכספה וגם כלתה נפשי וגו'", וכל הכיסופין הללו היו כדי לקבל את התורה, וכמש"כ רבינו (לקו"מ תנינא תורה עג), דמי שרוצה לשוב בתשובה יהיה רגיל באמירת תהלים, ועל ידי אמירת תהלים יכול האדם לזכות לג' דברים, א', להתעורר בתשובה, ב', למצוא את השער שלו, ג',

שהוא מהלל את הקב"ה בכל מצב, "בה" אהלל דבר באלוקים אהלל דבר". וזהו סוד ה'יחן שם ישראל', דרך לאחר שכל ישראל מכינים את הכלי שלהם לקבלת התורה, שייך שהקב"ה יתן את התורה, ויצירת הכלי היא ע"י ההשתוקקות בחי' 'בארה של מרים'⁸⁴, שע"י כל כח הספירה יקבלו את התורה.

והנה ימי הספירה נמשכים על פני ג' חודשים, ניסן אייר סיון, וכיון דעיקר ימי הספירה הם בכל חודש אייר, הנה 'אייר' ר"ת אברהם יצחק יעקב רחל, כמובא בבית שמואל (אבהע"ז סי' קכו סק"ז), ועולה גי' 'וספרתם לכם'. והנה כתיב 'שבעה שבועות תספר לך מהחל חרמש בקמה'⁸⁵, והנה ד' יסודות הם, 'אש מים רוח עפר', אש זה יצחק, מים זה אברהם, רוח זה יעקב, עפר זה דוד או רחל, דמלכות היא בחי' עפר, והנה 'חרמש' זה ס"ת רוח עפר מים אש. והנה כתב רבינו (לקו"מ תורה ע), דמשה הוא בחי' עפר עיי"ש, דמשה היה העניו מכל האדם, ולפי"ז ס"ת 'אברהם יצחק

יעקב משה' עולה 'בקמה'. ונמצא חידוש גדול, דמשה רבינו שהוא הדעת הוא מקבל את אברהם יצחק ויעקב⁸⁶. וכן מפורש בדברי רבינו (לקו"מ תורה נח), 'תלת נפקין מחד חד בתלת קיימא', שזה משה שהיה כלול מג' אבות עיי"ש. וכן 'מהחל חרמש בקמה' גי' 'שבועות'. נמצא דשבועות לא חל רק ביום החמישים אלא כבר ביום הראשון האדם יכול להרגיש את יום החמישים וכדלעיל, והוא בחי' אחרית-כראשית ודו"ק.

מעלת הענוה היא מעלה בלתי נפרדת מקבלת התורה וזהו החיבור בין כל ישראל

כ) והנה מעלת הענוה דמחמתה זכה משה לגאול את בני ישראל ממצרים וליתן להם את התורה, ולכן הקב"ה אמר למשה כי דוקא בגלל שאמרת 'מי אנכי' אתה הוא היחיד שראוי לגאול אותם. והנה 'מי אנכי' גי' 'ענוה'. דכל ענין נתינת התורה שייכת להאדם העניו⁸⁷. וענין זה מצינו גם בדוד המלך

⁸⁴ וכתבאר לעיל דדוד ממרים קאתי. וע"ע במש"כ רבינו (לקו"מ תורה כ) שהאריך בענין בארה של מרים שזה אש, ובזמן שהיא מצטננת היא מתה ואין ביאור בדברי התורה עיי"ש.

⁸⁵ ויש שביארו, דמגל זה כמו הירח שהוא נקרא חרמש, והלבנה עיקרה הוא בביטול שלה. והיינו כח הביטול של דוד המלך והאבות הק'.

⁸⁶ ונראה להוכיח דמשה רבינו הוא בחי' עפר, דהנה תנן בפסחים (כב). "רבי יהודה אומר,

אין ביעור חמץ אלא שריפה. וחכ"א, מפרר וזורר לרוח או מטיל לים" עיי"ש. דהיינו יש כאן ג' יסודות, אליבא דר"י אש, אליבא דרבנן רוח או מים. אמנם הרמב"ם (פ"ב מהל' חמץ ומצה הל' ב) הוסיף, דיש לבטל ב'דעתו' ולהחשיבו כ'עפר' בעלמא עיי"ש. דהיינו העפר נמצא בדעת, וזהו בחי' דעת משה שהוא עפר. ולהכי משה כלול מג' האבות.

⁸⁷ כמו שביאר הגר"ח מוואליץ ז"ל, משה קיבל תורה מסיני, משה קיבל תורה בגלל

שאמר "אנכי תולעת ולא איש", ולכן ע"י ניתנה תורה שבע"פ. וכן 'את האלהים על ההר הזה' גי' 'דוד מלך ישראל חי וקים' גי' 'ראש חודש'. וכל ענין הלבנה היא במיעוטה. וכידוע דג' הרגלים הן כנגד ג' אבות, וראש חודש כנגד דוד המלך שהוא המלכות, שהם כנגד י"ב שבטים.⁸⁸

אמנם כל זה ביחס לשאלה של משה 'מי אנכי', אבל ביחס לשאלה באיזה זכות בני ישראל ראויין לצאת ממצרים, על כך הקב"ה תמה על משה ואומר לו כיצד אינך מוצא נקודה טובה על בני

ישראל⁸⁹. ובזה מגיע חידושו של דוד המלך שאמר "חסד ומשפט אשירה לך", גם כשאני למטה למטה אני מתקרב להקב"ה, וזה מגיע מהדעת של דוד המלך. ולעיל התבאר ד'דוד מלך ישראל חי וקים' גי' 'ראש חודש', ואימתי יוצא ר"ח, במולד, שזה שיא נקודת ה'אזמרה', שהכל נראה בתוך החושך ובכ"ז להודות ולהלל להקב"ה, זו מעלתו של דוד המלך. והנה שורש מספר זה הוא גי' 'אחדות הפשוט', וכמו שביאר לן רבינו (לקו"מ תנינא תורה ב)⁹⁰, דאם יש הבדל בין רע לטוב או בין

⁸⁹ וכמו שרבינו אמר לאחד לקרוא תהלים ולחפש את עצמו שם, וענה לו בשלמא כל מה שלא טוב אפשר, אבל איפה אני אמצא את עצמי ב'שמרה נפשי כי חסיד אני', וענה לו אדרבה 'אזמרה'. שהיא תורת רבינו האחרונה שבליקוטי מוהר"ן.

⁹⁰ וז"ל שם, "ועי"ז שממשיכין קדושה של שבת לשבת ימי החול, עי"ז נתגלה האחדות הפשוט ית'. כי בשבת ימי החול הם פעולות משתנות, שבכל יום נברא פעולה משונה, וזה כנגד השכל האנושי, להבין זאת בשכל האנושי, שפעולות משתנות יהיו נמשכין מאחד הפשוט ית' ויתעלה, כי בשכל האנושי א"א להבין זאת. רק על ידי שבת שאנו זוכין, שנתן לנו ה' ית' מתנה גדולה, כמו שאמרו רז"ל (שבת י:): 'מתנה טובה יש לי בבית גנזי ושבת שמה', עי"ז נתגלה אחדות הפשוט. כי שבת מורה על אמונת היחוד, שאנו מאמינים שכל הפעולות משתנות נמשכין מאחד הפשוט ית', שברא כולם בשבת ימי החול ושבת בשבת. נמצא שעל ידי שבת נתגלה אחדות הפשוט יתברך. והתגלות אחדות הפשוט זאת הבחינה יקרה מאוד אפילו אצלו ית', כמו שמצינו: 'יחיד ורבים - הלכה

שהוא היה סיני, וכמו שהר סיני התנהג בעונה לעומת כל ההרים שהיו בעלי מומים, כיון שהיו גאוותנים, וכדרשו חז"ל (מגילה כט.) עה"פ למה תרצדון הרים גבנונים כולכם בעלי מומין אצל סיני עיי"ש. וקיי"ל (סוטה ה.) כל המתיהר הרי הוא בעל מום, ועם הגאוותן אומר הקב"ה אין אני והוא יכולין לדור בכפיפה אחת (סוטה שם). ומשה רבינו נהג כסיני. וכן י"ל, דהנה נאמר (תהילים סח, יז) "ההר חמד אלוקים לשבתו", וביאר האלשיך, דאין הכוונה לשבתו של הקב"ה על ההר, אלא קאי על העונה של הר סיני. ונראה דהלשון לשבתו הוא מלשון "שבו איש תחתיו", כמו שביאר רבינו (לקו"מ תורה עט), דשבו רומז על עונה, וז"ל שם, "ועל כן בשבת יכול לראות שפלותו. וזהו: "שבו איש תחתיו" הנאמר בשבת, היינו תחת מדרגתו, שפל ממה שהוא. ועל כל פנים, "אל יצא איש ממקומו", היינו למעלה ממדרגתו וכו'" עכ"ל.

⁸⁸ וכידוע דשבשם אדני ישנן י"ב אותיות, דהיינו אל"ף דל"ת נו"ן יו"ד כנגד י"ב שבטים.

עליה לירידה, או אם יהיה הבדל בין יהודי ליהודי, לא מתקיים האחדות הפשוט, וזה מתגלה ב'דוד מלך ישראל חי וקיים' וב'ראש חודש'.

עיקר העבודה לקבל את התורה היא ע"י ריבוי התפילה והבכיה להבין עמקי סודות התורה

כא) והנה מבואר לך ד'את האלוקים על ההר הזה' זה בחי' דוד המלך, והזכות לכך היא ע"י 'תעבדון את האלוקים', ואין עבודה אלא ע"י התפילה, וכדאמרין (תענית ב.) איזו היא עבודה שבלב זו היא תפילה, ותפילה מגיעה רק עם ביטול⁹¹. וכל זה הוא בחי' ההיכל של חסד ואהבה. דחסד גדול עשה הקב"ה עמנו שנתן לנו את התורה⁹², וכן גילוי 'אהבה' היה בנתינת התורה דרך מחמת זה שהקב"ה אוהב את בני ישראל נתנה להם. וזה שאנו אומרים בבוקר ובלילה 'אהבה רבה ואהבת עולם'. וכידוע מפי אנשי

מעשה, שגדולי האדמורי"ם היו מתפללים בחג השבועות למעלה מעשר שעות, וברכת אהבה רבה הייתה נמשכת למעלה משעתיים⁹³, בהשתפכות הנפש ממש ובבכיה גדולה. והביאור בזה, דזהו הכלי שעל ידו אפשר לקבל את כל הארות והחידושים בתורה.

כב) וכמש"כ רבינו (לקו"מ תורה רסב) וז"ל, "על כן מי שרוצה לחדש חדושין דאורייתא שיש בהן ממש, הוא צריך לבכות מקודם וכו', ועל כן חיבור ההלכות והחדושין נקרא מסכת, זה בחינת (תהלים קב, י): "ושקוי בבכי מסכתי", שצריך למסך המשקה בבכי, כי צריך לבכות מקודם כנ"ל עכ"ל. ומבואר דישי להקדים לפני לימוד התורה בכיה ותחנונים להבין עמקי סודות התורה.

כרבים' (ברכות ט. לז.), כי מחמת שהם רבים, שכל אחד יש בו דעה משונה בחינת פעולות משתנות, וכשהם מסכימים יחד לדעת אחד, נמצא בחינת פעולות משתנות נעשה בחינת אחדות הפשוט, שזה יקר מאוד בעיניו ית', ועל כן הלכה כמותם עכ"ל.

⁹¹ כידוע מספרי חסידות, 'תופל את החרס' (כלים פ"ג משנה ה), דתפילה היא ע"י הביטול של האדם כחרס. ועיין עוד במש"כ רבינו (לקו"מ תנינא תורה פד).

⁹² עיין במש"כ רבינו (לקו"מ תורה נו) "מהחסד גדול שנתגלה בשבועות וכו' עיי"ש.

⁹³ הגר"י טרגר זצ"ל חתן הגרש"ז אויערבאך זצ"ל ראש ישיבת עץ חיים באנטוורפן סיפר, דכל מה שזכה לחשקת התורה היה מחמת פעם אחת שהתארח אצל החזו"א בחג השבועות, והוא התגנב ועמד לידו, וראה אותו בברכת אהבה רבה, והעיד שהוא לא ראה מעולם זעזוע שכזה, איך שהחזו"א רועד מבכי ומתנענע כלולב, ולאחר מכן הסתכל על הרצפה שהייתה רטובה מדמעות. [החזו"א התבטא ואמר, 'בתפילה עמלתי יותר מאשר בתורה', פלא פלאות].

והנה 'אהבת עולם אהבתנו הוי"ה אלהינו' גי' 'מסירות נפש', דמצד הקב"ה הייתה מסירות נפש, שנתן כביכול את עצמו לבני ישראל, וכדאמרינן בשבת (קה.), 'אנכי' ר"ת אנא נפשי כתיבת יהבית. וכמו שביאר לן רבינו בכמה מקומות, דהנפש זה הרצון שזה הכתר. ונמצא דהקב"ה מסר את הנפש והרצון שלו דהיינו את הכתר שלו, וע"י כך יכול כל אחד מבני ישראל לבאר ולהסביר מה הוא חושב ורוצה בתורתו הק'. והנה 'אהבת עולם אהבה רבה' במילוי יודין⁹⁴ גי' 'אנא נפשי כתיבת יהבית' כשהאות אל"ף היא אלף, שהרי האות האל"ף היא הפותחת את עשרת הדברות 'אנכי' דכל יחודי לא יהיה אלא כך, וזה מראה את האהבה הגדולה שהקב"ה מעניק לנו במלא חפניים.

המעשה בכינוס גדולי הדור על גזירת לימודי חול בישיבת וואלזין

כג) ומספרים שכשהייתה הגזירה ללמוד לימודי חול בישיבת וואלזין, עשו אסיפה וכל גדולי עולם היו שם, ודנו בדרכים כיצד ניתן לבטל את רוע הגזירה. קם אחד מהגאונים ואמר: יש לי רעיון, הרי הרוסים הגויים חושבים שתורה זה חכמה, אולי חכמה חשובה מאוד, אבל זה חכמה ככל החכמות,

צריך להראות להם שזה לא חכמה, אלא זו שאלת חיים ומוות, "כי הם חיינו ואורך ימינו", וכמו שאנו מבקשים בברכת אהבה רבה - 'אהבת עולם אהבתנו וכו' חמלה גדולה וכו' אבינו אב הרחמן המרחם רחם עלינו ותן בלבנו בינה להבין וכו' למען לא נבוש". האם ישנה עוד חכמה בעולם שצריך להתפלל עליה כאלה תחנונים, זה מראה שזה לא סתם חכמה, אלא זו שאלת חיים ומוות, ממילא אי אפשר לשדך לתורה כזו לימודי חול. ולכן העצה היא, שיש לתרגם את ברכת אהבה רבה לרוסית ולהסביר ענין זה. וכל היושבים שם התפעלו מהרעיון. קם גדול אחר ואמר: כמה שאתה תמים, וכי אתה חושב שאם יתרגמו אהבה רבה ואהבת עולם ברוסית תבוא הישועה, הגויים הם הרי גויים, ומקדמא דנא הם רק רוצים 'מלחמה לה' בעמלק', והלכה היא בידוע כי עשו שונא ליעקב, והם רוצים לעקור אותנו מהשורש. מה כן צריך לעשות, אני מקבל מה שאתה אומר, הרעיון הוא רעיון, צריך לתרגם את אהבה רבה, אבל לא לרוסית אלא ל'יידיש', שאנחנו נדע מה אנחנו אומרים, וכשאנחנו נבין מה שאנו אומרים ממילא לא יהיה להם כוח לגזור גזירות עלינו! לנו צריך

⁹⁴ שהוא המילוי הגדול - אל"ף ה"י ב"ת תי"ו עי"ן וי"ו למ"ד מ"מ, אל"ף ה"י ב"ת ה"י רי"ש ב"ת ה"י.

לתרגם את זה ולא לגויים ! וזו היא אמת
לאמיתה.

חלק ה

ביאור דברי רב יוסף אי לאו ההוא יומא כמה יוסף איכא בשוקא הוא נשמת יוסף הצדיק

ומה ביני לבינם" עכ"ל. מבואר דמתן
תורה גרם לרב יוסף להיות במצב של
'ונתרוממתי'. וראה זה פלא
'ונתרוממתי' גי' 'אהבת עולם אהבתנו
הוי"ה אלהינו' גי' 'מסירות נפש'.

כה) והנה רב יוסף ביקש 'עבדי לי עגלא
תלתא', וכעין זה מצינו בפורים שיש
ריבוי סעודה, והביאור בזה הוא
דבפורים הדר קבלוה בימי אחשורוש,
משום דקבלת התורה הייתה מאהבה,
ושם היה הגילוי של הבאני אל בית
היין, רק אהבה ואהבה. ומסירות נפש
למדו חז"ל ממאי דכתיב ואהבת וגו',
ה"נ הכא מסירות נפש היא באהבת
עולם אהבתנו, בזה שהקב"ה מסר
כביכול את עצמו, אנא נפשי כתיבת
יהבית. ולכן גם עלינו מוטל ללמוד
מאהבה ובתכלית השמחה. ולכן מצינו
גבי רב יוסף ד'הכל צריכים למרי
חטייהו', דבחג השבועות מקריבים

סוד רב יוסף דאמר אי לאו ההוא יומא
כמה יוסף איכא בשוקא

כד) איתא בפסחים (סח:), "רב יוסף
ביומא דעצרתא אמר, עבדי לי עגלא
תלתא, אמר אי לאו האי יומא דקא גרים,
כמה יוסף איכא בשוקא" עיי"ש. ויש
לבאר, דהנה לדברי הזוהר בריש
המאמר, דלאחר שיתוקן היכל הנשיקה
שהוא חסד ואהבה, ייתי משיח, דאיתא
התם, "וכדין ייתי מלכא משיחא,
ואתער היכלא דא לעילא, ויתער היכלא
לתתא" עיי"ש. והנה רב יוסף אמר 'אי
לאו האי יומא' ר"ת 'אל י'ה' וכדלעיל⁹⁵,
שזהו ס"ת 'כל מוצא פי הוי"ה', דזהו
בחי' אהבה וחסד. ו'דקא גרים' גי' 'רב
יוסף' גי' 'משיח', דהיינו יום נתינת
התורה היא שעשתה אותו מסתם 'יוסף'
דאיכא בשוקא ל'רב יוסף'. וברש"י שם
כתב וז"ל, "שלמדתי תורה ונתרוממתי,
הרי אנשים הרבה בשוק ששמן יוסף

⁹⁵ ואע"פ שזה גמרא, מ"מ מדברי האר"י
מבואר דאפשר לעשות צירופים גם בגמרא.

מנחה מחיטים, דלא כבחג הפסח שמקריבים מנחה משעורים, ורב יוסף נעשה כך מחמת מתן תורה⁹⁶.

והנה רב יוסף אמר 'אי לא האי יומא' ס"ת גי' כ"ב, דהיינו כ"ב אותיות התורה⁹⁷, וכן 'אי לא האי יומא' גי' 'ס"ג ב"ן' דס"ג כנגד ה' ראשונה, וב"ן כנגד ה' אחרונה, וה' ראשונה זה בינה ואחרונה מלכות, ראשונה היא בחי' מי ואחרונה בחי' זאת, והיינו דכתיב (שיר השירים ח, ה) "מי זאת עולה מן המדבר" דהיינו בינה ומלכות⁹⁸, דע"י עסק התורה שזהו הדיבור מתעלית השכינה למעלה. והיינו דהתבאר לעיל דר"ת 'אל ייה' זה הנשיקה. דהיינו אל-יה בהכאה.

נשמת רב יוסף מיוסף הצדיק ולכן לא מלך כ"ב שנה אלא רק לאחר שרבה נפטר והביאור בדינא דשינוי השם קונה

כו) והנה בספרים הק' האריכו בענין החיבור של יוסף לאבות הק', והנה רבה ורב יוסף הלכתא כרבה לבר מתלת דהלכתא כרב יוסף והם 'שדה ענין ומחצה', כמבואר בב"ב (קמג:) וע"ע בב"ק (נו: תוד"ה בההיא), והנה ידוע דשורש של רב יוסף הוא מיוסף הצדיק, וזה עפ"י מאי דאיתא בב"ק (סו:), "האי מילתא קשי בה רבה לרב יוסף עשרין ותרתין שנין ולא איפרקה, עד דיתיב רב

יוסף ברישא ופרקה, שינוי השם כשינוי מעשה דמי" עיי"ש. ומבואר מהתם, דמבעיא להו אי שינוי השם כשינוי מעשה או לא. ורב יוסף לא פשט כן אלא רק לאחר כ"ב שנה, לאחר שרבה נפטר ומינו אותו לראש ישיבה. וצ"ב מאי נפק"מ כל המעשה הנ"ל אימתי נפשט. וכן מה השייכות לדין שינוי קונה.

ובסדר הדורות (ערך רב יוסף) הביא בשם ספר ברית שלום מגורי האר"י לבאר האי מילתא, דהנה מבואר בברכות (סד.), דרב יוסף לא קביל עליו מלכות, משום דהחוזים בכוכבים אמרו שהוא ימלוך שנתיים וחצי ורבה כ"ב שנה, ולכן רבה קדם ומלך כ"ב שנה, וכל הנך שני דמלך רבה אפילו אומנא לביתיה לא קרא. ורב יוסף שאל את עצמו מדוע הוא לא מלך, והנה לאחר שראה שכ"ב שנה לא מלך, הבין שהשורש שלו הוא מיוסף הצדיק, שכ"ב שנה לא מלך על האחים, וע"כ שהשם של יוסף השפיע על רב יוסף, והוא שורש יוסף הצדיק, ודבר זה התברר לו רק לאחר שמלאו כ"ב שנים, וע"כ לאחר כ"ב שנה הוא פשט דשינוי השם כשינוי מעשה דמי, דמוכת דשמו של האדם מורה על מהותו עיי"ש. וע"ד הרמז י"ל דהנה בחלומו של יוסף הצדיק נאמר (בראשית לז, ז) "והנה

⁹⁷ ו'חטה' עולה גי' כ"ב.

⁹⁸ וכמש"כ רבינו (לקו"מ תורה מט) בארוכה.

⁹⁶ וזהו ר"ת 'צלח' הכל צריכים למרי חטייה, ע"ש הפסוק 'צלח ורכב על דבר אמת'.

אנחנו מאלמים בתוך השדה והנה קמה וגו' והנה תסובינה וגו', ג' פעמים מוזכר המילה 'הנה', ס"ת שדה ענין ומחצה, ג' פעמים כנגד ג' הלכות, דבזה הם משתחווים לרב יוסף, ונפסק הלכה כמותו. והנה 'שדה ענין ומחצה' גי' 'אברהם יצחק יעקב' דהוא סוד האבות הק'.

יוסף מידתו מידת השלום וזהו ששברי לוחות מונחים בארון

(כז) והנה ר"ת 'שדה ענין ומחצה' גי' 'שלום', והוא עפ"י מש"כ רבינו (לקו"מ תורה פ) וז"ל, "הנה ידוע שגדול השלום, כמו שדרשו רז"ל (עוקצין פ"ג משנה יב): 'שלא מצא הקב"ה כלי מחזיק ברכה אלא השלום'. ומה הוא השלום, שמחבר תרי הפכים. כמו שדרשו רז"ל (זוהר ויקרא דף יב:) בפסוק: (איוב כב, ב) "עושה שלום במרומיו", כי זה המלאך מאש וזה ממים, שהם תרי הפכים כי מים מכבה אש, והקב"ה עושה שלום ביניהם ומחברם יחד. והוא בחינת יוסף, כי יוסף מחבר תרי הפכים, חסדים וגבורות. לכך נאמר ביוסף (בראשית לז, ב): 'ויבא יוסף את דבתם רעה', הוא בחינת גבורות. כי 'שמאל דוחה' (סוטה מז.) "את אחי אנכי מבקש" (בראשית שם, טז), הוא בחינת

חסדים, כי 'ימין מקרבת' (סוטה שם), וכתוב (בראשית מב, ו): "ויוסף הוא השליט", הוא בחינת גבורות. "הוא המשביר לכל עם הארץ", זה בחינת חסדים וכו' עכ"ל. העולה מדבריו, דיוסף זה שלום ושלום זה יוסף עיי"ש בארוכה.

והנה במנחות (צט.) אמרינן, "אשר שברת ושמתם בארון, תני רב יוסף, מלמד שהלוחות ושברי לוחות מונחין בארון. מכאן לתלמיד חכם ששכח תלמודו מחמת אונסו, שאין נוהגין בו מנהג בזיון" עיי"ש. ורב יוסף גופיה שכח תלמודו מחמת חוליו, כמבואר בנדרים (מא.). ונמצא דדרש דרשה זו כנגד עצמו. וזו המעלה בתורה הק', דמרומתו ומגדלתו ואע"פ ששכח את תלמודו, מ"מ עדיין נוהגים בו כבוד, כי האדם נעשה יותר גדול ע"י לימוד התורה.

דברי רבינו חננאל דהא דקיי"ל כרבא לגבי אביי משום דכיבד את רב יוסף

(כח) וכן מצינו דבר פלא ברבינו חננאל ביומא (נג.) דאיתא התם, "רבא כד הוה מיפטר מיניה דרב יוסף, הוה אזיל לאחוריה עד דמנגפן כרעיה, ומתווסן אסקופתא דבי רב יוסף דמא, אמרו ליה לרב יוסף הכי עביד רבא, אמר ליה יהא רעוא דתרום רישך אכולה כרבא". וכתב ר"ח וז"ל, "וי"א שתהיה בכל הלכה כרבא" עכ"ל. ומבואר דהא דזכה

רבא שנפסק הלכה כמותו בכוליה דוכתיה, משום דכיבד את רב יוסף אע"פ שכבר היה זקן ושכח תלמודו⁹⁹. וזהו דכתיב "ה' עוז לעזמו יתן ה' יברך את עמו בשלום", דהנה עוז זה יוסף¹⁰⁰, ויש לכבד ת"ח אפילו ששכח תלמודו, וזה נלמד ממה ששברי לוחות מונחים בארון, והנה 'בשלום' ר"ת 'שברי לוחות ולוחות מונחים בארון'. דהיינו ה' בכבודו ובעצמו ירד ונתן את התורה לישראל¹⁰¹, לגלות את האהבה שלו לבני ישראל, ולא קרא למשה לעלות למעלה לקחת את התורה ולמסור אותה לבני ישראל, וע"כ גם שברי לוחות מונחים בארון, דע"י התורה זה הכבוד הגדול שיש לאדם, שהיא מרוממתו ומגדלתו.

וע"כ אמר רב יוסף 'אי לאו האי יומא כמה יוסף איכא בשוקא', דאם התורה הייתה כשאר חכמות, א"כ כשנעשה חולה ושכח את חכמתו כבר אינו שווה כלום, אבל לאחר שהקב"ה נתן לנו את התורה בההוא יומא, ושוב גם שברי

לוחות מונחים בארון, ומתייחסים אליו כרב יוסף ולא סתם יוסף. ודבר זה מתייחס בעיקר יום 'שבועות', דהרי הלוחות הראשונות שנתנו בשבועות נשברו, ורק לאחר יוה"כ ירד משה עם הלוחות השניות, ולוחות אלו נשאו שלימות, וא"כ ע"ש מה חוגגים זמן מתן תורתנו בחג השבועות, אם בלאו הכי נשברו לוחות אלו. אלא ע"כ דמיום זה מוכח דשברי לוחות עדיין בחשיבותם קיימא והם מונחים בארון, וע"כ שמח מאוד רב יוסף.

ומכלל הדברים נשמע ד'כבוד התורה' יותר חשוב מלימוד התורה. וכדאשכחן במגילה (ג:), דאמרינן גדול מקרא מגילה שדוחה ת"ת. ופריך, מהא דהספידו של חכם דוחה חנוכה ופורים. ומשני "כבוד התורה קאמרת, כבוד התורה דיחיד חמור, תלמוד תורה דיחיד קל" עיי"ש. וכן מוכח מהא דמייתי חיוב קבלת פני רבו ברגל מהאשה השונמית (ר"ה טז:), אע"פ

¹⁰¹ הגר"ח פ' שיינברג זצ"ל סיפר שלאחר נישואיו עזב את אמריקה המפנקת, ובא ללמוד בישיבת מיר, וביקר אצל החפץ חיים זצ"ל, וכשנכנס לפני הח"ח א"ל הגר"ח פ', רב"ה אתה יודע מאיפה אנחנו באים, אנחנו באים מאמריקה, וכוונתו הייתה שהחפץ חיים יתייחס קצת. והחפץ חיים ענה לו, אם הקב"ה יכל לעזוב את השמים ולרדת להר סיני לתת את התורה לבני ישראל, מותר גם לך לבוא מאמריקה למיר ודו"ק.

⁹⁹ ונמצא דרבא יצא לו דם מהרגליים, וכן מהידים מצינו בשבת (פח.) במעשה דההוא צדוקי דא"ל 'עמא פזיזא דקדמיתו פומייכו לאודנייכו', ויש לרמוז בזה מאי דכתיב גבי יוסף הצדיק (בראשית מא, מד) "בלעדיך לא ירים איש את ידו ואת רגלו" ודו"ק.

¹⁰⁰ ועיין במש"כ רבינו (לקו"מ תורה כז) הוד והדר לפניו עז וחדוה עיי"ש. וע"ע במש"כ שם (תורה יא) גבי בועז עיי"ש. ועוד נאמר (שמואל א, ב, י) "ויתן עוז למלכו" ודרשו חז"ל דזה משיח בן יוסף.

חלק ו

במתן תורה התגלה אהבת ה' לישראל ע"י נתינת התורה ועבודת ישראל לגלות את אהבתם להקב"ה

איקרי שומר ישראל, שומר הברית,
בגין דהכא איהו נטירו דכל גנזין עלאין,
ועל דא גנזין דמאריה גניזין ביה, מהאי
נפקי שבילין וארחין לאינן דלתתא,
לאתערא בהו רוחא דרחימותא עיי"ש.
נמצא דהקב"ה שומר על מי ששומר את
הסודות, וע"י ה'נשיקין' הוא נעשה
לאחד איתו ולא עם אף אחד אחר, ואז
אפשר למסור לו סוד, ותכלית זו תתגלה
ע"י משית. והנה כיון דהתבאר דגילוי
האהבה התגלה במתן תורה בנתינת
התורה, וזהו 'ואהבת' ו' פעמים אהבת,
יש לרמוז דבר זה במאי דכתיב יום
הששי וגו', שהרי ע"ז דרשו חז"ל
(שבת פח. ע"ז ג.) תנאי התנה הקב"ה
עם מעשה בראשית אם מקיימים
ישראל את התורה מוטב וכו', והנה

מבאר דו' פעמים ואהבת זה שנת מתן
תורה וזהו תנאי התנה ה' עם מעשה
בראשית אם יקיימו ישראל את התורה

(כט) והנה אנו אומרים "שמע ישראל ה'
אלוקינו ה' אחד וכו', ואהבת וגו'"
והנה 'ואהבת' כשנחלק ו' מאהבת
ונכפיל ו' פעמים 'אהבת', ובדוקא ו'
פעמים, דהרי נאמר "בכל לבבך בכל
נפשך ובכל מאודך", וממילא צריך ו'
פעמים 'ואהבת' כנגד כל אחד ואחד.
עולה גי' ב' אלפים תמ"ח שזה שנת
מתן תורה, והוא כדלעיל ד'ואהבת את
ה' אלוקיך' הוא משום ד'אנכי ה'
אלוקיך' ונתן לנו את התורה מאהבה.

(ל) והנה בזוהר שם איתא, "האי רוחא
אקרי אהבה, ובגין דא אקרי היכל
אהבה, בגין דהכא אתגניזו כל רזא
דרזין, למאן דאצטריך לאתדבקא ביה,
והכא הוא רזא, דכתיב (שיר השירים ז,
יג) שם אתן את דודי לך. רוחא דא,
איהו 'נטיר' כל נטירו דלעילא, ודא

ה'ששי' ר"ת 'שומר הברית שומר ישראל'¹⁰².

אברהם הוא הראשון שנקרא אוהב והוא זה שנתן את הכח לישראל ללכת בארץ לא זרועה

לא) והראשון שנקרא אוהב זה אברהם שנאמר (ישעיה מא, ח) 'אברהם אוהבי', והתורה ניתנה במדבר, ו'במדבר' גי' 'אברהם', וזהו "זכרתי לך חסד נעורייך" - היכל החדש, "אהבת כלולותיך" - היכל אהבה, "לכתך אחרי במדבר" - אברהם, וכמו שאברהם עזב את הכל והלך אחר ציווי ה', בבחי' ארץ לא זרועה, הוא לא ידע להיכן הוא הולך, כן בני ישראל יוצאים ממצרים והולכים אחרי הקב"ה למדבר, ומכח יסוד אהבה של אברהם זוכים לקבל את התורה. ולכן **'שמע ישראל הוי"ה אלהינו הוי"ה אחד'** גי' 'אברהם' במילוי כזה **'אל"ף ביי"ת ר"ש ה"י מ"ם'**, דגילוי האהבה שהיה בשמע ישראל הוא מכח אברהם אוהבי.

והנה על הפסוק (שמות יט, ג) ומשה עלה אל האלוקים וידבר אליו ה' מן ההר לאמר, אמרו במדרש רבה (שמות פכ"ח סי' א-ב), באותה שעה בקשו מלאכי השרת לפגוע במשה, עשה בו

הקב"ה קלסטירין של פניו של משה דומה לאברהם, אמר להם הקב"ה אי אתם מתביישיני הימנו, לא זהו שירדתם אצלו ואכלתם בתוך ביתו, אמר הקב"ה למשה לא נתנה לך תורה אלא בזכות אברהם, שנאמר לקחת מתנות באדם, ואין אדם האמור כאן אלא אברהם, שנאמר האדם הגדול בענקים וכו', ואין הר אלא אבות, שנאמר (מיכה ו, ב) שמעו הרים את ריב ה' עיי"ש. ואברהם נקרא הר, שנאמר (תהלים עח, נד) הר זה קנתה ימינו. וע"ע במש"כ רבינו (לקו"מ תורה טו). ופשטיה דקרא שה'ימין' שהוא אברהם קנתה את 'ההר'¹⁰³.

והנה במעשה בראשית כתיב ה' פעמים אור, ובמדרש רבה (בראשית פ"ג סי' ה) מבואר, דהוא כנגד ה' חומשי תורה עיי"ש. והנה אברהם הוא בחי' אור, וכמש"כ בזה"ק יהי אור דא אברהם. וכדכתיב מי העיר ממזרח וגו' אל תיקרי העיר אלא האיר, והוא איתן האזרחי. והנה כתיב "אלה תולדות השמים והארץ בהבראם", ובמדרש אמרו ב' פירושים, אל תיקרי בהבראם אלא באברהם, או בה"א בראם. והנה ה"א זה כח התורה, בזכות חמשה חומשי תורה. נמצא דבשביל התורה ובשביל ישראל

(יז) כתיב, 'ההרה המלט' וזה היה בזכות אברהם, וכמו שאמרו חז"ל בילקו"ש שם שנקרא הר עיי"ש.

¹⁰² והנה אתוון ד'נטר' הם ט' נר, ו'נר' במילוי עולה גי' ר"ת 'שומר הברית שומר ישראל' ודר"ק.

¹⁰³ ואברהם הוא 'ההר' בה"א הידיעה של כל ההרים שהם האבות, ואצל לוט (בראשית יט,

נברא העולם. והנה אמרו במסכת אבות (פ"ה משנה ב) עשרה דורות מנח ועד אברהם מלמד כמה אך אפיים לפניו עד שבא אברהם ונטל שכר כולם¹⁰⁴. ונמצא דאברהם כולל את העשר דורות שמנח ועד אברהם. ולפי"ז יש לומר, ד'בראשית שמות ויקרא במדבר דברים' גי' עשר פעמים 'אברהם', דיש להוסיף לאברהם את ה' דורות שנטל שכר כנגד כולם.

ונמצא ד'בראשית שמות ויקרא במדבר דברים' גי' מנין ב' אלפים ארבע מאות ושמונים, והנה מתן תורה היה בשנת ב' אלפים ארבע מאות ארבעים ושמונה¹⁰⁵, דהיינו שיש תוספת של מנין ל"ב שנה, י"ל דיש להוסיף מנין 'זה היה', דהיינו ש'זה היה' כבר לפני כן כמנין זה היה. או כמו שכתוב "וההר בוער באש עד לב השמים" ומנין 'לב' עולה המנין שיש להפחית מעשר פעמים אברהם. או מנין 'כבוד' דכבוד התורה נתנה בשנה זו. והנה 'בשבעת' גי' 'אהבה רבה אהבת עולם', דהנה הכל מודים דבשבת ניתנה תורה, משום דשבת זה אהבה, וכל נתינת התורה הייתה מחמת אהבת הקב"ה לישראל. וממילא אנו מחזירים להקב"ה אהבה, ע"י שנותנים את ה'לב'. ולכן המנין של

שנת מתן תורה עם ה'לב' של בני ישראל יוצא גי' עשר פעמים אברהם, וכנגד 'בראשית שמות ויקרא במדבר דברים'. וזה גי' 'אשר לשלמה ישקני מנשיקות פיהו כי טובים'.

ונמצא דישנן ב' חיובים של אהבה, האחד 'ואהבת את ה' אלהיך', והשני 'ואהבת לרעך כמוך אני הוי"ה' וזה אותה גי', דהא בהא תליא, דמי שאוהב את ה' אוהב את רעך, ומי שאוהב את רעך אוהב את ה'.

מבאר השו"ט בין ישראל להקב"ה מדוע הקדים לשאול את אומות העולם אם הם רוצים לקבל את התורה

לב) והנה כתיב (מלאכי א, ב) "אהבתי אתכם אמר ה' ואמרתם במה אהבתנו", וקשה טובא, הרי הקב"ה נתן לנו את התורה, וא"כ מה מקום יש לשאול במה אהבתנו, וכן אנו אומרים בכל יום אהבת עולם ואהבה רבה אהבתנו. וי"ל דבהמשך הפסוק כתיב "הלא אח עשו ליעקב נאם ה'", והיינו דבני ישראל טוענים הרי הקב"ה הלך לתת את התורה גם לשאר האומות, אלא שהם לא רצו לקבל, וא"כ במה מתבטא האהבה של הקב"ה דוקא לבני ישראל. והקב"ה עונה להם, "ואהב את יעקב

¹⁰⁴ משא"כ בעשרה דורות שמאדם ועד נח, דמלמד כמה אך אפיים לפניו שהיו מכעיסים ובאים עד שהביא עליהם את המבול. ונמצא דנח לא כלל מקודם שום דבר והכל הלך לאיבוד.

¹⁰⁵ וסימן לדבר, ד'חג השבועות הבכורים עצרת תורה' גי' 'ב' אלפים ארבע מאות ארבעים ושמונה', והיא השנה של מתן תורה, וזה פלא.

דברי רבינו דיש שייכות בין חג סוכות למתן תורה

לג) והנה בסדר המועדים נראה, דראש השנה ויוה"כ הם ימי יראה, וזהו שמאלו תחת לראשי, ואילו חג הסוכות הם ימי אהבה, וזהו ימינו תחבקני, והנה כתב רבינו (לקו"מ תורה רסו) וז"ל, "וזה בחינת שבועות, כי שבועות וסוכות הם אחד, כי התורה יוצאת מבינה שהיא בחינת סוכה כמו שכתוב (משלי א, ח): "ואל תטש תורת אמך", בחינת: "אם לבינה" שהוא בחינת סוכה כנ"ל. ועל כן תיכף אחר סוכות הוא שמחת תורה, כי מבחינת סוכה משם יוצאת התורה. נמצא על ידי שנכנסו בסוכה, נעשים בעצמם בבחינות התורה, כי משם יוצאת התורה כנ"ל, ואז מתחלת התורה שהוא בראשית, בחינות בית, היינו בית דבראשית, בחינות: "ויעקב נסע סכותה ויבן לו בית" כנ"ל: וזהו בחינת סוון, שאז הוא זמן מתן תורה, ר"ת ויעקב נסע סכותה ויבן לו בית וכו' כנ"ל עכ"ל¹⁰⁶. ונמצא דיש שייכות בין סוכות לשבועות, וזהו גילוי האהבה של הקב"ה לבני ישראל, וממילא מוטל עלינו להחזיר להקב"ה

ואת עשו שנאתי", שהרי לשאר האומות הוא התחיל עם הדברים השלילים, דהיינו לא תרצח, עם הצד השמאלי של הלוחות, ואילו לבני ישראל הוא התחיל עם אהבה עם אנכי ה' אלוקיך, אנא נפשית כתבית יהבית וכדלעיל.

ובמעמד הר סיני אמרו ישראל נעשה ונשמע, וכמבואר ברש"י בשבת (פט:): "לקבל עולך מאהבה כבנים", וע"כ קרא להם הקב"ה בני בכורי ישראל, ולהכי הקב"ה מראה להם את הלוח של אנכי ה' אלוקיך, שזו נתינת התורה מאהבה. ואילו לגויים כיון שאמרו מה כתיב בה, שוב אין להם מדרגה של בנים אלא בגדר עבדים, וגם זה בסופו של דבר לא קיבלו על עצמם.

אמנם א"א להפריד ב' ענינים אלו, דהרי מצינו בזוהר הק' (פרשת יתרו דף פד:), דהלוחות היו עשויים מצד אחד אנכי ה' אלוקיך ומצד שני היה כתוב לא תרצח. והביאור בזה, דלא יבוא אדם ויאמר שהעיקר הוא מצוות שבין אדם למקום, או אדם אחר ויאמר שהעיקר הוא מצוות שבין אדם לחבירו, אלא הא בהא תליא, אם האדם מקיים רק בין אדם לחבירו ואין לו את ה'אנכי' הוא חשוב רוצח. לא תרצח מכל ה'אנכי'.

ומסתיימת בל' בלעיני כל ישראל, דהיינו כלל התורה.

¹⁰⁶ בכת"י שם הוסיף, 'לו בית' ר"ת 'לב' זו התורה, כי היא מתחלת בב' בראשית

אהבה. וזהו החידוש שהתחדש ע"י התורה, דכתיב (שמות כ, יז) "כי לבעבור נסות אתכם בא האלוקים ובעבור תהיה יראתו על פניכם לבלתי תחטאו", דהיינו שזהו ה'נתרוממתי' גי' 'מסירות נפש', לדעת ולהודיע האם בני ישראל יחזירו להקב"ה אהבה.

הגויים בשעת המבחן יוצאים מהסוכה וצועטים בה ומגלים שהם אפילו לא עבדים

(לד) והנה איתא בריש ע"ז (ב:), "אלא כך אומרים לפניו, רבש"ע כלום כפית עלינו הר כגיגית ולא קבלנוה, כמו שעשית לישראל וכו', אלא אעפ"כ מצוה קלה יש לי וסוכה שמה, לכו ועשו אותה וכו', מיד כל אחד ואחד נוטל והולך ועושה סוכה בראש גגו, והקב"ה מקדיר עליהם חמה בתקופת תמוז, וכל אחד ואחד מבעט בסוכתו ויוצא וכו'" עיי"ש. וביאור ענין הוצאת חמה מגרתיקה, הוא עפ"י דברי רבינו (לקו"מ תורה לא) ובפרפראות (תורה לא), דכשם שאברהם כרת את הערלה מהמילה, וגילה שהוא אוהב את

הקב"ה בכל מצב, כן הקב"ה הוציא חמה מגרתיקה, וע"י חום זה צדיקים מתרפאים בה ורשעים נידונים בה (נדרים ח:). והנה חום זה הוא גודל האהבה שהגויים לא יכולים לעמוד בה. ולכן הם בועטים בסוכה. וממילא נמצא דאין אמת בשאלת הגויים למה לא כפית עלינו, משום דכפייה לא מועילה כלל ועיקר, אלא כפייה רק מוכיחה שהרצון הוא רצון טוב, וכדברי הרמב"ם המפורסמים בהל' גירושין (פ"כ הל' ב) דאמאי מהני כפייה בגט עיי"ש¹⁰⁷. והנה 'סכה' ר"ת כפיית הר סיני, שע"י מתברר פנימיות רצונם של ישראל.

מבאר דאף הכפייה שבמעמד הר סיני הוא מחמת אהבת הקב"ה לבני ישראל

(לה) והנה כתיב (דברים לב, י) "יסובבנהו יבוננהו יצרנהו כאישון עינו", וכתב רש"י, "שם סבבם והקיפם בעננים, וסבבם בדגלים לארבע רוחות, וסבבן בתחתית ההר שכפהו עליהם כגיגית" עכ"ל. וצ"ב, דהתינח דגלים דיש בזה גילוי אהבה, וכדכתיב ודגלו עלי אהבה, וכן ענני הכבוד שסיבבן

הרע לבטל מצוה או לעשות עבירה, והוכה עד שעשה דבר שחייב לעשותו, או עד שנתרחק מדבר האסור לעשותו, אין זה אנוס ממנו, אלא הוא אנוס עצמו בדעתו הרעה. לפיכך זה שאינו רוצה לגרש מאחר שהוא רוצה להיות מישראל ורוצה הוא לעשות כל המצוות, ולהתרחק מן העבירות, ויצרו הוא שתקפו, וכיון שהוכה עד שתשש יצרו ואמר רוצה אני, כבר גרש לרצונו וכו'" עכ"ל.

¹⁰⁷ וז"ל שם, מי שהדין נותן שכופין אותו לגרש את אשתו ולא רצה לגרש, בית דין של ישראל בכל מקום ובכל זמן מכין אותו עד שיאמר רוצה אני, ויכתוב הגט והוא גט כשר וכו', ולמה לא בטל גט זה, שהרי הוא אנוס בין ביד עכו"ם בין ביד ישראל, שאין אומרים אנוס אלא למי שנלחץ ונדחק לעשות דבר שאינו מחוייב בו מן התורה, כגון מי שהוכה עד שמכר או עד שנתן. אבל מי שתקפו יצרו

בכל ההליכה במדבר, אלא מה ענין כפיית הר כגיגית לאהבה, ואדרבה זה נראה ההיפך מאהבה. וביאר בזה ראש הישיבה מו"ר הגר"נ פרצוביץ זצ"ל, דהנה אם יש לאדם בן ועבד, לבן לא יעזור שום תירוץ, ואם אביו חושב שהוא צריך לקיים או לעשות מעשה פלוני, הוא יכפה אותו לעשות כן, כי הוא אוהב את הבן שלו, משא"כ לעבד הוא לא יכפה, ואם הוא לא רוצה לא צריך. וע"כ גם מהכפיה מוכח את אהבת הקב"ה לישראל כבנים¹⁰⁸. והראיה שהגויים אינם בנים לה' דהרי הם מבעטים במצות סוכה, ואילו ישראל לא, ואע"פ שמצטער פטור מסוכה, כבר ביאר האדמו"ר מסטמאר ז"ל, דישראל מרגישים בזה צער, כואב להם על זה שאינם מקיימים מצוה, ואילו הגויים לא מרגישים צער, אלא אדרבה הם שמחים שנפטרו מקיום המצוה.

לו) ויש להקשות, כיצד אפשר לתבוע מבני ישראל לאהוב את הקב"ה, הרי אהבה זה דבר התלוי בלב, וכיצד אפשר לצוות על דבר שהוא בלב¹⁰⁹. וביאר הגרעק"א ז"ל, דכיון דהקב"ה אוהב את בני ישראל, וכמים הפנים לפנים כן לב האדם לאדם, ממילא ודאי נטוע אף בליבות ישראל אהבה לה', וע"כ בני

ישראל לא צריכים ליצור יש מאין לאהוב את הקב"ה, אלא רק לא לקלקל את האהבה. וזהו שמדגישים את החיבור והסמיכות בין 'הבוחר בעמו ישראל' ל'שמע ישראל וגו' ואהבת וגו'. דיש חיבור וקשר בלתי נפרד בין אהבת הקב"ה לישראל לבין אהבת ישראל להקב"ה. וכמו"כ חייב האדם לאהוב כל אחד מישראל, וכמו שביאר הבעש"ט ז"ל, 'ואהבת לרעך כמוך אני ה'', דהיינו מי שאוהב את המלך אוהב גם את הילדים שלו. ונראה להוסיף ולבאר, ואהבת לרעך - כמוך אני ה', דכמו שלכל אדם הדבר הקשה ביותר זה לראות את הילדים שלו רבים ונוצר ביניהם מחלוקת, כן קשה להקב"ה לראות את בני ישראל רבים ומתווכחים.

נועץ כל הנ"ל במזמור אשת חיל וזהו הסוחר והסחרה שמתגלה בחג השבועות

לז) והנה במזמור "אשת חיל" המדבר על ישראל ועל התורה ועל הקב"ה, נאמר שם "היתה כאניות סוחר" ר"ת 'סכה'. והנה 'היתה כאניות' גי' 'ואהבת לרעך כמוך', והפנים שנשאר זה 'כאניו', דהיינו 'אני כו' דזה 'אני ה'. והביאור בזה, האדם צריך להתחבר

¹⁰⁹ וכדמות הקושיא המפורסמת של האבן עזרא במצות לא תחמוד.

¹⁰⁸ וא"ש דבפסוק כתיב 'יבוננהו' דהיינו בינה, וזהו בחי' סוכות, בחי' תסוכני בבטן אמי ודו"ק. וע"ע במש"כ רבינו (לקו"מ תורה מח).

לסוף [דהיינו לאות ת' שבסוף המילה כאניות], כיון שאני ה' באמצע. וההבדל ד'אני ה' הוא גלוי, ואילו 'ואהבת לרעך כמוך' רק בגי', דכיון שהאני ה' הוא הגלוי, כיון שישראל ואורייתא וקוב"ה חד הוא, ע"כ האדם יכול לאהוב את חבירו.

ובזה י"ל עוד כוונה בדברי רב יוסף "אי לאו ההוא יומא כמה יוסף איכא בשוקא", דלולי מתן תורה מה יש ליוסף עם יוסף אחר. אבל היום אין כמה יוסף, יש יוסף אחד, כולנו בני איש אחד אנחנו, והכל מחמת האהבה. וזה גם גי' 'ואהבת את הוי"ה אלהיך' וכדלעיל, וזהו 'היתה כאניות סוחר' דהכל הולך סביב סביב, האהבה של ישראל חוזרת להקב"ה וחוזר אהבה ממנו לישראל. והנה רב יוסף ביקש 'עבדי לי עגלא תלתא', ו'עגלא תלתא' גי' 'מרדכי אסתר', ולהנ"ל נראה בביאור הדברים, דכי היכי דבפורים התגלה האהבה של ישראל להקב"ה, והדר קבלוה בימי אחשוורוש מאהבה, כן הוא גם בחג השבועות.

לח) והנה נאמר שם עוד, "היתה כאניות סוחר ממרחק תביא לחמה", והתבאר דתחילת הפסוק עולה ר"ת 'סכה', והתבאר לעיל מדברי רבינו, דהתורה יוצאת מבינה. אמנם במקו"א (לקו"מ תורה ס) כתב, דהתורה יוצאת מחכמה.

וי"ל דאין ה"נ ושניהם אמת, דיש 'מוסר אביך' ויש 'תורת אמן', דממרחק זה חכמה, וכדכתיב אמרתי אחכמה והיא רחוקה ממני, וכמש"כ רבינו (לקו"מ תנינא תורה מ), ונמצא דתורה מגיעה מבינה וחכמה, וזהו סוד הנשיקה דהיינו ה'נשיקות פיהו'. נשק-יה חו"ב פיה-פיו כנ"ל. ולפי"ז מ'מרחק תביא לחמה' גי' בשבעתיכם, וכנאמר 'וביום הביכורים בהקריבכם מנחה חדשה לה' בשבעתיכם וגו'.

לט) והנה מצינו שורש סוחר פעם שניה במזמור אשת חיל, שנאמר "טעמה כי טוב סחרה לא יכבה בלילה נרה", אלא ששם נאמר סחר בתוספת האות ה', לעומת סוחר שהוא בתוספת אות ו'. ובזה נרמז ענין חג השבועות, דלאחר שבני ישראל טועמים מטעם התורה, שוב לא יכבה בלילה נרה, דהיינו הם ערים כל ליל שבועות¹¹⁰.

ונראה להוכיח דפסוק זה מדבר על התורה, דהנה רבינו (לקו"מ תורה קלה) כתב וז"ל, "ועל כן בכל יום טוב יש ארבע מצוות, בפסח ארבע כוסות, בסוכות ארבעה מינים, בשבועות למוד התורה שהוא בארבעה בחינות (איוב כח, ז) אז ראה ויספר"ה הכינ"ה וגם חקר"ה. (ועיין בראשית רבה פ"מ סי' א), כנגד

צריכים לעשות מאמצים כדי לישון ובכ"ז לא ישנים, מרוב הטעם המתוק של התורה.

¹¹⁰ ואדרבה אוכלים מאכלי חלב שהם גורמים לאדם לישון, לגלות ולהוכיח עד כמה הם

המלכות, שהיא בחינת דל"ת, שיוצאת ביום טוב מבין הקליפות כנ"ל עכ"ל¹¹¹. ולפי"ז נראה לרמוז זאת 'סחרה' ר"ת סיפרה חקרה ראה

הכינה¹¹². וראה זה פלא ד'טעמה כי טוב סחרה לא יכבה בלילה נרה' גי' 'בשבעתיכם' ודו"ק היטב. השי"ת יזכנו לאהבתו ויראתו באמת ולאהבת התורה-וישראל אמן.

¹¹¹ וע"ע במש"כ רבינו (לקו"מ תורה ל) וז"ל, "ועל כן יש ארבע בחינות בכל רגל, בפסח הם ארבע כוסות. בשבועות הוא סדר המשנה, שהוא ארבע פעמים ביד כל אחד, כמו שאמרו רז"ל (ערובין נד:): 'כיצד סדר משנה וכו'. בסוכות היא ארבעה מינים, הכל כנגד בחינת הד' הנ"ל, בחינת מלכות הנ"ל, שצריך להעלותה אל האור הפנים, על ידי שמחות המצוות שמתקבצין לתוך הרגלים כנ"ל עכ"ל.

¹¹² והנה כתיב 'טעמה כי טוב סחרה' והביאור עפ"י מש"כ רבינו (לקו"מ תורה ל), שערא בעיגולא בחי' סיכובים כמ"ש סבבוהו בהלכות עד שהגיעו לצרת הבת, היינו השחור שבעין שהוא הבית עין עיי"ש בארוכה. ואצל האשת חיל בחי' כלל ישראל אדרבא בתוך ה'סחרה' של הסבובים והשחור שם לא יכבה בלילה נרה, בחי' ליל שבועות שכולם נעורים ומאירים.